

Torsdagen den
29 april 1976

Torsdagen den 29 april

Kl. 12.00

*Om representation i
indexnämnden för
pensionärerna*

Förhandlingarna leddes till en början av fru tredje vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollen för den 21 innevarande månad.

§ 2 Om representation i indexnämnden för pensionärerna

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Henmarks* (fp) den 30 mars anmälda fråga, 1975/76:296, och anförde:

Fru talman! Herr Henmark har frågat mig om jag är villig att medverka till att Sveriges folkpensionärers riksförbund, Pensionärernas riksorganisation och Statspensionärernas riksförbund bereds möjlighet att bli representerade i indexnämnden.

Indexnämnden är ett rådgivande organ åt statistiska centralbyrån i frågor rörande konsumentprisindex. Enligt gällande bestämmelser åligger det indexnämnden att avgöra frågor av principiell natur rörande tillämpningen av gällande grunder för beräkning av konsumentprisindex. Själva beräkningarna av konsumentprisindex utförs däremot av statistiska centralbyrån. Indexnämnden består av tolv ledamöter med lika många suppleanter.

Ledamöterna och suppleanterna i indexnämnden förordnas av statistiska centralbyrån. Antalet ledamöter bestäms dock av regeringen. Centralbyrån har ålagts att inhämta förslag till ledamöter från konjunkturinstitutet, statens konsumentråd, Sveriges köpmannaförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen, Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens centralorganisation och – sedan år 1973 – statens pris- och kartellnämnd.

Indexnämnden har att fullgöra uppgifter av rent teknisk natur. Med tanke härpå är sammansättningen av nämnden mycket bred och sakkunnig. Även om jag har förståelse för pensionärsorganisationernas intresse i denna fråga är jag därför inte beredd att föreslå att antalet ledamöter i indexnämnden utökas.

Jag vill i anslutning härtill även framhålla att gjorda undersökningar visar att konsumentprisindex är representativt i samma utsträckning för pensionärer som för övriga medborgare.

Herr HÄGELMARK (fp):

Fru talman! Eftersom herr Henmark på grund av sjukdom ej kan närvara här i kammaren har jag blivit ombedd att tacka statsrådet för svaret

Torsdagen den
29 april 1976

*Om representation i
indexnämnden för
pensionärerna*

på herr Henmarks fråga.

Genom anknytning till basbeloppet har man avsett att värdesäkra folkpensionsförrådena, men det har visat sig att den höjning av pensionen som f. n. sker inte är tillräcklig i en period av kraftig inflation. Det drabbar hårt en grupp människor som befinner sig på låginkomstnivå.

Basbeloppet justeras beroende på förändringar i konsumentprisindex. Finansministern säger att "konsumentprisindex är representativt i samma utsträckning för pensionärer som för övriga medborgare". Jag vill inte riktigt hålla med om det. Det är sannolikt att de komponenter som ingår i konsumentprisindex avviker från de flesta äldre människors konsumtionsmönster. Kostnader för bostäder, kläder och bilinnehav etc. är sannolikt mestadels lägre i äldre människors hushåll än för genomsnittet hushåll. Det är därför viktigt att pensionärerna blir representerade i indexnämnden och där får möjlighet att påverka sin egen situation. Även pensionärer skall ha del av den standardhöjning som tillkommer andra grupper i samhället.

Svaret på herr Henmarks fråga är alltså att finansministern inte är villig att medverka till att pensionärsorganisationerna blir representerade i indexnämnden. Detta svar tror jag inte att herr Henmark blir särskilt nöjd med.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Jag delar den uppfattningen att pensionärerna skall ha samma rätt att bli kompenserade för prisstegringen som andra medborgargrupper, och på den punkten torde det inte råda några meningsskiljaktigheter. Man följer vad gäller pensionärerna den utveckling som redovisas i form av index, och riksdagen har varit enig om att tillförsäkra pensionärerna en reell standardhöjning på 4 % varje år, och jag vågar nog säga att det är något som den aktiva befolkningen inte torde kunna räkna med att få.

Ett avslutande yttrande i svaret, att det inte finns något som talar för att man skall upprätta ett speciellt index för pensionärer, baserar sig på utredningar som gjorts dels för perioden 1970–1975, dels för perioden 1972–1975. Dessa utredningar visar en påfallande exakt likhet med utvecklingen av konsumentprisindex. Man har när det gäller pensionärerna plockat ihop ett varusortiment som är typiskt för dessa och följt indexutvecklingen för detta jämfört med indexutvecklingen för det totala varusortimentet inkl. bilar och mycket annat.

Övriga delar av svaret visar alltså båda dessa undersökningar på en exakt likartad indexmässig utveckling. Andra uppfattningar verifieras i varje fall inte av de utredningar som gjorts.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om rätten till avdrag för kostnader för arbetskläder

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Forslunds* (s) den 2 april anmälda fråga, 1975/76:307, dels herr *Perssons* i Karlstad (s) den 6 april anmälda fråga, 1975/76:308, och anförde:

*Om rätten till
avdrag för kostna-
der för arbetskläder*

Fru talman! Herr Forslund har frågat mig om jag vill redovisa de erfarenheter som gjorts i fråga om taxeringsnämndernas bedömning av avdragsrätt för kostnader för arbetskläder samt om erfarenheterna föranleder åtgärder beträffande riksskatteverkets anvisningar. Herr Persson i Karlstad har frågat mig om jag på grundval av hittills vunna erfarenheter är beredd att medverka till en översyn av gällande yrkeskategorisering vad gäller reglerna för avdragsrätten och att därvid även överväga en höjning av nuvarande beloppsgränser.

Det har sedan länge diskuterats om vissa arbetstagare skall ha särskild kompensation för kostnader för arbetskläder. Enligt en allmän uppfattning konfirmerad av riksdagen är detta en fråga som i första hand bör lösas genom överenskommelser mellan parterna på arbetsmarknaden och inte genom avdrag vid inkomsttaxeringen. I avvaktan på en tillfredsställande lösning avtalsvägen infördes emellertid år 1975 en begränsad rätt till avdrag för kostnader för arbetskläder. Avdragsrätten begränsades till 1976–1978 års taxeringar och gavs även i övrigt en restriktiv utformning. Avdragsrätten avsågs för sådana arbetstagargrupper som typiskt sett får vidkännas relativt höga kostnader för arbetskläder. Avdraget bestämdes schablonmässigt till 300 kr. per år. Riksskatteverket har efter samråd med ett antal berörda fackförbund utfärdat anvisningar rörande de yrkeskategorier som är berättigade till avdrag.

Taxeringsnämnderna tillämpar vid innevarande taxering de nya reglerna för första gången. Det är ännu för tidigt att redovisa erfarenheterna av denna tillämpning. Jag vet dock att ett mycket stort antal avdragsyrkanden har framställts. Dessa yrkanden får då prövas i vanlig ordning. Självfallet kan ojämnheter vid bedömningen förekomma. Enligt riksdagens beslut är det riksskatteverket som har att fastställa förteckning över de yrkesgrupper som kan anses ha rätt till avdrag. Meningen är att riksskatteverket med ledning av vunna erfarenheter skall utfärda ny förteckning inför 1977 års taxering. I fråga om årets taxering som redan till stor del slutförts är det inte praktiskt möjligt att nu ändra reglerna.

Herr FORSLUND (s):

Fru talman! Jag ber först att få tacka finansministern för svaret på min fråga. Denna fråga har ställts mot bakgrund av de onekligen oklara direktiv som utgivits av riksskatteverket när det gäller denna avdragsrätt.

Jag är medveten om att nuvarande bestämmelser skall ses som ett provisorium under en treårsperiod, men även om avdragsreglerna är tillfälliga är det angeläget att de är utformade så att icke godtyckliga bedömningar skall avgöra taxeringsnämndsbeslut.

Torsdagen den
29 april 1976

*Om rätten till
avdrag för kostnader
för arbetskläder*

Jag är också medveten om att inte minst finansministern känner till de fall där stora avdrag beviljats andra yrkesgrupper med helt andra inkomstlägen än exempelvis byggnadsarbetare eller varvsarbetare. Det är ju dessa fall som skapat en irriterad debatt bland de stora löntagargrupperna med lägre genomsnittsinkomster.

Riksskatteverkets anvisningar måste därför förtydligas så att irritation inte behöver uppstå hos många grupper som själva anser sig vara berättigade till ett avdrag men som av okända motiveringar fått avslag.

Det kan ändå inte vara riktigt att berörda fackförbund skall behöva rekommendera sina medlemmar att överklaga när de fått avslag.

Det finns en rad exempel att anföra om lokala nämndbeslut som renderat vederbörande ett avslag på grund av okunnighet från myndighets sida när det gäller bedömning av klädsitage för vissa yrkesgrupper. Men jag får nöja mig med svaret och uttalar den förhoppningen att med vunna erfarenheter skall riksskatteverket inför kommande inkomsttaxering revidera och förtydliga anvisningarna. Än en gång tack för svaret.

Herr PERSSON i Karlstad (s):

Fru talman! Jag får tacka statsrådet för svaret på min fråga i anledning av gällande bestämmelser för avdragsgilla merkostnader för arbetskläder.

Anledningen till att jag ställde frågan var den massiva kritik jag upplevde vid årsmötet med Byggnadsarbetareförbundets avdelning 29 i Karlstad den 27 mars i år. Den kritik som där framfördes anser jag till stor del vara berättigad. Jag förstärktes i min tro vid vår socialdemokratiska distriktkongress i Värmland ett par veckor senare. Även där framfördes kraven, och kongressen uttalade sig för en ändring av nuvarande bestämmelser samt riktade en vädjan därom till riksdag, regering och riksskatteverket.

De bestämmelser som reglerar detta synes i många fall vara alltför rigorösa och slår så att säga snett. Många byggjobbare upplever att de behandlas olika av taxeringsmyndigheterna. Av skilda anledningar tycker många att nuvarande regler och deras tillämpning inte är enhetliga och rättvisa. Tillämpningen sker snarare på ett byråkratiskt sätt. En byggjobbare har höga kostnader – ofta sliter han arbetskläder för belopp mellan 800 och 1 000 kr. per år. Men många byggjobbare blir förvägrade avdrag med det schablonmässiga beloppet på 300 kr. Taxeringsmyndigheterna synes hellre fälla än fria, dvs. oflast underkänna yrkade avdrag.

En uppräknig av nämnda schablonbelopp är angelägen och förväntas av många berörda löntagare och löntagarorganisationer. Där gör man jämförelser med andra yrkesutövare, och avdragen ställs då i relation till byggjobbaren och metallarbetaren.

En översyn av gällande yrkeskategorisering synes också motiverad. Jag förutsätter att överläggningar kommer till stånd på ett tidigt stadium och att riksskatteverket utfärdar klara direktiv till landets taxeringsmyndigheter inför 1977 års taxering.

I svaret säger finansministern att samråd ägt rum mellan ett antal

Torsdagen den
29 april 1976

*Om rätten till
avdrag för kostnader
för arbetskläder*

berörda fackförbund och riksskatteverket. Byggnadsarbetareförbundet och Målareförbundet är i varje fall inte överens med riksskatteverket om tillämpningen av de anvisningar som riksskatteverket utfärdat. Många andra fackförbund i LO-kollektivet är också starkt kritiska mot nämnda anvisningar. Jag tolkar svaret så att riksskatteverket inför 1977 års taxering utfärdar nya regler för yrkeskategorisering, varför jag förväntar att ett fördjupat samråd med berörda fackförbund äger rum innan ny yrkeskategorisering utfärdas från riksskatteverket.

Helt nöjd med svaret är jag inte. Jag vill gärna ha en komplettering från finansministern när det gäller den nuvarande begränsningen till ett maximibelopp. Min fråga är om statsrådet är beredd att överväga en höjning av nuvarande beloppsgränser inför 1977 års taxering. Jag förväntar mig ett svar på den frågan.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Jag är inte särskilt överraskad över den reaktion som det här avdragsbeslutet har föranlett.

Enligt de ursprungliga reglerna skall man ha möjlighet att dra av för arbetskläder under förutsättning att det tarvas speciella arbetskläder för det speciella arbete av ett eller annat slag som man har att utföra. Däremot har man inte haft möjlighet att dra av för arbetskläder om dessa är en normal typ av kläder – inte ens om det uppstår kraftigt slitage på dem.

Det tillsattes en utredning som fick fundera över den här frågan. Utredningen kom sedan med ett förslag. Vi var ganska fundersamma hur vi skulle göra. Jag var medveten om att det är mycket ömtålig fråga att plocka ut de grupper som skulle få detta avdrag och därmed lämna andra grupper utanför. Men vill man inte göra avdraget till ett generellt avdrag för alla får man försöka lösa frågan trots de svårigheter som föreligger.

När riksskatteverket gick till aktion i den här frågan sedan det fått riksdagens uppgift att göra denna förteckning så tog verket kontakt med en del typiska grupper av arbetare genom fackförbund som inom sig hade fräsare, plåtslagare, skogsarbetare, svetstekniker och andra arbetare. Så även en del varvsarbetare har kommit att beröras av den här avdragsmöjligheten.

Landsorganisationen vågade inte ha någon speciell uppfattning i denna fråga utan överlät åt de anslutna förbunden att ge svar. Jag tror inte att det var något förbund som inte ansåg att dess medlemmar skulle vara berättigade till detta avdrag. Även TCO med typiska statstjänstemannagrupper ansåg att deras medlemmar skulle ha rätt till detta avdrag. Men det var inte meningen att avdraget skulle vara generellt. Dessutom är nog den allmänna uppfattningen i skattefrågor att avdragen så långt det är möjligt skall begränsas. Riksdagen har också uttalat att det här egentligen är en förhandlingsfråga.

Det är på dessa premisser riksskatteverket har handlat, och jag tycker

Torsdagen den
29 april 1976

*Om rätten till
avdrag för kostnader
för arbetskläder*

att verket har gjort så gott det kunnat. Men verket har ju förklarat sig berett att ompröva frågan vid nästa års taxering.

Herr PERSSON i Karlstad (s):

Fru talman! Jag är medveten om att detta i första hand är en facklig förhandlingsfråga för arbetsmarknadens parter, men samtidigt sker ju visst samspel mellan statsmakterna och löntagarna när det gäller skattepolitiken, som i många andra fall är ett provisorium. Ändock tror jag mig veta att löntagarna och deras organisationer är betjänta av att en viss uppjustering av nuvarande schablonbelopp sker vid kommande inkomsttaxeringar. Den här frågan kom upp vid ett arbetsplatsmöte med byggjobbare så sent som i torsdags, och det var en förödande kritik som framfördes där.

Taxeringsmyndigheterna brottas med många problem och arbetsuppgifter, och jag efterhörde hur länskskatterätten i Värmlands län bedömde nuvarande situation. Länskskatterätten ansåg att en ny förteckning över yrkesgrupper snarast bör utformas samt att det i lagtexten klart bör framgå vilket belopp som bör vara maximibelopp. Jag förväntar mig att det svar som finansministern har gett innebär att samtidigt som en ny yrkeskategorisering införs också nämnda schablonbelopp på 300 kr. kommer att uppjusteras.

Fru talman! Jag är relativt nöjd med finansministerns uttalande, och jag förväntar mig att konkreta råd och anvisningar utfärdas av riksskatteverket och att beloppsgränserna också rimligen uppjusteras för 1977 års taxering samtidigt som en ny yrkeskategoriförteckning utfärdas i samråd med berörda fackförbund.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Eftersom en absolut tystnad från min sida möjligen skulle kunna missuppfattas vill jag komma med en kort erinran.

Om man inte vill att det skall vara ett generellt avdrag för alla är det klart att kontroverserna mellan de inkomsttagare som medges avdrag och de som inte medges avdrag blir så mycket mer markanta ju högre avdragsbeloppet är. Eftersom alla förbund, inom både LO och TCO, anser att deras speciella medlemmar skall ha avdragsrätt så ställs man här – om man vill följa den uppfattning som herr Persson i Karlstad har – inför kravet på ett praktiskt taget generellt avdrag som skulle vara väsentligt större än nu gällande avdrag.

Avdragsbeloppet på 300 kr. har konfirmerats av riksdagen och kan följaktligen inte ändras med mindre än att ett nytt riksdagsbeslut fattas. Jag behöver inte göra klart för gamla erfarna riksdagsmän att motionsrätt alltid föreligger. Om det sedan på dessa premisser finns möjligheter att justera avdraget blir en sak för riksdagen att avgöra.

Herr PERSSON i Karlstad (s):

Fru talman! Jag har inte mycket att tillägga. Det är helt riktigt som finansministern säger att motionsrätt föreligger. Jag skall överväga att

återkomma vid nästa riksmöte. Men jag tror att den här diskussionen som vi har fått visar framför allt att vissa andra yrkesutövare får sådana onormala bidrag om man jämför med varvsarbetare, metallarbetare och byggnadsarbetare. Därför är detta ett lapptäcke och ett provisorium, som vi kanske måste komma ifrån. De yrkesgrupper jag här har nämnt är de mest utsatta i dag, och rimligen bör för deras del en uppjustering ske av avdragen.

Jag tackar ännu en gång för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om beskattningen av ideella organisationer

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Torwalds* (c), dels herr *Norrby*s (c) den 21 april anmälda frågor, 1975/76:318 resp. 319, och anförde:

Fru talman! Herr Torwald har frågat mig om jag anser det rimligt att en idrottsförening – som genom oavlönat frivilligt arbete söker lösa lokalproblem för sina ungdomar – vid beskattning av bingospel likställs med professionella bingoarrangörer, som för egen vinning driver denna form av verksamhet. Till belysning av frågan har herr Torwald angivit att en mindre idrottsförening i Göteborgstrakten hotas av utmätning på grund av skatteskulder. Vidare, fru talman, har herr Norrby frågat mig om jag avser att för riksdagen framlägga proposition angående beskattning av ideella organisationer. Jag finner det lämpligt att svara på de båda frågorna i ett sammanhang.

När det gäller beskattning av bingospel måste man skilja mellan spel-skatt och inkomstskatt.

Sedan april 1973 utgår spelskatt på bingospel med 15 % av spelinsatserna. I samband med att de nya reglerna antogs avvisade riksdagen motionsyrkande om undantag från skatteplikt för bingospel som anordnas av ideella föreningar helt i egen regi.

I fråga om inkomstskatt gäller att den som i större omfattning anordnar bingospel beskattas för överskottet som för inkomst av rörelse. Jag vill dock erinra om att föreningsskatteutredningen lagt fram förslag som innebär att vissa ideella organisationer, bl. a. idrottsföreningar, normalt skall vara befriade från inkomst- och förmögenhetsskatt. Betänkandet remissbehandlas f. n. Remisstiden går ut den 15 maj 1976. Som jag tidigare i år har meddelat med anledning av en fråga av herr Wikström och en interpellation av herr Henmark är avsikten att riksdagen skall föreläggas proposition i ämnet under hösten 1976.

Herr TORWALD (c):

Fru talman! Jag ber först att få tacka finansministern för svaret på min fråga. Anledningen till den är ju att en liten idrottsförening i Göteborg

Torsdagen den
29 april 1976

*Om beskattningen
av ideella organisa-
tioner*

i egen regi haft en bingoverksamhet, som gett det netto som krävdes för att lösa klubbens lokalproblem. Men då föreningsfunktionärerna inte varit tillräckligt insatta i vilka skattebestämmelser som gäller i dessa sammanhang har föreningen nu drabbats av stora restskatter och hot om utmätning.

Man kan inte undgå att bli beklämd när man kommer i kontakt med sådana här fall, där frivilligt arbete i folkrörelseorganisationer leder till oväntade – och enligt mitt förmenande orimliga – skattepålagor. Jag är helt övertygad om att finansministern delar min uppfattning att detta inte är syftet med skattelagstiftningen utan att det bara "råkat bli så".

När jag kom i kontakt med den aktuella Göteborgsklubbens kassör, så sade han: "Från början blev jag aldrig orolig, när vi fick det oväntade skattekravet på halsen, för jag tänkte att så dumma kan ju inte lagarna vara! När bara skattemyndigheterna får reda på att vi är några enkla jobbare, som offrat såväl semesterar som massor av övrig fritid för att lösa lokalfrågan för klubbens ungdomar, så kommer man givetvis att stryka ett streck över hela kravet." Tyvärr var det inte så lätt att uppnå denna ur föreningens synpunkt rimliga lösning av skatteproblemet. Å andra sidan är det lika uppenbart att föreningen hade undgått beskattning av inkomsterna från här ifrågakvarande bingoverksamhet, om man bara vidtagit vissa åtgärder.

Vi skärper ju efter hand de formella kraven för att komma åt skrupelfria människor, som på olika sätt söker undgå att betala skatt på sina inkomster. Men tyvärr leder detta många gånger till att småföretagare och ideella föreningar råkar illa ut därför att de går vilse i skattedjungeln.

Nyligen har vi förelagts ett förslag till en s. k. generalklausul mot skattefusk för att komma åt sådana som genom rena skentransaktioner söker reducera sin skatt, även om de åtgärder de vidtagit är formellt oantastliga. Åtgärden är ur rättssäkerhetssynpunkt litet tvivelaktig, men den är kanske trots detta nödvändig för att man skall komma åt dessa smarta skattesmitare.

Men omvänt borde vi väl då också införa en annan generalklausul, som fungerade som ett skydd mot omotiverad beskattning av en förening eller företagare som av förbiseende icke iakttagit en formell åtgärd som i enlighet med lagens anda skulle ha lett till skattebefrielse eller skattelindring.

Fru talman! Jag är ju västgöte och har därför stor respekt för västgöotalagens uttryck "bättre god domare än god lag". Låt mig därför avslutningsvis ställa en följdfråga till finansministern:

Anser inte statsrådet att skattemyndigheterna i sådana här fall mera borde döma efter lagens anda än efter dess bokstav, när det är uppenbart att ifrågasatt skattläggning uppkommit på grund av formella förbiseenden från den skattskyldiges sida?

Torsdagen den
29 april 1976

*Om beskattningen
av ideella organisa-
tioner*

Herr NORRBY (c):

Fru talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min fråga.

Frågan om beskattningen av de ideella föreningarna måste vara mycket besvärlig att lösa att döma av den tid det har tagit sedan frågan aktualiserades här i riksdagen. Jag har studerat det här ärendet litet grand och har kunnat konstatera att frågan togs upp i motioner till 1965 års riksdag. Riksdagen beslöt därefter i april 1965 – alltså för elva år sedan – på förslag från bevillningsutskottet att frågan skulle bli föremål för utredning. Någon utredning tillsattes dock inte – orsaken till detta är för mig obekant – utan 1970 års riksdag fick uppge kravet på utredning.

Sådant var alltså läget då jag den 4 november 1971 riktade frågan till finansministern, när utredningen skulle tillsättas. Finansministern svarade då att utredningen skulle tillsättas den 12 november. Så tillsattes äntligen den begärda utredningen, och efter drygt fyra års utredande lade den i december 1975 fram sitt betänkande.

I förteckningen över propositioner som avses lämnas under vårsessionen finns en proposition upptagen som behandlar den här saken, men det står att den "eventuellt" kommer att lämnas, och det är det som har gjort mig bekymrad och som lett till att jag har ställt denna fråga till finansministern. Jag ber om ursäkt, herr finansminister, för att jag tyvärr icke har uppmärksammat att finansministern tidigare har svarat på liknande frågor.

För min del har jag nu fått ett lugnande svar, och jag är tillfredsställd med svaret. Denna fråga är så viktig för många föreningar och för de människor som oegennyttigt arbetar ideellt i våra folkrörelser att jag med tillfredsställelse noterar att propositionen kommer under det här året.

Att ändrade bestämmelser behövs framgår med all önskvärd tydlighet bl. a. av de förhållanden som herr Torwald har redogjort för. Jag har inte större anledning att gå in på det svar som finansministern lämnade till herr Torwald, men jag vill ställa en liten fråga i sammanhanget. Jag har ju för mig att procentsatsen när det gäller beskattningen av bingoinkomster ligger på 5 % och icke på 15 % som herr finansministern sade i sitt svar. Jag kanske har fel, men det vore värdefullt om finansministern i så fall ville göra en rättelse på den punkten.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Då får jag rätta mig själv. Skatten på bingo är 5 %. Det är möjligt att jag sade 15 %, och i så fall ber jag att få göra denna korrigerig till protokollet.

Jag vill kommentera den framställda frågan med ytterligare ett par ord.

Enligt riksdagens beslut får ju bingo anordnas endast till förmån för ideella föreningar, och tillstånd till bingo ges således bara till föreningar eller organisationer med ideell inriktning. Däribland finns också idrottsföreningarna. En del idrottsföreningar sköter det här själva. En

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Om beskattningen
av ideella organisa-
tioner*

del lämnar ut det på entreprenad, och då kan naturligtvis ett visst vinstintresse komma in i bilden.

Det av herr Torwald påtalade fallet gäller inte själva spelskatten. Det har, om jag inte är felunderrättad, gällt en liten idrottsförening utanför Göteborg – jag vet vad det är för idrottsförening – som under olika perioder 1973 ordnade bingospel med en omsättning på i runt tal 718 000 kr. Spelskatten härför har deklarerats i vederbörlig ordning, och skatten uppgick till 36 000 kr. I den delen är det således inga oklarheter.

Nu torde det här bingospelet emellertid ha gett föreningen ett visst nettoöverskott – kanske ungefär lika mycket som bingoskatten representerade. Det är det nettoöverskottet som föreningen nu har bekymmer med.

Jag utgår från att frågan kommer att klaras upp, när det i höst blir tillfälle att lägga fram förslaget om beskattningen av ideella föreningar. Men jag är tveksam när det gäller att tillämpa den gamla västgötalagen, som säger att en god domare skall korrigera lagen, ty det innebär alltid att man för in åtskilligt av subjektivt tyckande, hur god domare man än är. Vi har både små och stora föreningar. En del av föreningarna inom idrottsrörelsen rör sig med belopp på åtskilliga miljoner.

Vi får se på dessa frågor litet närmare när förslaget kommer till riksdagen till hösten.

Herr TORWALD (c):

Fru talman! Jag är tacksam för dessa preciseringar.

Som finansministern sade är det inte själva vinstbeskattningen på bingoarrangemangen som striden har stått om i detta fall, utan problemet har uppkommit därigenom att föreningen har beskattats för den rörelsevinst som anses ha uppkommit. Men där förhåller det sig så, att om föreningen i tid hade köpt in material och annat för den aktuella byggnaden, så hade man för verksamhetsåret inte haft något netto att redovisa, och då hade man uppenbarligen inte heller fått skatta för beloppet. Den saken har man av ren okunnighet förbiset, och det är det som är det beklagliga.

Jag förstår att statsrådet nu inte gärna kan säga att man skall strunta i de lagar som gäller. Men jag hoppas att man vid ärendets fortsatta behandling och vid det slutliga ställningstagandet kommer att ta litet hänsyn också till lagens anda, inte bara till lagens exakta ordalydelse; det var just det jag avsåg med min fråga.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om innebörden av viss stadsplanebestämmelse

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Om innebörden av
viss stadsplanebe-
stämmelse*

Herr bostadsministern CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr Ulanders (s) den 23 april anmälda fråga, 1975/76:321, och anförde:

Fru talman! Herr Ulander har frågat mig om innebörden av regeringens fastställelsebeslut rörande en stadsplanebestämmelse till stadsplanen för kvarteret Inedal i Stockholm.

Bestämmelsen lyder på följande sätt: "Inom fastighet får utan byggnadsnämndens prövning den genomsnittliga storleken för bostadslägenheter vid uppförande av helt ny byggnad ej understiga fyra rumsenheter. Beträffande befintlig byggnad skall, om inte byggnadens förutsättningar lägger hinder i vägen, vad som i föregående punkt har föreskrivits äga tillämpning på sådan till nybyggnad hänförlig åtgärd som syftar till att helt eller delvis rusta upp bostadsbeståndet i fastigheten och som ej behövs för att bostadslägenhet skall uppnå lägsta godtagbara standard enligt bostadssaneringslagen."

Syftet med bestämmelsen är att ge kommunen möjlighet att reglera lägenhetsfördelningen vid uppförande av ny byggnad och vid ombyggnad.

Den aktuella stadsplanebestämmelsen är tillämplig utan inskränkningar när en ny byggnad uppförs. Vid ombyggnad gäller dock vissa restriktioner.

Tillämpning av stadsplanens bestämmelse om lägenhetsfördelning blir aktuell när byggnadslov begärs för åtgärder i en byggnad med flera bostadslägenheter. Kommunen kan då med stöd av stadsplanens bestämmelser avslå ansökan om byggnadslov om inte lägenhetsfördelningen ändras i överensstämmelse med planen. Undantag härifrån görs när ansökan enbart avser åtgärder som behövs för att en eller flera lägenheter skall uppnå lägsta godtagbara standard. När det gäller befintliga byggnader vilkas läge är oförenligt med plan och som därför bör rivras vid plangenomförandet måste givetvis ansökningar om upprustning till lägsta godtagbara standard lämplighetsprövas mot bakgrunden av byggnadens återstående livslängd. Oftast torde sådana ansökningar vara att betrakta som ansökan om tillstånd till nybyggnad i byggnadsstadgans mening. Skälet till att regeringen ville ha ett undantag från stadsplanebestämmelsen för upprustning till lägsta godtagbara standard var främst att bestämmelsen annars skulle kunna komma i konflikt med bostadssaneringslagens bestämmelser om hyresgästinflytandet.

Regeringen anför vidare i beslutet att det heller inte finns skäl för att stadsplanebestämmelsen skall tillämpas vid ansökan om byggnadslov för enstaka byggnadsåtgärder av mindre omfattning och betydelse utanför lägenheterna. Stadsplanebestämmelserna har därför getts en sådan utformning att enstaka byggnadsåtgärder av begränsad omfattning och betydelse utanför lägenheterna i hus vars lägenhetsfördelning strider mot planen inte omfattas av bestämmelsen. När det gäller byggnader som, av andra skäl än lägenhetsfördelningen, strider mot plan skall givetvis planen tillämpas även vid prövning av ansökningar om byggnadslov för

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Om rätten att
besluta om
upplåtande av
kyrka*

sådana enstaka åtgärder av begränsad omfattning och betydelse.

Behovet att ändra lägenhetsfördelningen i bostadsbeståndet har även tagits upp av boende- och bostadsfinansieringsutredningarna i det gemensamma betänkandet (SOU 1975:51 och 52) Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. Utredningarnas förslag i denna fråga, som bl. a. innefattade särskilda bidrag för att stimulera till sammanläggningen av smålägenheter, kommer att behandlas i annat sammanhang.

Den nuvarande byggnadslagstiftningen är i många avseenden föråldrad, och en genomgripande översyn pågår f. n. inom bostadsdepartementet. Frågan om kommunernas möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt reglera kvalitet och lägenhetsfördelning i befintliga bostadsområden har hög prioritet i detta arbete.

Herr ULANDER (s):

Fru talman! Jag tackar bostadsministern för svaret. Det klarlade en del punkter som visat sig vara svårtolkade. Jag skulle emellertid vilja ställa ytterligare en fråga: Vad menar bostadsministern med "enstaka byggnadsåtgärder av mindre omfattning och betydelse", som alltså inte skulle omfattas av den aktuella stadsplanebestämmelsen?

Herr bostadsministern CARLSSON:

Fru talman! Jag vill betona att det bör handla om *enstaka* åtgärder. När det gäller omfattningen och betydelsen av åtgärd som skall kunna genomföras utan att bestämmelsen om lägenhetsfördelning blir tillämplig har regeringen som exempel nämnt sopedkast.

Inredande av ny lägenhet, t. ex. på vind, sammanslagning av två eller flera lägenheter, inredande av gemensamma lokaler och installation av hiss är exempel på enstaka åtgärd av sådan betydelse att bestämmelsen däremot kan tillämpas. Jag föreställer mig självfallet att stadsplanebestämmelsen när det gäller enstaka åtgärder inte kommer att tillämpas stelbent och schematiskt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om rätten att besluta om upplåtande av kyrka

Herr kommunministern GUSTAFSSON erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 21 april anmälda fråga. 1975/76:320, och anförde:

Fru talman! Herr Fågelsbo har frågat mig om min uppfattning angående vem som skall besluta om upplåtande av kyrka för gudstjänst eller därmed jämförlig förrättning.

Tidigare ansågs det ankomma på kyrkoherden att besluta om upplåtelse av kyrka, oavsett för vilket ändamål kyrkan skulle användas. Numera är det kyrkorådet som enligt lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall har att besluta om upplåtelse av kyrka för annat ändamål

än gudstjänst eller därmed jämförlig förrättning. Kyrkorådet kan dock uppdra åt kyrkoherden att besluta på rådets vägnar. I propositionen 1963:149 med förslag till nämnda lag framhöll föredragande statsrådet att det inte fanns anledning att införa någon ny ordning i fråga om upplåtelse av kyrkorum för kyrkliga ändamål. Som motivering framhölls bl. a. att rent religiösa synpunkter måste vara avgörande i sådana fall. Vad föredraganden anfört godtogs av riksdagen. Det ankommer alltså fortfarande på vederbörande kyrkoherde att besluta om kyrkas upplåtande för gudstjänster och därmed jämförliga förrättningar.

Herr FÄGELSBO (c):

Fru talman! Jag skall be att få tacka kommunministern för att jag har fått min fråga besvarad. Anledningen till att jag har ställt den är att det i ett par fall förekommit att vederbörande kyrkoherde inte upplåtit kyrkan då kvinnlig präst skulle tjänstgöra. Många anser att det av hävd är kyrkoherden i församlingen som ensam har rätt att avgöra när och under vilka former kyrkorummet skall upplåtas.

Statsrådet Gustafsson sade i svaret: "Numera är det kyrkorådet som enligt lagen --- om upplåtande av kyrkorum i vissa fall har att besluta om upplåtelse av kyrkan ---." Jag skulle då vilja fråga: Måste det alltså finnas ett formellt beslut av kyrkorådet om att man delegerat, överlåtit, den saken till vederbörande kyrkoherde? Det här har alltså från min sida ingenting alls med samvetsklausulen att göra. Men jag har hört två tolkningar i denna fråga. Enligt den ena tolkningen är det kyrkoherden som avgör, men det saknas direkta bestämmelser i lag. Ett beslut av kyrkoherden skulle också kunna överklagas till domkapitlet. I den andra tolkningen hävdas att det är kyrkorådet som skall avgöra det fall jag här åberopar, där alltså en kvinnlig präst inte fick tillåtelse att tjänstgöra. I ett av fallen var också riksdagen inblandad.

Jag skulle alltså vilja ställa den ytterligare delfrågan till statsrådet Gustafsson för ett helt klarläggande: Måste kyrkorådet delegera denna befogenhet till kyrkoherden eller vederbörande församlingspräst?

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Fru talman! Sakförhållandet är det att vid upplåtande av kyrkorum för andra än kyrkliga ändamål beslutar kyrkorådet enligt den lag som antogs 1963. Kyrkorådet har rätt att delegera beslutanderätten till kyrkoherden om det så vill, men det är kyrkorådet som beslutar.

När kyrkan skall användas för gudstjänster och liknande verksamhet är det pastorn eller kyrkoherden som beslutar. Det anses, i varje fall enligt ett uttalande av lagutskottet, att det föreligger besvärsmått hos domkapitlet i ett sådant fall. Men helt säkert är inte rättsläget på den punkten, såvitt jag förstår.

Herr FÄGELSBO (c):

Fru talman! Tydligen är det mycket svårt att få en helt klarläggande uttolkning av den här frågan. Den berör ju församlingar och den berör

ju enskilda i många sammanhang! Det går tydligen inte att få fram klartext här.

Är det vederbörande kyrkoherde som avgör? Tydligen tolkar statsrådet det så, men har man då rätt att överklaga ett sådant beslut till domkapitlet? Det anses, sade statsrådet, att rätten finns att överklaga detta. Måste då inte kyrkorådet ha delegerat ett sådant beslut till kyrkoherden eller vederbörande präst innan han har den rätten?

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Fru talman! Jag tycker sakläget är ganska klart. När kyrkorummet skall användas för annat än kyrkligt ändamål är det kyrkorådet som beslutar, och när det gäller verksamhet för kyrkliga ändamål är det kyrkoherden som beslutar.

Den fråga som då är tveksam och som herr Fågelsbo tar upp är den om det föreligger besvärsmot i det senare fallet över kyrkoherdens beslut. Enligt ett uttalande som lagutskottet gjorde 1950 och som riksdagen inte förklarade sig ha någon erinran mot föreligger besvärsmot hos domkapitlet. Och i ett fall, det som herr Fågelsbo nyligen nämnde och som inträffade strax intill riksdagshuset, skedde överklagande hos domkapitlet som också prövade ärendet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen 1975/76:175.

§ 8 Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:50 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

I detta betänkande hade utskottet beträffande omfattningen och inriktningen av arbetet med granskning av de protokoll som förts i regeringen under år 1975 anfört följande:

"I förra årets granskningsbetänkande (KU 1975:12) anmäldes att utskottet beträffande vissa departement påbörjat en undersökning av praxis i fråga om beslutsmotivering m. m. i regeringsärenden av förvaltningsrättslig karaktär. Det var utskottets avsikt att senare återkomma med ingående till frågor om handläggningen av förvaltningsärenden inom regeringskansliet. Utskottet redovisar nu en inom utskottets kansli företagen större undersökning av handläggningen av besvärärenden. I avslutning härtill har uppmärksamhet ägnats frågor om publicering av och information om regeringsbeslut. Vidare har utskottet följt det sedan flera år pågående arbetet med frågor om decentralisering av olika ärendegrupper från regeringen till underlydande myndigheter.

Beträffande regeringsärendenas beredning har utskottet i likhet med tidigare år ägnat uppmärksamhet åt utredningsväsendet, där vissa riktlinjer dragits upp av en särskild arbetsgrupp inom statsrådsberedningen. På sedvanligt sätt har utskottet följt utvecklingen beträffande den numera fakultativa lagrådsgranskningen. Vidare har utskottet behandlat frågor om propositionsavlämnandet till riksdagen under senare år.

Utskottets granskning har även i år avsett författningarnas utgivning liksom behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen. Härvid har utskottet granskat bl. a. regeringens åtgärder med anledning av riksdagsskrivelse om tillståndsplikt enligt miljöskyddslagstiftningen beträffande flygplatser och vägar. Vidare har uppmärksamhet ägnats uttalanden från riksdagens sida angående kollektivanslutning till politiska partier. Utskottet har särskilt granskat regeringens åtgärder med anledning av riksdagsbeslut om prövning av behovet av särskilda regler för regeringens handlande i extraordinära situationer.

Vissa frågor rörande utrikesnämnden har tagits upp under granskningen. Det gäller om viss skriftväxling mellan statsministern och utländsk regeringschef borde ha delgetts utrikesnämndens ledamöter samt om överläggningar med nämnden borde föregått regeringsbeslut om vissa restriktioner av skoimporten m. m.

Bland särskilda ämnen som utöver vad som framgått behandlats av utskottet skall nämnas svenska biståndsinsatser till Angola, regeringsbeslut om bidrag ur clearingfonden för olja, viss SÄPO-verksamhet vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg, tillämpning av terroristlagen rörande två japanska medborgare, fråga om krigsmaterielexport till Pakistan, datalagens tillämpning beträffande vissa personregister, bemyndigande till regeringen enligt terrängkörningslagen samt vissa frågor beträffande trafiktillstånd för transport av värnpliktiga. Dessutom har utskottet granskat ytterligare några frågor, vilka redovisas under rubriken 'Övriga frågor' sist i redovisningen över utskottets granskning."

Utskottet hade för riksdagen anmält den granskning som utförts samt resultatet därav.

Vid betänkandet hade avgivits följande reservationer:

1. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m) och Nordin (c) samt fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg vissa frågor rörande departementens informationssekreterare skulla ha av reservanterna angiven lydelse,

2. av herrar Werner i Malmö (m) och Björck i Nässjö (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg frågan om kollektivanslutning till politiska partier skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

3. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp) samt fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg tillståndsplikt enligt miljö-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänstutövning
m. m.*

skyddslagen i fråga om vägar och flygplatser skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

4. av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg skriftväxling mellan statsministern och Cubas premiärminister skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

5. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg vissa restriktioner för import av skovrar skulle ha av reservanternas angiven lydelse, varav framgick att anledning till anmärkning befunnits föreligga mot herr statsrådet Feldt,

6. av herrar Björck i Nässjö (m), Molin (fp) och Hernelius (m) som ansett att utskottets yttrande beträffande bistånd till Angola såvitt avsåg frågan om bistånd under rådande konfliktsituation skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

7. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) vilka ansett att utskottets yttrande beträffande bistånd till Angola såvitt avsåg begreppet humanitärt bistånd skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

8. av herrar Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), fru Jacobsson (m) samt herr Kindbom (c) som ansett att utskottets yttrande beträffande fråga om datalagens tillämpning i visst fall skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

9. av herr Måbrink (vpk) som ansett att utskottets yttrande beträffande fråga om datalagens tillämpning i visst fall skulle ha av reservanten angiven lydelse,

10. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som ansett att utskottets yttrande beträffande bemyndigande till regeringen enligt terrängkörningslagen skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

11. av herrar Werner i Malmö (m) och Lindahl i Hamburgsund (fp) samt fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande beträffande bidrag från clearingfonden för olja skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

12. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Nordin (c) och Hernelius (m) samt fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande beträffande fråga om viss säpoöverksamhet skulle ha av reservanternas angiven lydelse,

13. av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottets yttrande beträffande fråga om viss säpoöverksamhet skulle ha av reservanten angiven

lydelse, varav framgick att anledning befunnits föreligga att rikta en erinran mot herr justitieministern Geijer,

14. av herr Måbrink (vpk) som ansett att utskottets yttrande beträffande regeringens tillämpning av terroristlagen rörande två japanska medborgare skulle ha av reservanten angiven lydelse, varav framgick att anledning befunnits föreligga att rikta en erinran mot fru statsrådet Leijon,

15. av herr Måbrink (vpk) som ansett att utskottets yttrande beträffande export av krigsmateriel till Pakistan skulle ha av reservanten angiven lydelse, varav framgick att anledning befunnits föreligga att rikta en anmärkning mot förutvarande handelsministern herr statsrådet Feldt och nuvarande handelsministern herr statsrådet Lidbom,

16. av herrar Boo (c), Björck i Nässjö (m) och Jonnergård (c) samt fru Jacobsson (m) som ansett att utskottets yttrande rörande vissa frågor beträffande trafiktillstånd skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

17. av herrar Werner i Malmö (m) och Björck i Nässjö (m) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg vetebeståndet skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

18. av herrar Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m) och Kindbom (c) samt fru Hammarbacken (c) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg utlandssvenskarnas rösträtt skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

19. av herrar Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c) och Jonsson i Alingsås (fp) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg direktiv till läkemedelsindustri delegationen skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

20. av herr Måbrink (vpk) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg handläggningen av visst tillsättningsärende skulle ha av reservanten angiven lydelse, varav framgick att det ansvariga statsrådets handläggning befunnits motivera en anmärkning.

21. av herrar Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Jonnergård (c) och Nordin (c), fru Jacobsson (m) samt herrar Kindbom (c) och Jonsson i Alingsås (fp) som ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg vissa frågor beträffande kapitalbeskattningen skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Till betänkandet hade fogats följande särskilda yttranden:

1. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Björck i Nässjö (m) och Nordin (c), fru Jacobsson (m) samt herr Kindbom (c) beträffande remisser till lagrådet,

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

2. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c) och Nordin (c), såvitt avsåg frågan om kollektivanslutning till politiska partier,
3. av herr Berndtson (vpk) såvitt avsåg frågan om kollektivanslutning till politiska partier,
4. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp) såvitt avsåg statsministerns skriftväxling med utländsk regeringschef,
5. av herrar Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Nordin (c) och Kindbom (c) såvitt avsåg vissa restriktioner för import av skovavaror,
6. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c) beträffande bidrag från clearingfonden för olja,
7. av herrar Fiskesjö (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp) angående vissa frågor beträffande trafiktillstånd,
8. av herr Werner i Malmö (m) och fru Jacobsson (m) såvitt avsåg invigd begravningsplats.

Fru TREDJE VICE TALMANNEN:

Dechargedebatten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger alltså rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Beträffande avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning, m. m., har ordet begärts av herr Johansson i Trollhättan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Låt mig inledningsvis få påminna om att den parlamentariska kontrollen i Sverige utövas i olika former och av olika organ. Konstitutionsutskottet skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. För den allmänna politiska kontrollen svarar emellertid riksdagen i sin helhet. Det sker vid sakbehandling av ärenden i utskott och plena, genom frågeinstitutionen, genom de allmänpolitiska debatterna och genom misstroendeförklaringar. Riksdagens revisorer har sitt granskningsområde, riksdagens ombudsmän utövar sin kontroll, riksdagens ledamöter sitter i olika organ, och kontrollen har även andra former.

För att kontrollen skall fungera på ett tillfredsställande sätt är det viktigt att de olika uppgifterna hålls åtskilda. Konstitutionsutskottet har sålunda inte att övervaka eller överpröva beslut som kammaren har fattat på

Torsdagen den
29 april 1976*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

förslag av andra utskott. Det får sin belysning i årets betänkande genom det uttalande moderatrepresentanterna i utskottet gör och som de inbjuder kammaren att ställa sig bakom.

Låt mig få erinra om att vid sista plenidagen före jul i fjol diskuterades ett förslag från regeringen angående terrängkörning. Då diskuterade jag med Allan Hernelius om regeringens förslag stod i överensstämmelse med gällande grundlag. Såvitt jag minns var vi överens om att det inte stred mot bestämmelserna i regeringsformen. Däremot var vi oeniga på en annan punkt. Enligt herr Hernelius stod den föreslagna bemyndigandelagstiftningen inte i överensstämmelse med de uttalanden som gjordes vid regeringsformens tillkomst, vilket jag för min del hävdade att den gjorde.

Den här frågan kommer nu igen i form av ett uttalande som moderaterna i utskottet föreslår. Prövningen av om ett förslag stämmer med grundlagen får emellertid göras av det utskott som bereder ärendet och i sista hand av kammaren när ärendet behandlas. Man kan inte i efterhand kritisera och uttala någon erinran mot regeringen för en handläggning som redan godtagits av riksdagen.

Det kan också finnas skäl att erinra om att granskningen avser regeringens angelägenheter. Det finns en moderat reservation som rör kollektivanslutningen. Den frågan får vi diskutera senare i vår. Denna reservation raserar emellertid hela den grund varpå granskningen av regeringsärenden bygger, nämligen att denna skall avse regeringens och statsrådets handlande som regeringsmedlemmar. Nu säger reservanterna: "Enligt utskottet är det självklart att regeringen och främst statsministern, som tillika är partiordförande, borde i sitt parti ha verkat för att riksdagens viljeyttring i denna från demokratisk synpunkt viktiga fråga beaktades."

Som bekant har riksdagen vid flera tillfällen med stora majoriteter avvisat förslag om lagstiftning på detta område. Däremot har riksdagen gjort uttalanden. Reservationen förutsätter att konstitutionsutskottet har granskningsrätt i fråga om de politiska partierna. Det har nu inte utskottet. Följaktligen har inte heller utskottet och kammaren att granska vad Olof Palme gör eller inte gör i sin egenskap av ordförande i det socialdemokratiska partiet.

Den socialdemokratiska partikongressen har sitt eget dechargeutskott. Det granskar partistyrelsens verksamhet, och på grundval av detta fattar partikongressen sina beslut. Det skulle innebära en helt ny konstitutionell situation om konstitutionsutskottet skulle granska de politiska partiernas verksamhet. Regeringsformen gör inget undantag för parti som befinner sig i regeringsställning. Reservanterna är säkert medvetna om dessa förhållanden.

Frågan om olika kontrollorgans roll får sin särskilda belysning i frågan om viss säpo-verksamhet i Göteborg. Konstitutionsutskottet har endast haft att granska justitieministerns befattning med ärendet. Säkerhetspolisens verksamhet följs av de parlamentariska representanterna i riks-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betes omfattning och
inriktning, m. m.*

polisstyrelsen. Ärenden i riksdagen om polisverksamhet bereds i annat utskott än konstitutionsutskottet. Justitieombudsmannen har ingående studerat ärendet utom beträffande justitieministerns roll. Sjukvårdsförvaltningen i Göteborg ligger inte inom konstitutionsutskottets granskningsområde. Det skulle innebära ett svårt intrång i den kommunala självstyrelsen om konstitutionsutskottet granskade ett kommunalt organs verksamhet.

Det är mot denna bakgrund vi får se det beslut som fattades inom utskottet beträffande en hemligstämplad granskningspromemoria. Den grundläggande frågan är om det finns rätt för utskottet att i ett sådant här fall få ut handlingarna. Svaret ges i 12 kap. 1 § regeringsformen. Där sägs att konstitutionsutskottet skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Sedan står det: "Utskottet har rätt att för detta ändamål utfå protokollen över beslut i regeringsärenden och de handlingar som hör till dessa ärenden."

Det rör sig här inte om ett regeringsärende. Promemorian upprättades för att justitieministern skulle bli ytterligare orienterad i ärendet och för att han skulle få underlag för ett interpellationssvar. Mot denna bakgrund är det minst sagt överraskande att de borgerliga reservanterna i utskottet uttalar följande: "Enligt utskottet ligger det i sakens natur att granskningen också måste inriktas på ärenden där ännu inte något formellt regeringsbeslut fattats eller aldrig kommer att fattas."

Granskningen kan omfatta sådana ärenden. Däremot kan man inte hävda att utskottet har rätt att i sådana sammanhang få tillgång till handlingarna. Man måste här följa vad som står i regeringsformen, nämligen att denna rätt gäller protokollen över beslut i regeringsärenden och de handlingar som hör till dessa ärenden. En annan sak är att utskott kan begära att få ut handlingar även i denna andra typ av ärenden. De borgerliga reservanterna går förbi sakens kärna genom att använda uttryck som "ligger i sakens natur" och "självfallet". Sådana ord utgör inget led i en bevisföring, snarare döljer de luckor i bevisföringen.

När vi från socialdemokratiskt håll inom konstitutionsutskottet sagt nej till kravet på att promemorian skulle lämnas över till utskottet har vårt huvudmotiv varit att promemorian inte hade någon betydelse för bedömningen av statsrådet Geijers roll. På denna punkt vill jag erinra om vad jag förut anförde, att flera olika instanser granskar ärendet. Man kan inte vänta sig att statsrådets agerande skall beskrivas i en promemoria upprättad av en av tjänstemännen i justitiedepartementet och säkerhetspolisens chef och riktad till honom själv. Vad han gjort och inte gjort framgår klart av det öppna material som finns i ärendet. Till detta kommer som ett ytterligare skäl till att vi avböjde att man bör vara försiktig med hemligt material, eftersom det inte kan användas i utskottets betänkande eller i riksdagens debatter. Ingen inom utskottet har begärt att promemorian skall offentliggöras. Härtill kommer att man med den arbetsbelastning som utskottet har även får iaktta stor restriktivitet när det gäller att skaffa in bakgrundsmaterial. Promemorian kan ha sitt värde

som ett sådant bakgrundsmaterial, och därför har den också till stora delar föredragits för utskottet av statssekreteraren i justitiedepartementet. Justitieminister Geijer och statssekreterare Sven Andersson har även lämnat redogörelse inför utskottet, och det har varit möjligt för utskottets ledamöter att ställa frågor till dem.

Det har alltså varit helt möjligt för utskottet att få informationer för bedömning av statsrådet Geijers roll. Den tolkning som de borgerliga reservanterna vill göra strider uppenbart mot ordalydelsen i 12 kap. 1 § regeringsformen. Utskottet har kunnat utföra den grundlagsenliga granskning som regeringsformen förutsätter i ärenden av denna typ.

Liksom tidigare har konstitutionsutskottet granskat den praxis som följes inom regeringsadministrationen. Den stora uppgiften har i år varit att granska regeringens handläggning av besvärssärenden. Besvärsinstitutet spelar en viktig roll inom vårt rättssystem. Granskningen visar att det i stort sett fungerar tillfredsställande. De brister som utskottet tidigare påvisat när det gäller kommunikation med berörda parter och motivering av besluten har i stort sett avhjälpits. Däremot har det knappast skett någon förbättring i förhållande till 1973, det tidigare undersökningsåret, i fråga om handläggningen av för sent inkomna besvär. Regeringen har formell rätt att ta upp för sent inkomna besvär till prövning. Utskottet har tidigare framhållit att detta bör ske endast om något tredjemansintresse inte berörs och att avvisande av besvären leder till materiellt otillfredsställande resultat. Nu understryker utskottet vikten av att de anvisningar som finns utfärdade av statsrådsberedningen följes. De stämmer helt med de rekommendationer utskottet tidigare har gett. Det visade sig vid granskningen av handläggningen av besvärssärendena under år 1975 att ett mycket stort antal ärenden, 141, gjorts till föremål för remissbehandling trots att besvären kom in för sent. Vissa departement sänder endast undantagsvis sådana ärenden på remiss medan andra gör det med i stort sett alla ärenden. Det är önskvärt att man inom alla departement tillämpar de anvisningar statsrådsberedningen utfärdar.

Det stora problemet är dock den kraftiga tillväxten av antalet besvärssärenden. Mellan åren 1966 och 1975 ökade de med ca 5 000, från omkring 2 000 till drygt 7 000. Det innebär att vart fjärde ärende som företogs till avgörande i regeringen år 1975 var ett besvärssärende. Den främsta orsaken till den stora ökningen torde vara den ökade viljan och förmågan bland medborgarna att besvära sig. Till detta har bidragit att det i förvaltningslagen finns bestämmelser om en i princip obligatorisk besvärshänvisning. Ökningen får även ses mot bakgrunden av den omfattande decentralisering av ärenden som ägt rum. Det har rått stor enighet om denna decentralisering, och enligt min mening bör den i vissa avseenden kunna fortsätta. Men vi bör vara medvetna om att ärenden genom denna decentralisering kan komma tillbaka som besvärssärenden till regeringen. Det är angeläget att ägna mycket stor uppmärksamhet åt den situation som den pågående ökningen av besvärssärenden åstadkommer. Det har inom regeringskansliet övervägts att decentralisera be-

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

slutsrätten i speciella grupper av besvärssärenden. Denna möjlighet bör övervägas. Det kan också finnas anledning att undersöka om man behöver anställa flera handläggare för besvärssärenden. Det är nämligen väsentligt att besvärsinstitutionen fungerar snabbt och med hög rättssäkerhet.

Liksom de närmast föregående åren har man tagit upp en rad enskilda ärenden. När man i samband med den partiella författningsreformen införde ordningen med genomgång av praxis i handläggningen av regeringsärenden var detta ett försök att flytta bort konstitutionsutskottets granskning från det politiska högspänningsfältet och från den pingpongmatch som alltid pågår mellan regering och opposition. Det lyckades under några år. Sedan togs politiskt kontroversiella ärenden upp, och det kan inte hjälpas att konstitutionsutskottets granskning blev en del av den politiska pingpongmatchen.

Det talas ibland om att vad som är rätt och orätt avgörs genom voteringar. Numera tillägger man: t. o. m. genom lottningar. Vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet anklagas då och då för att vi inte riktar anmärkningar mot regeringen. Till detta skulle jag vilja säga att många av de granskningsärenden som tas upp inte gäller om ett beslut strider mot grundlagen eller inte utan i hög grad avser lämpligheten av olika åtgärder. Därav följer att ställningstagandena blir färgade av den allmänna politiska hållningen. I stor utsträckning rör det sig också om politiskt kontroversiella frågor, till vilka partierna har tagit ställning redan innan ärendena kommer till konstitutionsutskottet. Den som går igenom årets granskningsbetänkande känner igen en rad frågor. Det har tidigare stått politisk strid om dem. Man gör ibland försök att finna en konstitutionell infallsvinkel på dem. Realiter rör det sig dock om olika politiska ställningstaganden redan från början.

När den borgerliga oppositionen anklagar oss för att inte acceptera de erinringar och anmärkningar som den framställer, är det frestande att hänvisa till den tid då dessa partier befann sig i regeringsställning. Som bekant växlade regeringarna ofta under 1920- och 1930-talen. Man kan konstatera hur hållningarna inom konstitutionsutskottet skiftade. När det satt en högerministär, använde inte högermännen i konstitutionsutskottet granskningen till att rikta anmärkningar mot sina partikolleger i regeringen. På samma sätt förhöll sig företrädarna för det frisinnade partiet och det liberala partiet. När bondeförbundet hade lämnat sin enda partiregering på hösten 1936, begagnade inte bondeförbundarna i 1937 års konstitutionsutskott tillfället att framställa förslag om anmärkningar mot denna regerings ledamöter. Inte heller gjorde de det under den tid då socialdemokrater och bondeförbundare befann sig i koalitionsministär.

Det kan också vara intressant att konstatera att inte hela oppositionen stöder alla reservationer som har avgivits i år. Av vissa tidningar att döma skulle det rent av vara en plikt för socialdemokraterna att stödja varje erinran och anmärkning som framställs. Kommunisterna är ensamma om fem reservationer. Deras reservationer har sålunda inte vunnit stöd från någon enda borgerlig ledamot av utskottet. Inte heller har vpk

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

inom utskottet ställt sig bakom de borgerliga reservationerna. Av de 21 reservationerna är sju gemensamma för de borgerliga ledamöterna. Moderater och folkpartister har enat sig om två. Moderaterna och två centerpartister står bakom en reservation. För sex reservationer svarar moderaterna ensamma.

När man tar del av dessa olika reservationer, finner man genast att de rör mycket skilda ärenden. Reservanternas sätter inte heller in dessa ärenden i något sammanhang utan tar fram dem var för sig. Studerar man reservationerna närmare, upptäcker man att de ibland utgår från en mycket sträng tolkning av bestämmelser och beslut för att vid andra tillfällen förutsätta att regeringen kan göra en tillämpning i överensstämmelse med de ståndpunkter reservanternas har. Detta kommer att belysas i den följande debatten, men jag vill redan nu nämna ett par exempel på detta.

När man i en gemensam borgerlig reservation kritiserar att propositionen om utlandssvenskarnas rösträtt dröjde och att betänkandet från utredningen inte omedelbart skickades ut på remiss, måste denna reservation uppfattas som en politisk markering. Det finns ju ingen bestämmelse i grundlagen som man kan åberopa såsom skäl för att en regering har skyldighet att omedelbart sända ut ett betänkande på remiss, när den mottar det från en utredning, eller att lägga fram förslag på grundval av varje utredning som den har mottagit. Det har hänt att utredningar inte sänts ut på remiss och i ännu flera fall att de inte har föranlett propositioner. En regering har rätt att själv avgöra vilka propositioner den förelägger riksdagen. På samma sätt har den rätt att välja formerna för utredningar som skall ligga till grund för propositioner och även bedöma när det föreligger tillräckligt material för en proposition.

I den gemensamma borgerliga reservationen om säpo verksamheten gör man en mycket hård tolkning av begreppet ministerstyre, ett begrepp som ofta diskuterats i dechargedebatterna. Man uppfattar pressekreterarens medverkan som "en enligt grundlagen icke avsedd inblandning från justitiedepartementets sida i förvaltningsmyndighets, i detta fall säkerhetspolisens, verksamhet". Vad som hände var ju att pressekreteraren tillsammans med säkerhetspolisens chef reste till Göteborg och de sedan tillsammans författade en promemoria. Det har sålunda aldrig rört sig om en inblandning i säkerhetspolisens operativa verksamhet.

Ministerstyre har hittills uppfattats som ett direkt ingripande eller agerande från ett statsråds sida, i detta fall att justitieministern själv skulle ha lett säkerhetspolisens verksamhet i Göteborg. Det har han inte gjort. Han har endast velat göra sig ytterligare underrättad om vad som hänt för att kunna svara på en interpellation här i kammaren och för att själv vara informerad.

Han kunde ha valt en annan väg. Han kunde ha skrivit till rikspolischefen. Denne kunde i sin tur ha tagit kontakt med chefen för säkerhetspolisens, som bett någon honom underställd att resa till Göteborg och sedan till säkerhetspolisens chef avge rapport. I sin tur skulle denne

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

ha rapporterat till rikspolischefen, som i sin tur underrättat justitieministern. Eftersom massmedierna var mycket intresserade hade justitieministern sedan fått vidarebefordra upplysningarna till pressekreteraren.

Men förutsätter grundlagen en sådan handläggning av ärendet? Jag kan inte finna någon paragraf som föreskriver en sådan ordning. Reservanterna har inte heller hänvisat till någon paragraf i regeringsformen som stöd för sitt påstående. Från riksdagens sida har i olika sammanhang uttalats att justitieministern bör hålla sig underrättad om säkerhetsverksamheten. Det har skett i detta fall. Att pressekreteraren fick justitieministerns uppdrag får sin förklaring av det stora intresse massmedierna visade för denna fråga. Enligt allmän uppfattning har pressekreterarna inom departementen att hålla massmedierna underrättade och lämna upplysning som dessa begär så långt detta är möjligt.

Den reservation herr Berndtson avgivit i samma ärende går ut på att justitieministern inte varit tillräckligt aktiv. Det är samma linje som man tidigare har förfäktat från vpk-håll när det gäller säkerhetsärenden. Även enligt denna mening skulle justitieministerns behandling av ärendet uppvisa allvarliga brister från konstitutionella utgångspunkter. Det verkar egendomligt att man i *en* reservation riktar kritik mot justitieministern från konstitutionella utgångspunkter för att ha gjort sig skyldig till för stor aktivitet, dvs. gjort sig skyldig till ministerstyre, medan han i *en annan* reservation från konstitutionella synpunkter anklagas för att inte ha vidtagit kraftfulla åtgärder.

Det är betecknande att man i båda fallen åberopar konstitutionen men inte hänvisar till någon paragraf. Regeringsformen ger inte anledning till någon erinran mot justitieministern, vare sig för att ha blandat sig i säkerhetspolisens verksamhet eller för att ha åsidosatt sina plikter.

Reservationerna om datalagens tillämpning i fråga om tidskriften Det Bästa avslöjar en från rättssäkerhetssynpunkt farlig tolkning av lagen från både de borgerliga partiernas och vpk:s sida. Den lag vi har får uppfattas som ett provisorium. Den är ett förstlingsverk. Från början var vi medvetna om att den snabbt behövde justeras. I följd begärde ett enhälligt konstitutionsutskott en ny utredning, och detta förslag bifölls av en enhällig riksdag. Nu har vi fått utredningsdirektiven, men fortfarande gäller den lag vi har antagit. Den skall tillämpas även i fallet Det Bästa. Skall besvärsinstitutet fungera måste regeringen strikt tillämpa gällande lag. Den kan inte på grund av att en lag är bristfällig se bort ifrån lagens paragrafer när den har att pröva besvär över myndighets beslut. I båda reservationerna vill man nu att datalagen skall tolkas i en restriktiv anda. "En konsekvent tillämpning av den restriktiva linjen är nödvändig som ett led i strävandena att skydda medborgarnas personliga integritet i det moderna datasamhället", heter det i den borgerliga reservationen. Även herr Måbrink hänvisar i sin reservation till att man bör iakta en restriktiv praxis. En sådan praxis kan emellertid aldrig upphäva lagen. Från rättssäkerhetssynpunkt är det väsentligt att besvärsgörandet följer lagen oavsett om det är ett multinationellt företag som

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

står för ansökan eller inte. När lagen inte innehåller några undantag för multinationella företag kan regeringen i sitt ställningstagande inte handla som om det fanns ett sådant undantag inskrivet i lagen. Man kan anse det otillfredsställande att Det Bästa fått sitt tillstånd. Men vill man inte detta får man ändra på lagen. Man kan inte rikta kritik mot regeringen för att den följer lagen. Ingen har nämligen hittills kunnat visa att regeringen överträtt lagen.

Det finns också andra ärenden där man kritiserar regeringen för att den inte handlar som vederbörande kritiker önskar utan tillämpar de lagbestämmelser som riksdagen har antagit. Jag kan som ytterligare exempel nämna regeringens tillämpning av terroristlagen rörande två japanska medborgare och exporten av krigsmateriel till Pakistan.

Dessa och en del andra ärenden kommer att bli föremål för diskussion i den följande överläggningen. I många fall markerar man politiska ställningstaganden som man tagit vid ärendenas tidigare behandling här i kammaren. I vissa fall gör man lagtillämpningar som stämmer överens med dessa politiska ställningstaganden. De innebär i en del fall mycket hårdtagna tolkningar och i andra mycket mjuka. I inget fall har man enligt min mening kunnat visa att regeringen överträtt grundlagar eller andra lagar. Det blir politiska ställningstaganden.

Slutligen, fru talman, kanske jag kan få ta upp en fråga av, som jag hoppas, mindre kontroversiell natur. Som var och en kunnat konstatera finns det ingen fast terminologi när det gäller kritiken mot regeringen i de enskilda fall som tagits upp. Man riktar erinringar, man ger till känna uppfattningar och man framställer anmärkningar. Jag hoppas att konstitutionsutskottet till hösten skall kunna arbeta sig fram till en av alla godtagen terminologi som eventuellt graderar den kritik som man önskar föra fram. Det finns nu ett material som omfattar flera år och som man kan bygga på. Oavsett vilken ståndpunkt man intar i sakfrågorna bör det vara angeläget för oss alla att finna en terminologi som är fast och som gör det möjligt även för dem som inte tillhör konstitutionsutskottet att avläsa graden av kritik i uttalandena.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr FISKESJÖ (c):

Fru talman! Det tillhör det demokratiska systemets grunder att beslut i olika led skall vara öppna för granskning och kontroll och därmed också för kritik och omprövning. Det är inget tvivel om att allteftersom den allmänna verksamheten byggts ut har också behovet av satsningar på insyn och kontroll ökat. Det gäller såväl politiska beslut som förvaltningsbeslut.

Det demokratiska systemet är i sig ingen garanti mot hemlighetsmakeri, misshälligheter och rättsövergrepp. Det krävs alltså vaksamhet mot brister även i en välansad demokrati.

Riksdagen har härvidlag många viktiga funktioner. Kontrollfunktionen

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betes omfattning och
inriktning, m. m.*

är en av dessa. Den utövas på mångahanda sätt, som utskottets ordförande redan har berört. Den utövas genom de ständiga debatterna, genom alla de olika utskottens granskning och beredning och genom de särskilda organ som lyder under riksdagen – revisorererna och JO. I det kontroll- och granskningsmaskineri som riksdagen som helhet utgör har konstitutionsutskottet tilldelats en speciellt viktig roll, nämligen att särskilt bevaka att regeringen sköter sina åligganden i enlighet med gällande författning och riksdagens beslut och i enlighet med vad man i övrigt kan anse att ett anständigt regeringsutövande kräver.

Jag har i tidigare debatter på det här slaget sagt att jag anser att denna granskning är viktig och värdefull, även om dramatiken i de betänkanden som utskottet redovisar normalt inte är särskilt upphetsande. Granskningen ger en viss insyn i regeringsarbetet, den ger utskottet och därmed riksdagen möjlighet att lyfta fram i ljuset ärenden där handläggningen i regeringskretsen kan ha varit diskutabel. Och granskningen har säkerligen en betydelse som preventiv effekt.

Ärendenas mängd medför självfallet att utskottets granskning aldrig kan vara heltäckande och uttömmande, men den ger möjligheter till en ganska ingående behandling av de ärenden som väckts i utskottet och som utskottet beslutat sig för att särskilt syna. En förutsättning för att utskottet skall kunna fullgöra sin granskningsfunktion är naturligtvis att utskottet får tillgång till det material som ledamöterna behöver för att kunna bedöma de frågor som tagits upp. Det brukar normalt inte vara några svårigheter härvidlag. Men som vi redan har hört genom utskottsordförandens anförande har det under granskningsarbetet i år inträffat en incident som jag för min del tycker är rätt olustig.

När utskottet behandlade frågan om regeringens handläggning av säpos verksamhet vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg förvägrade utskottets socialdemokrater – jag kanske skall tillägga att det skedde med direkt eller indirekt biträde av halva den moderata representationen – utskottet att ta del av en promemoria som upprättats under medverkan av presssekreteraren i justitiedepartementet. Jag skall inte här gå in på sakärendet i övrigt – det kommer att ventileras utförligare senare i debatten. Men jag vill beklaga att utskottets möjlighet att fullgöra sin granskningsuppgift på detta sätt begränsades.

Jag delar inte Hilding Johanssons bedömning vad gäller utskottets rätt att ta del av den berörda promemorian. Det förhållandet att promemorian är sekretessbelagd är inget som helst skäl att förvägra utskottet tillgång till den. Utskottets ordförande vet lika väl som jag att utskottets ledamöter i sådana här fall är bundna av tystnadsplikt. Och vi kan inte riktigt avgöra om promemorian är av betydelse för bedömningen av justitiedepartementets handlande i den här frågan eller ej, eftersom vi inte har fått ta del av den.

Över huvud taget tycker jag att – och det beklagar jag – det som en röd tråd genom utskottsordförandens anförande här gick ett slags krav på en hård restriktivitet vad gäller utskottsgranskningen. Man kan

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

nästan fråga sig om Hilding Johansson menar att vi skall lägga ned verksamheten helt och hållet. I varje fall tycks utskottets ordförande anse att vi skall undvika alla kontroversiella frågor och alla frågor som har en för den socialdemokratiska regeringen besvärande politisk touche. En sådan inställning kan jag för min del inte acceptera. Det är självfallet att vi skall granska regeringens handlande även och – skulle jag mena – framför allt i de fall där regeringen kan finna granskningen besvärande.

Sedan blir jag litet förvånad över uppläggningsen av herr utskottsordförandens inlägg. Vi hade ju kommit överens om en ärendeuppdelning och en debattordning i dag som skulle leda till en bestämd strukturering av diskussionen. Utskottsordföranden gick trots detta in på en sakvärdering av det ena ärendet efter det andra. Det kan ju, om övriga talare i inledningsrundan skulle ta upp den kastade handsken, medföra en betydligt förlängd debatt och onödiga omtagningar i stället för den koncentration och förkortning vi avsåg att uppnå genom den omläggning av debatten som vi kommit överens om. Men jag skall hålla mig till de ärenden som ligger under den rubrik kammaren nu har att behandla.

Utskottet har regelmässigt år efter år gjort en del mera systematiska och utförliga genomgångar av vissa ärendegrupper. Dessa genomgångar har bidragit till att klargöra handläggningen inom regeringen i dessa ärendegrupper och de har gett värdefull information om den praxis som tillämpas inom områden där sammanställningar och redovisningar tidigare saknats. Genomgångarna har också då och då gett anledning till påpekanden från utskottets sida.

Även i årets granskningsbetänkande finns en sammanställning av det här slaget. Det är en fyllig och enligt min mening utmärkt redovisning av handläggningen av besvärärenden inom regeringen. Av redovisningen framgår bl. a. som utskottets ordförande redan varit inne på, att antalet besvärärenden ökat mycket kraftigt. 1966 var det 2 000 och 1975 över 7 000. Under senare år har ökningen varit bortåt 1 000 om året. Besvärärendena utgör numera över en fjärdedel av samtliga regeringsärenden, och i något departement uppgår de till över hälften av alla ärenden.

Man kan ha anledning att fråga sig om det här är en önskvärd utveckling och vad den kan bero på. Helt allmänt innebär den att regeringen i realiteten kommer att avgöra ett allt större antal enskilda ärenden, dvs. att ett allt större moment av förvaltningsfunktioner läggs in under regeringen samtidigt som man i andra sammanhang sökt avlasta regeringen handläggningen av olika ärendegrupper av administrativ natur.

De förklaringar som ges till ökningen av besvärärendena och som utskottets ordförande också återgav är i stort sett att de decentraliseringar av beslutanderätt till förvaltningsmyndigheter som företagits i sin tur avsatt en viss ökad besvärshänsyn samt att förvaltningslagens bestämmelse om obligatorisk besvärshänvisning stimulerar allmänheten att anföra besvär över myndigheternas beslut. Det ligger väl en hel del i detta. Man kan kanske också våga att lansera den hypotesen att oklart och tvetydigt formulerade bestämmelser i lagar och förordningar är en av

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betes omfattning och
inriktning, m. m.*

anledningarna till den starka ökningen.

Besvärsrätten är i och för sig en viktig rättssäkerhetsgaranti, som självklart bör finnas, eftersom den ger möjlighet till rättelse av felaktiga beslut. Men det allra bästa är naturligtvis om de bestämmelser som skall gälla är utformade på ett sådant sätt att ingen tvekan kan råda om hur de skall tillämpas redan i första instans. Ett utdraget besvärsförfarande är ofta en betydande olägenhet för den enskilde och också för berörda myndigheter. En stark ökning av besvärsfrekvensen inom ett ämnesområde bör således ge anledning till en begrundan av om de bestämmelser som gäller inom området i fråga har fått en så korrekt och klar utformning, att tveksamhet inte skall behöva råda om hur de skall tolkas.

Ytterligare ett par reflexioner i anledning av den omfattande undersökningen av besvärärendena. För den som anför besvär – oavsett om det är en erskild person eller t. ex. en kommun – är det självklart ett mycket stort intresse att ärendet avgörs inom rimlig tid. Utskottsundersökningen visar att *handläggningstiderna* ofta är mycket långa. Det finns exempel på att det tagit upp till sex år att avgöra besvärärenden, och de fall där handläggningen tagit bortåt två år är många. Remissbehandlingen av besvärärenden kan i en del fall ta betydande tid. Det är viktigt att också den tiden kortas ner.

Men sammanställningen i KU:s betänkande visar att man ingalunda bara kan skylla på att remissbehandlingen drar ut på tiden. Det finns gott om exempel på att departementen legat på ärenden ett år eller mer efter det att remissbehandlingen avslutats. Särskilt makabert blir det onekligen, när den långa handläggningstiden medför att det ärende som besvärerna gällt hunnit förlora all aktualitet när avgörandet äntligen kommer. Det finns flera sådana ärenden redovisade i utskottets sammanställning.

Ett allmänt krav måste således vara att handläggningstiden kortas ner. I annat fall förlorar besvärsinstitutet i värde och kan i en del fall vara till mera skada än nytta. Det finns all anledning att stryka under vad utskottet skriver på den här punkten på s. 10. Men det finns också all anledning att foga till vad som där står om det utdragna remissförfarandet, att departementen själva bör se till att handläggningen inom departementen skyndas på när remissbehandlingen väl är klar.

När avgörandet slutligen kommer i ett besvärärende är det självfallet viktigt att den som anfört besvär får klart besked om motiven till beslutet oavsett om detta innebär avslag eller bifall.

Utskottets undersökning visar att praxis härvidlag är mycket skiftande mellan departementen och mellan olika ärendegrupper och att motive-ringarna när de förekommer ofta är mycket kortfattade. Utskottet framhåller på s. 13 i betänkandet att det behövs en skärpning härvidlag även om en viss förbättring kan noteras under senare år. Motiveringarna bör vara så utförliga och klagörande som möjligt, skriver utskottet. Det är bra. Man borde kanske tillfoga att de också skall vara utformade på ett sådant sätt att de är begripliga för den som beslutet rör. Det är en upp-

Torsdagen den
29 april 1976*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsar-
bets omfattning och
inriktning, m. m.*

maning som det f. ö. kan vara befogat att vidarebefordra till myndigheter av vad slag de vara må. Det är ett allmänt klagomål som man som riksdagsman ofta möter att den enskilde får lägga ner mycken möda på att tolka innebörden i olika myndigheters beslut.

Frü talman! I de inledande avsnitten f. ö. i betänkandet behandlas en rad frågor som mer eller mindre kontinuerligt bevakas av utskottet och som i en del fall har kommit eller kommer under riksdagens behandling även i andra sammanhang. Jag skall för den skull bara helt kortfattat beröra ett par av dem.

Av redovisningen av lagrådsgranskningen framgår att lagrådsremisser förekommit i något större utsträckning under 1975 än tidigare år. Men fortfarande är det endast en liten del av propositionerna som behandlas i lagrådet och även i övrigt finns det alltför goda skäl för den kritik mot regeringen i den här frågan som oppositionen framfört år efter år och som vi upprepar i ett särskilt yttrande i det nu aktuella betänkandet. Det är uppenbart att det fortfarande är ganska godtyckligt vilka propositioner som går till lagrådet för granskning. Det brukar anföras som försvar för den rådande ordningen att utskotten numera har möjligheter att rätta till regeringens försummelser genom att själva besluta om lagrådsremiss. Det är riktigt, men denna möjlighet har, såvitt jag vet, ännu inte utnyttjats i något fall.

Remisser från utskott till lagrådet är också en ganska opraktisk ordning. Den innebär att lagrådets yttrande inte föreligger under motionstiden, och den innebär förseningar av utskottsbehandlingen av ärenden. I vad gäller propositioner som kommer mot slutet av riksdagssessionen innebär en lagrådsremiss från vederbörande utskott i realiteten att riksdagen tvingas skjuta sakbehandlingen till nästa session. Den bästa ordningen är således otvivelaktigt att propositionerna behandlas i lagrådet innan de avlämnas till riksdagen.

Utskottets sammanställning av propositionsavlämnandet visar vad som är väl känt och som påtalats av utskottet och här i kammaren ett otal gånger. Regeringen har inte följt de anmaningar som utskottet och riksdagen gett år efter år. Anhopningen av propositioner mot slutskedet av våren fortsätter, och de i riksdagsordningen angivna propositionstiderna överskrids utan hänsyn till alla de problem som detta medför för partierna, utskotten och kammaren och för hela sakbehandlingen av propositionsförslagen. Konstitutionsutskottet protesterar återigen enhälligt mot denna orimliga ordning i ordalag som är betydligt skarpare än någonsin tidigare – till den verkan det hava kan.

Jag vill ytterligare understryka den protesten. Om det skall bli möjligt att få till stånd en vettig arbetsordning i riksdagen och en ordentlig sakbehandling av alla regeringsförslag så är det nödvändigt med en utspridning av propositionerna över riksdagsåret som helhet på ett helt annat sätt än vad som skett hittills. Det minsta man kan begära härvidlag är att regeringen följer de bestämmelser som finns i riksdagsordningen och de uttalanden som riksdagen gör i enlighet med konstitutionsut-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

skottets betänkanden.

Slutligen, fru talman, några ord om ett ärende av annan karaktär. Det behandlas på s. 18 i utskottsbetänkandet och i reservationen 1. Det är en fråga som gäller tillämpningen av de principer som skall råda för den information till massmedia och allmänhet som det åligger departementen att stå till tjänst med, bl. a. genom förmedling av särskilt anställda informationssekreterare. Det framgår av utskottsbetänkandet att utskottet enhälligt hyllar den åsikten att informationen skall ges en så vid spridning som möjligt och att "ett urval av informationsmottagare på politiska grunder inte får förekomma".

Men det är just detta som har skett i det fall som aktualiserats i utskottet. Informationssekreteraren i socialdepartementet hade observerat att det förekommit artiklar och insändare i tidningarna om pensionärernas skatteförhållanden. Han fann det av den anledningen angeläget att sprida information som klargjorde saken i dessa frågor. Detta var självfallet i och för sig vällovligt. Men han valde att rikta denna information till A-pressens chefredaktörer. Den avgränsningen menar vi reserverar inte var lika vällovlig. Den var inte väl förenlig med principen att "urval av informationsmottagare på politiska grunder inte får förekomma". Pressekreterarna är anställda av staten för att förmedla information till alla. De är inte anställda av A-pressen eller socialdemokratiska partiet för att ge dessa särskilda favörer.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till reservationen 1.

Herr WERNER i Malmö (m):

Fru talman! Jag vill också säga att jag är litet förvånad över det inledningsanförande som ordföranden i konstitutionsutskottet höll. Det skulle gälla Granskningsarbetets omfattning och inriktning, m. m. Men det blev ett anförande mest om "m. m.", tyckte jag.

Vi skall kanske inte falla för frestelsen att nu börja med repliker beträffande den sakbehandling som herr Johansson i Trollhättan gav en rad reservationer. Han var vänlig nog att gå i svaromål innan vi börjat våra anklagelser. Det är kanske en praktisk ordning, och det visar att herr Johansson känner vår inställning väl och kanske också känner svagheterna i regeringens agerande utan att vi har nämnt något om dem.

Får jag, fru talman återgå till granskningen, till dechargens innebörd och allvar. Det finns en lakonisk lydelse i 1 kap. 3 § regeringsformen: "Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning." Konstitutionsutskottet har verkställt sin del av denna granskning, och det är det arbetet som här presenteras. I en dechargedebatt ställs ju frågan om man är nöjd med regeringens tjänsteutövning, om man är beredd att avlasta regeringen ansvaret för det gångna förvaltningsåret. Egentligen borde en dechargedebatt vara en allvarlig och med spänning emotsedd debatt. Så är nu inte fallet mera. För tio tolv år sedan var regeringsledamöter intresserade och därför närvarande, men det var som sagt ett bra tag sedan. Därefter har det gått raskt utför. Nu är regeringen inte ens in-

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

tresserad av den kritik som ett samfällt utskott levererar. Man tar nämligen inte rättelse – det visar ju betänkandet på en rad punkter i år.

Vi har under de senaste åren upplevt en nonchalans från regeringens sida, som vittnar antingen om maktfullkomlighet, dvs. att man struntar i riksdagen, eller om ålderdomssvagheter, dvs. att man inte orkar ändra på gamla galna rutiner. Därför är den stora frågan i dag faktiskt inte på vilka punkter regeringen har brustit i handläggningen av sina ärenden. Den verkligt stora frågan synes mig ha blivit: Vad gör man åt en regering som inte vill ta rättelse av "folkets främsta företrädare", som regeringsformen kallar riksdagen?

Liksom tidigare kan man säga att dechargebetänkandet består av två delar och det är väl närmast den första delen som skall tas upp till behandling i dag. Där har vi i utskottet kommit till en viss consensus. Vi undersöker huruvida departementens administrativa praxis är enhetlig och ändamålsenlig och anför synpunkter som vi vill bringa till regeringens kännedom. I år har ett omfattande arbete lagts ned särskilt på besvär-ärendena, som herr Fiskesjö redan har nämnt – deras omfattning, departementens handläggning av dem osv. Vi har på nytt studerat kommittéväsendet och dess sätt att arbeta. Remisserna till lagrådet är också en gammal bekant, liksom utgivningen av Svensk författningssamling. En fråga som sedan länge har bekymrat oss – och där utvecklingen fortfarande tycks gå åt gålet håll – är förstås regeringens propositionsavlämnande till riksdagen.

Den andra delen av betänkandet tar upp enskilda ärenden till kritisk granskning ur handläggningssynpunkt. Ärendena är alla väckta av ledamöter i oppositionspartierna. Här försvarade sig herr Johansson i Trollhättan i förväg och sade att detta väl är ganska naturligt och att det inte var bättre för 40 år sedan när det satt en borgerlig ministär. Det har alltså inte gått framåt på 40 år på dessa punkter heller. Men om inte mitt minne sviker mig behöver man inte söka sig längre tillbaka än till Carl Albert Andersons tid för att finna sådan omsorg om den egna regeringen att man manar till en smula självprövning i sådana här enskilda ärenden. Nu uppträder regeringspartiets representanter i dessa enskilda ärenden merendels som regeringens trogna advokater. Den socialdemokratiska regeringens ofelbarhet har blivit en dogm som även en påve kan avundas.

När det gäller besvärärendena konstateras att dessa på tio år har ökat från 2 000 till 7 000, vilket betyder att vart fjärde regeringsärende 1975 var ett besvärärende. Det är riktigt att detta kan vittna om en växande politisk medvetenhet hos folket. Men orsaken är naturligtvis främst att man har decentraliserat beslutsprocesserna i regeringsärendena. Därför får den klagande i många fall anledning att vända sig till regeringen.

Ett särskilt bekymmer är de många besvärärenden som kommer in för sent och därför inte kan handläggas, utom när regeringen av speciella skäl går den som besvärar sig till mötes. Utskottet har emellertid uppdagat den underligheten att även sådana ärenden rent rutinmässigt sänts på

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

remiss och att man först efter remissomgången beslutat att inte ta upp ärenden till avgörande därför att de inkommit för sent. Denna omständighet gäller, som herr ordföranden nämnde, inte mindre än 141 ärenden. Man kan svårigen konstatera någon förbättring sedan tidigare år, och detta förfarande strider mot utskottets förut gjorda uttalande liksom mot statsrådsberedningens anvisningar.

Vi har också iakttagit att remissbehandlingen tar en avsevärd tid i anspråk. Alltför lång tid kan även förflyta efter avslutad remissbehandling, innan regeringen tar upp besvären till avgörande, och det är naturligtvis inte heller tillfredsställande.

Får jag komma med en liten passus till herr ordföranden där. Han anförde ett fall, nämligen betänkandet om utlandssvenskarnas rösträtt, som låg i sju månader innan det skickades ut på remiss, och så sade han att det är regeringen obetaget att göra så. Men det är väl ändå en angelägenhet för konstitutionsutskottet att iakttä när man förhalar ärenden på det här sättet till förfång för medborgarna. Nog måste väl det vara vår uppgift. Skulle vi inte ha anledning att t. ex. påtala detta med det sena propositionsavlämnandet som skapar så många besvär? Det är också en förhållning av ärenden som vi naturligtvis måste ta itu med.

Nåväl – när besvären lämnas utan bifall förekommer det i vissa departement att man hänvisar till tidigare motiveringar och beslut av myndigheter. Det tycker jag är en utmärkt form för beslutsmotivering. I andra departement, där man *inte* motiverar beslut, stöder man sig naturligtvis också på tidigare yttranden och avgöranden av myndigheter, men det framgår inte. Utskottet menar att det ur den klagandes synpunkt alltid är mest upplysande att regeringen i sådant fall hänvisar till tidigare beslut.

Låt mig också, fru talman, göra några kommentarer till den femte punkten i betänkandet, utgivandet av Svensk författningssamling. Det ärendet är förvisso också en följetong. Fortfarande förekommer det att författningar sätts i kraft redan dagen efter den då de kommit ut från trycket. Det betyder ju inte att författningarna är allmänheten till handa dagen efter den då de kommit ut från trycket – det tar självfallet ibland avsevärd tid att förmedla dem till allmänheten.

Vid granskningen av 1975 års författningar har utskottet uppmärksammat att några författningar har blivit så försenade att de kommit ut från trycket först efter det att de trätt i kraft. Det är naturligtvis en helt orimlig ordning, eftersom medborgaren är skyldig att känna till gällande lag. Här har han ju inte ens en teoretisk möjlighet att göra det. Instruktionen för statens invandrarverk t. ex. trädde i kraft den 1 juli 1975 men kom ut från trycket först den 8 juli. Jag vet att det hade sin orsak, men det bör som sagt inte få ske.

En betydande del av de författningar som formellt har kommit ut från trycket före ikraftträdandet har sänts ut från tryckeriet efter denna tidpunkt och därför inte varit mottagarna till handa förrän efter ikraftträdandet. Detta är som sagt rent otillfredsställande.

Mot denna bakgrund erinrar utskottet om tidigare gjorda iakttagelser

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

och pekar på nytt på rättssäkerhetskraven som inte blir tillgodosedda genom en sådan ordning. Utskottet förutsätter att statsrådsberedningen vidtar, som man säger, erforderliga åtgärder i detta syfte. Ja, man kan ju alltid hoppas.

Men frågan återkommer: Vad gör man med en regering som inte visar vilja till bättring? Vi har behandlat samma ärende gång på gång och konstaterat att förändringen inte har blivit av sådan betydelse att den har fått någon praktisk effekt för medborgarna i stort. Detta gäller i all synnerhet det verkliga sorgebarnet, regeringens sena propositionsavlämnande. I fjol skrev konstitutionsutskottet hårt härom till regeringen. Vad blev resultatet? Jo, det blev en minst lika stor och sen anhopning av propositioner i år. Vi har ju att vänta regeringsförslag ännu, trots att tiden gick ut för en månad sedan. Och det är regeringsförslag som av skilda anledningar måste behandlas innan riksdagen tar semester.

Även detta ärende hade vi uppe till debatt häromdagen, när vi diskuterade riksdagens arbetsformer, och det utväxlades hårda ord då också. År 1975 var 43 % av det årets propositioner försenade. Om det i år mot förmodan skulle bli en liten förbättring när det gäller antalet propositioner, så vet vi att tyngden av dem är så besvärande att den uppväger minskningen i antal. Vad detta betyder för ärendenas behandling kan ett barn begripa. Det blir slarv på alla nivåer. Den stora arbetsrättsreformen om offentlig anställning hann sålunda aldrig lagrådsgranskas. Det var tidsfaktorn som avgjorde den saken. Och det kan få rätt svåra konsekvenser.

Oppositionen ställs genom denna propositionsanhopning inför den hopplösa uppgiften att penetrera regeringsförslag på mycket kort tid. Jag måste då ställa frågan, fru talman, även om jag nu verkar tjatig: Vad gör man med en regering som struntar i riksdagens bestämda uttalanden? Vi kan ju inte hålla på så här år efter år. Dechargegranskningen går till en del ut på att ge till känna när regeringen i enskilda fall inte har följt riksdagens beslut. Här står vi alltså inför en sorts dubbel dechargeanmärkning, nämligen att ge till känna att regeringen inte heller rättar sig efter dechargememorietals crinringar. Och det är inte bagateller det gäller.

Det är inte så, som herr Johansson i Trollhättan försökte göra gällande, att våra anmärkningar är politiska. Hela raden av ärenden där vi påpekar att regeringen inte har följt riksdagens beslut är väl i högsta grad sakliga, herr Johansson! Det kan man väl konstatera oavsett om man är moderat eller socialdemokrat. För det behöver man väl inte ha någon speciell politisk uppfattning. Att det i andra frågor kan finnas en viss politisk avsikt är alldeles nödvändigt, när man märker att regeringen handlar utifrån vissa politiska synpunkter. Jag tänker här t. ex. på utlands-svenskarnas vidgade möjligheter att rösta.

Låt mig också, fru talman, säga några ord om departementens information till allmänheten. Det är ju en fråga som också ligger i det här avsnittet. Den informationen är självfallet väsentlig. Vi har ofta haft informationsfrågorna uppe till behandling. Och det finns bestämmelser

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

om hur den informationen skall skötas. Statsrådsberedningen har givit ut riktlinjer för informationsverksamheten i departementen. Där anges i klara verba att mottagare av information inte får utväljas på politiska grunder. Det är alltså ingen selektiv information. I konstitutionsutskottets betänkande finns dock exempel härpå. Socialdepartementets informationstjänst sände sålunda ut ett brev angående pensionärernas skattefråga till A-pressens chefredaktörer och även till bl. a. Svenska Dagbladet och Expressen. Vi ogillar naturligtvis ett sådant urval. Det är självklart att om någon enstaka tidning, förening eller enskild person önskar en uppgift eller en synpunkt, så skall svaret lämnas endast till den som har frågat. I det nämnda fallet utgick ett brev som började: "Till A-pressens chefredaktörer."

Fru talman! Den del av betänkandet där vi är överens är verkligen värd att läsas. Där riktas mycket bestämda ord till regeringen. Jag vill erinra om detta, eftersom jag tycker att utskottets ordförande gav en alltför glättad bild av det som där berörs.

Mycket skulle kunna tilläggas, och det kommer också att ske i den fortsatta debatten. Att tveksamheten i år inför regeringens handläggning av sina ärenden är särskilt stor framgår inte minst därav att det är 21 reservationer fogade till betänkandet. Av dem får åtminstone sex avgöras med lottens hjälp, om alla har vett att vara här. En får förmodligen majoritet även utan lottdragning.

Fru talman! Jag ber med detta till att börja med att få yrka bifall till reservationen 1.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Fru talman! Den parlamentariska granskningen av regeringens fögderi är en av de viktigaste sakerna i en demokrati. Den hör till de ting som jag tror att parlamentarismen inte kan klara sig utan.

Vi kan, som Hilding Johansson i Trollhättan tidigare sade, granska regeringens handläggning av sina uppgifter på flera olika sätt, och det finns flera olika instanser som från olika synpunkter gör det. Vi har i konstitutionsutskottet att granska hur regeringen följt gällande lagar och förordningar. Vi har att granska den administrativa praxisen inom regeringen, t. ex. när det gäller besvärsrätten. Vi har också att kontrollera om regeringen brytt sig om att följa riksdagens beslut.

Tidigare har vi från folkpartihåll framhållit hur viktigt detta är. Vi har också uttryckt vår förvåning över att vpk inte har velat delta i denna granskning utan bara tjänstgjort som ett transportkompani för socialdemokraternas åsikter. I år vill jag ge ett erkännande till vpk. Man har självständigt deltagit i granskningsarbetet. Man har drivit egna frågor. Jag säger inte detta för att jag delar vpk:s mening i de olika sakfrågorna, utan för att man på det hållet äntligen har förstått vad granskningsarbetet består av.

Det är mycket viktigt att vi gör denna granskning. Här och var finner man naturligtvis att regeringen gör fel. Regeringens medlemmar är ju

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

också människor och inga stålmän. Hilding Johansson tycks mena att det bara finns en riktig linje, den som socialdemokraterna har, i granskningsarbetet; det är den riktiga, den lagliga, den sakliga linjen. Den linje däremot som oppositionen i landet följer i motsättning till majoriteten skulle vara ett utslag av partitaktiskt tänkande; av illvilja vill man komma åt regeringen. Så är det naturligtvis inte.

Jag vet hur noggrant utskottets ordförande har arbetat med detta material. Han torde vara mycket väl medveten om att det i ett stort antal frågor som vi har diskuterat från olika håll sagts: Det här kanske är galet gjort av regeringen, men det faller inte under vårt granskningsuppdrag. Däremot är det märkligt att socialdemokraterna i utskottet på i princip samtliga punkter tycks anse att regeringen inte gjort något fel.

Ja, fru talman, nu gjorde jag mig skyldig till en liten överdrift. Det finns nämligen en punkt där man inte ens från socialdemokratiskt håll har kunnat undgå att upptäcka hur galet det fungerar, och man har i år varit med om att skärpa en enhetlig utskottsskrivning. Det gäller propositionsavlämnandet till riksdagen, där utskottet år efter år har skrivit att det inte blivit bättre, att propositionerna måste fördelas bättre över året, annars kan inte riksdagens arbete fungera som det är tänkt. Och vad har hänt? Jo, i år torde det vara värre än någonsin! En så uppenbar sak har även socialdemokraterna måst reagera för.

I år liksom förra året tar vi upp en del ärenden som gäller huruvida regeringen följer riksdagens beslut eller ej. Hilding Johansson och jag hade en debatt förra året om det önskvärda i att statsråden följer vad riksdagen beslutar. Och jag tycker fortfarande att det är en viktig sak att statsråden tar hänsyn till riksdagens beslut. Jag har svårt att hitta några ursäkter för dem att inte göra så. Det kommer upp ett par sådana ärenden: reservationen 3 som angår tillståndsprövningen enligt miljöskyddslagen i vissa fall och reservationen 21, kapitalbeskattningen, är typiska exempel.

En mycket betydande del av utskottets granskning i år har gällt frågan om besvär. Utskottet konstaterar att det finns vissa brister där. Först och främst konstateras att arbetsbelastningen på departementen har ökat genom en ständigt ökande besvärshänsyn. Detta kan delvis ge ett positivt intryck, medborgarna vågar protestera – man vet vart man vänder sig när man skall överklaga i högre instans om man anser sig ha blivit felaktigt behandlad. Men det är nog delvis, som tidigare talare också har varit inne på, en följd av en allt suddigare lagstiftning, där lagar och förordningar är skrivna på ett sådant sätt att de helt enkelt kräver prejudikat för att de skall kunna tolkas på ett riktigt sätt. Detta är inte tillfredsställande.

Dessutom kräver utskottet att man skall ha en enhetlig praxis vid handläggningen av besvär ärenden. Låt oss hoppas, fru talman, att det blir lättare att komma till rätta med den saken än vad det har blivit när det gäller propositionsavlämnandet till riksdagen!

Utgivningen av Svensk författningssamling är också en gammal bekant

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betes omfattning och
inriktning, m. m.*

för utskottsledamöterna, och det är fortfarande precis lika otillfredsställande att författningar blir färdiga från trycket först efter det att de har trätt i kraft.

Fru talman! Jag skall inte uppehålla mig längre vid dessa principiella frågor. Beträffande frågan i reservationen 1 angående vissa fall rörande informationssekreterare i departementen vill jag instämma i vad herr Fiskesjö och herr Werner i Malmö redan har sagt.

Jag vill passa på att vid detta tillfälle yrka bifall till reservationerna 1, 3, 6, 8, 12, 18, 19 och 21.

Herr MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Granskningsarbetet i konstitutionsutskottet kan måhända, om man tar del av massmedias och de borgerliga partiernas agerande, framstå som något betydelsefullt – betydelsefullt i den meningen att de borgerliga partierna på något sätt skulle utgöra en garant för medborgarna mot regeringen och enskilda statsråd och bevakare av att fattade beslut av riksdagen verkställs av regering och departement och av att riksdagens stiftade lagar efterlevs.

År efter år har dessa borgerliga politiker trumpetat och blåst upp vissa frågor, enligt min mening bagatellartade sådana. Moderaterna har uppehållit tiden i utskottet med att slåss för de feodala delarna av sin politik. Jag syftar på förra årets granskning, där moderaterna gnällde över att "kungl." hade slopat i namnen på statliga verk och institutioner. I år återkommer moderaterna med att rota i statsminister Palmes privata brevväxling med Fidel Castro. Deras agerande i denna fråga kan nära nog jämföras med den sortens verksamhet som bedrivs av FiB-Aktuellt.

Om man tittar på något mer seriösa frågor som tagits upp från borgerligt håll, kan man konstatera att moderater och folkpartister gör försåtliga angrepp på den progressiva delen av svensk biståndspolitik. Förra året attackerades skogsprojektet i Nordvietnam. I år angriper man det humanitära bistånd till MPLA i Angola som betalades ut 1975. Det kan låta oskyldigt när man från moderata samlingspartiets och folkpartiets sida säger att det var fel av regeringen att ensidigt stödjade MPLA under den s. k. övergångsregeringens verksamhetsperiod. Där ingick som bekant även två andra organisationer, nämligen FNLA och UNITA. Vad man däremot inte nämner är att MPLA är den enda organisation som har folkets stöd i Angola, att de två andra s. k. organisationerna i den här övergångsregeringen ständigt saboterade Angolas kamp och arbete för självständighet och att detta sabotage utfördes med främmande maktens stöd, bl. a. av fascistregimen i Sydafrika.

Om man tittar på de frågor som berör den enskilde individens fri- och rättigheter, kan man konstatera att de borgerliga visar sig tämligen ointresserade av att anmärka på vissa statsråds handlingar. Deras prat om att man måste slå vakt om den enskildes skydd mot överheten är till intet förpliktigande, vilket visar sig i det betänkande som vi nu behandlar.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

De borgerliga gör ett stort nummer av att man inte fått ta del av den hemliga promemorian angående säpoaffären i Göteborg. Men faktum är ju att de borgerliga själva omintetgjorde de möjligheterna genom att en av moderaterna medvetet höll sig borta från utskottet när denna fråga skulle avgöras. Visst skall skarp kritik riktas mot socialdemokraternas vägran att låta utskottet ta del av denna promemoria. Men de borgerligas agerande, främst moderaternas, är politiskt hyckleri. Hilding Johansson sade i sitt inledningsanförande att socialdemokraterna i utskottet gjorde den bedömningen att innehållet i promemorian inte hade någon betydelse när det gällde att ta ställning till Geijers agerande i denna fråga. Vad är det för sorts förmyndarmentalitet! Det var socialdemokraterna det, men det finns ju ytterligare åtta ledamöter i utskottet. Hade det inte varit bra om hela utskottet hade fått göra den bedömningen? Jag tycker det hade varit en tillfredsställande ordning.

Även i det s. k. Helmersfallet, som gäller ett tillsättningsärende i Lund, tiger de borgerliga still. Där är det heller inget tal om den enskildes skydd mot överheten, samtidigt som det är klart dokumenterat att utbildningsdepartementet i denna fråga handlat fel. Lektorstjänster passar tydligen inte personer med obekväma åsikter.

Båda dessa ärenden kommer mer ingående att tas upp av mina partikamrater Nils Berndtson och Jörn Svensson.

Det är i och för sig inte så märkligt att de borgerliga partierna låter de nu nämnda övertrampen från socialdemokratiska ministrars sida passera obemärkta. Däremot är det märkligt att inte en enda socialdemokratisk ledamot i utskottet reagerat. Registrering av radikala människor – det är ju inte precis en sak som de borgerliga protesterat mot. De är till yttermera visso direkt medansvariga för den verksamhet som bedrivits och som fortfarande bedrivs av IB och säpo.

Det finns faktiskt ett ärende där de borgerligas kritik är betydelsefull. Det gäller regeringens beslut att mot datainspektionens mening ge Det Bästa tillstånd att på data föra in vissa uppgifter om det svenska folket. Regeringsbeslutet strider också mot andan i datalagens 3 §, som bl. a. säger att datainspektionen vid tillstånd till inrättande och förande av personregister skall särskilt beakta arten och mängden av de personuppgifter som skall ingå i registret samt den inställning till registret som föreligger eller kan antas föreligga hos den som kan komma att registreras.

Men hur kommer det sig att de borgerliga reagerat mot detta? Anledningen kan väl bara vara den att här är det deras egen integritet som står på spel. Vänsterpartiet kommunisterna har skarpt angipit regeringens beslut i den här frågan. Vi har ju även i andra sammanhang klart tillbakavisat spekulation och handel med personuppgifter. Än mer motbjudande ter sig denna handel när intresset kommer från ett okänt multinationellt företag. De borgerliga är alltså inte motståndare till kommersialisering av personuppgifter. Vad de vill ha är en viss begränsning.

Till frågan om propositionsavlämnandet. Det är riktigt som sagts bl. a. av Märten Werner att konstitutionsutskottet vid ett flertal tillfällen på-

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

pekat den otillfredsställande koncentreringsen av propositionsavlämnandet vissa tider på året. Även i år har utskottet en skrivning i den frågan. Men här hann knappast bläcket torka förrän det damp ner 36 propositioner vägande 5 kg och 4 hg. Motionstiden utgick samma dag för samtliga 36 propositionerna, nämligen första vardagen efter påsk. Vänsterpartiet kommunisterna reagerade i den här frågan och lyckades uppnå att man sköt litet på motionstiderna så att vi fick ytterligare några dagar på oss efter påsk. Men det är tydligt att vi måste ta i ordentligt med hårdhandskarna för att få en ändring till stånd och få regeringen att sluta med den här sortens nonchalans.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationen 9.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Den föregående talaren anmälde ett visst missnöje med moderata initiativ i samband med dechargen och med det moderata agerandet i år liksom tidigare. Jag skall inskränka mig, fru talman, till den kommentaren att detta missnöje från herr Måbrinks sida gör oss icke bedrövade.

I övrigt skall jag under denna punkt inskränka mig till att ta upp ett ärende där utskottet är enigt och där utskottets uttalande återfinns på s. 36. Det gäller den konstitutionella nödrätten, regeringens handlande i nödsituationer.

Behovet av regler härom konstaterade utskottet redan 1973 och sade då att händelser i samband med kapningen på Bulltofta borde bli föremål för ytterligare överväganden i syfte att åstadkomma en ordning som underlättade för regeringen att snabbt och effektivt agera i en nödsituation. Men eftersom grundlagsfrågorna skulle behandlas senare på året gjorde utskottet inte något särskilt uttalande i övrigt. När grundlagsfrågorna behandlades i juni förelåg däremot ett enhälligt uttalande. Då uttalade utskottet alltså att särskilda regler för regeringens handlande i extraordinära situationer och för beslutsprocessen i samband därmed borde bli föremål för prövning. Det var det första egentliga uttalandet.

Det andra uttalandet kom 1974. Där var anledningen en annan, Norrmalmstorgsdramat. Då uttalade utskottet också att en prövning av frågan om regler för extraordinära situationer borde komma till stånd.

Det tredje uttalandet gjordes i fjol, 1975. Det uttalandet var beslutat utan hänsyn till ambassaddramat, som inträffade senare, men frågan debatterades i kammaren efter ambassaddramat. Även då förutsatte utskottet att regeringen lät föranstalta om en översyn i syfte att åstadkomma så klara handlingslinjer som möjligt. Riksdagen godkände enhälligt detta uttalande.

Vad har skett som följd av dessa uttalanden? Det har skett, att regeringen har fastställt vissa principer för samråd, att regeringen har gjort upp en förteckning över var man kan träffa statsråden och vilka personer som finns tillstädes. Och det braverar regeringen och statsrådsberedningen över! Likaså braverar kanske en del ledamöter av utskottet över detta.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

Men det är rätt självklara ting, regler som iakttages i den minsta firma – att man vet var de beslutsfattande personerna uppehåller sig praktiskt taget alla tider på dygnet. Att en regering måste ha sådana regler är rätt självklart. Det är inte detta det gäller, utan frågan gäller beslutsprocessen och de konstitutionella möjligheterna.

För några månader sedan upplyste statsrådet Leijon riksdagen om att regeringen inte tänker göra något mer åt saken. Det har föranlett ytterligare ett uttalande från utskottet, ett uttalande som är enhälligt.

Utskottet noterar att vad "riksdagen tidigare begärt i fråga om prövning av behovet av särskilda regler för extraordinära situationer vunnit visst beaktande" och fortsätter: "Med hänsyn emellertid till vikten av så klara handlingslinjer som möjligt beträffande regeringens och berörda myndigheters möjligheter och ansvar i ett sådant läge förutsätter utskottet att regeringen i enlighet med riksdagens tidigare uttalanden fortlöpande ägnar dessa frågor största uppmärksamhet och i lämpliga former föranstaltar om översyn i angivet syfte."

Där kom alltså för fjärde gången en riksdagens hemställan till regeringen att föranstalta om regler i detta avseende.

Man kan säga att denna upprepning av riksdagens synpunkter har fått ytterligare tyngd genom vad som förevar i samband med ambassaddramat. Det visade sig nämligen då att regeringen inte hade lagliga befogenheter för en del av sitt agerande i utvisningsärendet. Detta föranledde efter ambassaddramat en lagändring, som trädde i kraft den 1 januari 1976. Det är gott och väl att den kom till, men den borde ha skett innan händelsen inträffade. Detta hör till det som en regering med normal aktsamhet borde ha kunnat undvika.

Jag skall inskränka mig till att uttrycka den förhoppningen, sedan riksdagen fyra gånger har gjort ett uttalande om behovet av dessa regler, att riksdagen inte skall behöva återkomma en femte gång till denna fråga utan att kanslihuset skall följa och ta ad notam vad riksdagen enigt har uttalat.

Herr KINDBOM (c):

Fru talman! I denna inledande del har herr Fiskesjö på centerpartiets vägnar behandlat en del frågor, dock inte utgivningen av Svensk författningssamling. Den frågan har däremot berörts av andra talare, och även jag har anledning att säga några ord på denna punkt.

Det har framhållits att man vid flera tillfällen haft anledning att konstatera förseningar, och utskottet har understrukit vikten av att författningarna kommer ut i vederbörlig tid. Med hänvisning till bl. a. detta har statsrådsberedningen vidtagit åtgärder och givit anvisningar för att komma till rätta med problemet. Man har rekommenderat att en författning inte skall träda i kraft tidigare än en vecka efter den dag då författningen kom ut från trycket.

I granskningen av 1975 års verksamhet konstateras åter att förseningar har förekommit i ett antal fall. I vissa av dessa fall har riksdagen med-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

verkat, och den delen kan då självfallet inte belasta regeringen, men i övrigt har de tidigare givna anvisningarna inte iakttagits.

Det centrala i denna fråga är väl, som utskottet konstaterar, att det inte bör förekomma att författning träder i kraft utan att möjlighet har förelegat för den som berörs att dessförinnan få del av författningens innehåll. På detta faktum vilar en betydande del av rättssäkerheten i vårt samhälle. Var och en skall veta under vilka lagar han har att verka, så att han kan vidta åtgärder.

Utskottet säger att det med anledning av gjorda iakttagelser får erinra om sina tidigare uttalanden. Ytterligare ansträngningar måste göras för att hindra att i fortsättningen förseningar inträffar, som gör att en författning träder i kraft omedelbart efter det den kommit ut från trycket och man alltså inte har hunnit ta del av den, eller som i sämsta fall gör att den träder i kraft innan den över huvud taget har kommit ut från trycket.

Utskottet förutsätter att statsrådsberedningen vidtar erforderliga åtgärder i detta syfte. Med det vill jag då mena att det inte räcker med smärre förändringar, utan man borde här vidta sådana åtgärder att vi verkligen kommer till rätta med problemet.

I det sammanhanget kommer vi in på en annan fråga som tidigare har berörts, nämligen det sena propositionsavlämnandet. Jag är självfallet medveten om att regeringen kan vilja genomföra reformer som den finner angelägna, men då gäller det att få till stånd en sådan hållfasthet i planeringen av propositionsavlämnandet att de propositionsförteckningar som lämnas ut vid riksmötets början eller vid den årliga samlingen i januari också kan hållas. Jag finner det angeläget att stryka under detta.

Utgivningen av terrängkörningslagen behandlas på ett par ställen i betänkandet, dels under en särskild punkt, dels i en bilagd promemoria, varvid utskottet konstaterar att allmänheten inte haft möjlighet att ta del av författningstexten innan den trädde i kraft. Vi har dock under diskussionen på denna punkt inte funnit skäl att framföra annan anmärkning än den som jag tidigare citerade, nämligen att författningar skall sättas i kraft så att de som berörs av dem också får del av innehållet.

En annan del av författningsutgivningen gäller omtryck av författningarna. Det konstateras att där har skett en förändring så till vida att fler författningar numera trycks om. Men utskottet vill ändå påpeka att ytterligare uppmärksamhet bör ägnas åt denna fråga. Den enskilde som vill söka i författningar har ju inte den fördelen som exempelvis riksdagsmän har, att via upplysningstjänsten få tillgång till hela författningen med alla dess förändringar. För rättssäkerheten torde det ha avgörande betydelse att den som söker i författningar också skall kunna veta att han har tillgång till vad som gäller. Därför vill jag understryka det som har uttalats beträffande omtryck av författningssamlingen.

Jag har alltså med det anförda, fru talman, velat rikta uppmärksamheten på dels planeringen av propositionsavlämnandet, dels den följande utgivningen av författningssamlingen, som bör vara en grund för rättssäkerheten i vårt samhälle.

Fru JACOBSSON (m):

Fru talman! Några ord om lagrådsgranskningen.

Den uppvisar i årets redogörelse en bättre bild än tidigare. Antalet ärenden som remitterats har ökat. Men jag anser personligen att ökningen inte är alltför imponerande, och fortfarande har vi väl inte sett mycket av den ökning för en annan typ av ärenden som förutsattes när man avskaffade den obligatoriska lagrådsgranskningen. Å andra sidan vill jag gärna notera med tillfredsställelse att t. ex. bevissäkringslagen skickades till lagrådsgranskning.

Vi har haft litet diskussioner om detta i utskottet, men som det står i majoritetsskrivningen kommer de här frågorna att behandlas i samband med propositionen om de medborgerliga fri- och rättigheterna. Därför har vi inte fördjupat oss i detta spörsmål alltför mycket. Nu har emellertid frågan helt nyligen aktualiserats igen med anledning av propositionen om offentlig tjänst.

Den propositionen har inte gått till lagrådsgranskning, vilket i och för sig är ytterligt märkvärdigt. Den första delen av det propositionsarbete som angick medbestämmande i arbetslivet hade varit hos lagrådet för granskning, men man fann tydligen av tidsnöd att man inte kunde skicka propositionen om offentlig tjänst till lagrådet. Det är verkligen att beklaga därför att man i denna proposition faktiskt har lyft ett helt, viktigt område från en lagsektor över till en avtalssektor, och verkningarna av det är synnerligen svåra att överblicka. De griper in på ett mycket komplicerat sätt. En proposition av just denna typ borde ha blivit föremål för lagrådsgranskning.

Vi väckte från vårt håll frågan i konstitutionsutskottet men fick inte den erforderliga minoriteten för en lagrådsremiss från utskottet. Det inträffade ger emellertid anledning att spekulera över principerna för remittering till lagrådet. Jag skulle gärna här och i dag vilja göra gällande att man allvarligt kunde fundera ett bra tag över den ordningen att om en proposition innehåller nya rättsprinciper, bör den gå till lagrådsgranskning. Så var ju fallet med bevissäkringslagen. Det rörde sig där om den nya principen att polismyndigheten fick vittgående befogenheter att, fastän misstanke om brott inte förelåg, göra undersökningar och tillvarata material ur bevissäkringssynpunkt. Propositionen om offentlig tjänst innebär enligt min mening en tillämpning av nya rättsprinciper, och just därför hade det varit angeläget att sända den till lagrådsgranskning.

Det är frestande att dra en summarisk och hastig parallell med rättspraxis. Det är ju i dag möjligt att föra ett mål vidare till högsta domstolen, om avgörandet är viktigt från praxissynpunkt, dvs. om avgörandet rör en fråga där man kan tänka sig att ändra tidigare rättspraxis. Detta gäller alltså praxis vid tillämpning av tagen lag.

När regeringen lägger fram en proposition som innebär en helt ny rättsprincip, borde det i parallell med den tidigare tankegången vara fullständigt naturligt att inte göra detta utan att ha hört den högsta juridiska sakkunskapen, som vi har till vårt förfogande i lagrådet.

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning och
inriktning, m. m.*

Jag tar för givet att man i samband med propositionen om medborgerliga fri- och rättigheter också kommer att gå in på en sådan principdiskussion. Jag var bara angelägen att i dag markera en princip som jag anser vara utomordentligt viktig att vid det laget diskutera.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Huvudfrågeställningen är vilken inriktning denna granskning från konstitutionsutskottets sida skall ha. Skall det vara en politisk granskning, med inriktning på det politiskt kontroversiella, eller skall granskningen avse administrativ praxis? Det var för att belysa den frågan, som otvivelaktigt gäller inriktningen av granskningsarbetet, som jag spände över ett ganska vitt fält i mitt inledande anförande och från årets granskningsbetänkande tog exempel på hur denna princip kan tillämpas och hur den tillämpas. Självfallet kunde jag ha lagt detta anförande på ett mycket högt abstrakt plan, men för min del låg det bättre till att gå in i materialet och ta de konkreta exemplen från detta.

F. n. är det både en politisk och administrativ praxisgranskning som förekommer. Det fanns en tid då granskningen enbart var politisk, då den mynnade ut i förslag om anmärkningar enligt olika paragrafer. Såvitt jag kan minnas blev vi överens om att detta var en felaktig ordning, och den skulle avskaffas när vi fick misstroendeinstitutionen. Sedan följde några år då vi enbart sysslade med en administrativ praxisgranskning. Nu granskar vi administrativ praxis. Enligt min mening är det utomordentligt värdefullt att så sker, och om det tror jag inte att vi har delade meningar, men vid sidan om detta tas nu upp en rad olika politiskt kontroversiella frågor. Det är självklart att vi i dessa frågor har olika meningar; vi företräder ändå olika partier. I allmänhet kommer dessa frågor till konstitutionsutskottet sedan de en eller flera gånger behandlats av riksdagen.

När det gäller den andra delen av den administrativa granskningen när vi i allmänhet en mycket stor enighet. Jag tycker att det är felaktigt då man menar att hänsyn inte tas till detta. Det gör nämligen regeringen.

När vi nu på nytt har gått igenom besvärinstitutionen kunde vi konstatera att det kvarstod vissa brister, men en del som vi pekade på vid det förra granskningstillfället har avhjälpits. Då det gäller utgivningen av Svensk författningssamling finns det fortfarande brister; hade jag haft tid i mitt föregående anförande skulle jag ha belyst dem. Men vi måste samtidigt konstatera att denna granskning har gett resultat så till vida att det har skett en avsevärd förbättring.

På det sättet kan man då igenom ärende för ärende. Frågan om propositionsavlämnandet har tagits upp. Jag yttrade mig inte om den i mitt tidigare anförande, eftersom jag hade lagt fram mina synpunkter i den debatt som tidigare fördes om riksdagens arbetsformer. Jag har ingen anledning att gå ifrån den ståndpunkt jag då intog. Den innebar att även jag är kritisk mot den starka anhopningen av antalet propositioner och att jag önskar en bättre spridning. Samtidigt hävdade jag vid det tillfället

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

att det här måste vara en fråga som översynsutredningen på nytt skall ta upp till diskussion, så att man skall kunna övervinna de svårigheter som ligger bakom det sena och anhopade propositionsavlämnandet.

Mårten Werner använde här ett uttryck som var ganska moraliskt färgat. Han talade om förhållning. I detta måste väl ligga att regeringen medvetet dragit ut på avlämnandet. Det finns inga belägg för detta. Säkertligen skulle regeringen vara intresserad av att få en bättre spridning och lämna fram propositionerna tidigare. Propositionerna skulle ur rent politisk synpunkt få en bättre genomslagskraft om det inte kom så många propositioner på en gång.

Men här gäller det att övervinna de svårigheter som ligger i att arbetet i kanslihuset under en period i hög grad är inriktad på budgetpropositionen. Man kan, som det har föreslagits i motioner, flytta budgetåret, men jag tror ändå att man får denna klump liggande. Kanske kan man gå förbi den genom att anställa fler handläggare, så att arbetet kan ske parallellt på ett helt annat sätt än nu.

Sedan finns det en metod till. När vi förra gången diskuterade den här frågan antydde jag att den fanns, men alla delade vid den tidpunkten min mening, nämligen att den metoden inte skulle praktiseras – den innebar att man skulle minska ambitionerna. Är man inte lika ambitiös och villig att lägga fram förslag till reformer på olika områden, är det självklart att antalet propositioner minskar. För min del vill jag inte alls rekommendera en sådan väg. Därför får vi nu försöka att i översynsutredningen resonera om vilka möjligheter som finns på denna punkt.

Den fråga som senast fru Jacobsson tog upp, nämligen lagrådsremisserna, skall vi som bekant återkomma till. Men jag vill redan i dag säga att jag betraktar den som så svår att det är nödvändigt med en utredning. Jag har tidigare pckat på detta som en lösning av problemet, och jag är inte beredd att utan föregående utredningar ta ställning till olika propåer som framförs på den punkten.

Sedan finns det en typ av erinringar och anmärkningar, som otvivelaktigt ligger på det politiska planet och som går ut på att regeringen skulle ha handlat på ett annat sätt. Egentligen är det väl att begära det omöjliga av en socialdemokratisk regering att den skall ta rättelse på sådana punkter. Den får väl ändå lov att bedriva en socialdemokratisk politik och inte en borgerlig politik. Vill man ha en annan politik, får man väl försöka åstadkomma ett regeringsskifte.

Det kan heller inte alltid vara lätt att veta vad riksdagen har velat, eftersom man läser in olika ting i besluten. Det finns ett ärende som ingen har berört och som jag inte tror att man kommer att diskutera särskilt mycket, eftersom utskottet där är enigt. Det gäller tillsättande av ordförande i tjänsteförslagsnämnder för domstolsväsendet. En del har hävdade att regeringen i det fallet har handlat fel, och man kan alltid ha olika uppfattningar i utnämningsfrågor. Men det fanns tre olika förslag när ärendet skulle avgöras här i kammaren. Det ena innebar att regeringen icke fick utse generaldirektören i domstolsverket till ordförande. Enligt

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

det andra förslaget skulle denne vara självskriven ordförande. Det tredje förslaget innebar att han kunde få utnämnas. Han blev utnämnd. Var det fel av regeringen? Nej, vi blev i konstitutionsutskottet överens om att vi inte kunde göra några erinringar mot det – sedan må man ha vilken uppfattning som helst i principfrågan.

Eller ta frågan om kollektivanslutningen, som jag tidigare anförde som ett exempel, även om jag irriterar någon med att på nytt hänvisa till den. Det beslut som riksdagen fattat innebar inte att man antog en lagstiftning, som regeringen har att verkställa, utan det var ett uttalande med adress till de politiska partierna. Då är det adressaten som har att följa detta, och den adressaten har vi som riksdagsledamöter icke att granska. Detta försökte jag visa i mitt tidigare inlägg.

På detta sätt kunde jag gå igenom beslut för beslut. Andra kommer dock att göra det i det följande, och jag skall därför avstå från det just nu.

Herr WERNER i Malmö (m):

Fru talman! Herr Johansson i Trollhättan menade att jag moraliskt färgade vissa ord. "Förhållning" skulle vara ett sådant ord. Jag vill inte misstänkliggöra regeringens handlande och finna osnygga motiv för dess sätt att agera, men att resultatet blir en förhållning kommer man inte ifrån.

Ta t. ex. utredningen om utlandssvenskarnas rösträtt vilken, som jag tidigare nämnt, låg nere i sju månader! Vad skall man använda för ord, om man vill beskriva ett ärende, där det inte sker någonting på sju månader? Då är väl ärendet förhalat.

Herr Johansson har trots allt en positiv syn på anhopningen av propositioner och framför samma synpunkter som när vi behandlade riksdagens arbetsformer, nämligen att det är så många fina reformer som skall fram och att vi därför får räkna med att det blir en anhopning osv. Men det är en bristande planering det här gäller, och den måste vi opponera oss mot.

Sedan ett par ord, fru talman, om de politiska värderingarna och den politiska granskningen.

Herr Johansson säger att det vore för mycket begärt om regeringen skulle behöva gå ifrån sin socialdemokratiska politik. Självfallet. Nämn ett enda ärende som vi har anhängiggjort därför att det är uttryck för en socialdemokratisk politik! Det har inte skett i något fall, utan det har tvärtom rört sig om dessa sakliga ting. Vi har hänvisat till ett riksdagsbeslut, en lag, en kungörelse eller till riksdagens uttalande. Även när det gäller en sådan fråga som kollektivanslutningen måste man väl i ett parlamentariskt statsskick ha rätt att rikta en uppmaning till regeringen när statsministern och ordföranden i socialdemokratiska partiet är en och samma person. Man måste få uttala en mening.

Torsdagen den
29 april 1976*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Granskningsarbe-
tets omfattning och
inriktning, m. m.*

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Låt mig med tillfredsställelse få konstatera att Mårten Werner inte tror att det är någon ond avsikt bakom att det kommer så många propositioner mot slutet av riksmötet. Men det är lätt att säga här i kammaren att verksamheten skall organiseras bättre. Kunde vi kanske i översynsutredningen få ett konkret förslag av herr Werner hur det här arbetet skall organiseras i kanslihuset? Det skulle vara av värde för översynsutredningens verksamhet.

När det gäller den politiska inriktningen vill herr Mårten Werner ha ett enda exempel, och detta skall jag ge. Det kommer att diskuteras i det följande. Det gäller läkemedelsindustrin.

Men kärnan i det här är ändå att den granskning vi nu utför gäller regeringens handlande. Här gör Mårten Werner en kombination som jag tror är mycket intressant från konstitutionell synpunkt. Han talar om att man har skyldighet att begära att riksdagens beslut skall följas av statsminister Palme, men tillägger att partiordföranden Palme också skall göra det.

Gör det tankeexperimentet att herr Gösta Bohman blir statsminister. Riksdagen beslutar om ett uttalande. Det gäller naturligtvis för statsministern Bohman. Men gäller det för ordföranden i moderata samlingspartiet Bohman? Ja, det gör det, liksom i fallet Palme, om det avser en lag. Men om det är ett allmänt uttalande om att handla på det ena eller andra sättet, får adressaten själv avgöra om han skall följa det eller inte.

Detta är helt naturligt i en stat där föreningsfriheten finns inskriven i grundlagen.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Vi är nu inne på principer. När vi ser ut över kammaren och finner att här på sin höjd uppehåller sig mellan 15 och 20 personer, varav ungefär hälften eller två tredjedelar skall delta i debatten, kan vi inte riktigt vara nöjda med formerna för dechargedebatten f. n. Jag tror att vi har anledning att fundera litet över detta.

När herr Johansson säger att man skall sträva efter en enhetlig terminologi under kommande år och undvika den sammanblandning som finns mellan anmärkningar, omförmälningar och påpekanden, är det alldeles riktigt. Till detta vill vi alla ansluta oss och hoppas på ett gott resultat. Men terminologin löser inte problemet. Vi måste på ett annat sätt än tidigare blåsa nytt liv i dechargedebatten. Det skall inte för det ändamålet behövas en ny regering med därav följande rollbyten.

Herr WERNER i Malmö (m):

Fru talman! Jag vill bara till herr Johansson i Trollhättan säga att det ändå är en dechargedebatt det gäller. Jag skall väl inte komma med förslag nu på hur planeringen i kanslihuset skall ske; det får översynsutredningen ta itu med. Men det menade väl inte heller herr Johansson riktigt.

Torsdagen den
29 april 1976

Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.

Datafrågan

Vad vi har att göra här är att framhålla att ordningen beträffande propositionsavlämnandet är otillfredsställande – punkt och slut.

Kollektivanslutningen skall tas upp senare, så jag skall inte inveckla mig i den frågan. Men vi tycker inte bara illa om den i största allmänhet, utan vi menar att den strider mot väsentliga demokratiska principer. Men det blir anledning återkomma till detta.

Fru TREDJE VICE TALMANNEN:

Sedan alla under avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning, m. m. anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Datafrågan.

Herr NORDIN (c):

Fru talman! Man brukar med viss stolthet notera att Sverige var den första nationalstaten i världen som stiftade en datalag. Det skedde 1973.

Men fram till dess var Sverige faktiskt ett efterblivet land på personrättens område. Sverige hade hamnat i den situationen genom tre samverkande faktorer, dels genom det svenska samhällets öppenhet, dels genom vår noggranna befolkningsstatistik, dels ock genom det kommersiella utnyttjandet av modern datateknik.

Rätten att ta del av offentliga handlingar har funnits här i Sverige ända sedan 1766. Den 200 år gamla svenska offentlighetsprincipen har varit världsunik i all sin öppenhet. Under sådana förhållanden blev Sverige något av ett "gefundenes Fressen" för de företag som med datateknikens hjälp bedriver försäljning genom direktreklam.

Alla har vi väl under årens lopp fått erbjudanden av typen: "Er fru fyller år" eller "Vår dator har utvalt Er . . ." – irriterande och påträngande erbjudanden. Det blev naturligt att i 1973 års datalag söka skydda individens integritet. Om detta rådde inte några delade meningar då. Man inskränkte också myndigheternas rätt att föra register.

Naturligtvis finns det inte någon absolut personlig integritet, men datalagen kan förhindra otillbörligt intrång i den personliga integriteten. Man får alltså finna sig i att vara upptagen i de register som myndigheter måste ha för att kunna fullgöra sina ålägganden, exempelvis för folkbokföringen.

Datainspektionen, som handlägger tillståndsgivningen, har under de år som den verkat fått ägna ett hårt arbete åt att röja upp i den djungel av personregister som fanns redan vid lagens tillkomst. Man vet att antalet personregister i vårt land uppgår till ca 15 000, men det finns skäl att anta att de är betydligt flera. Utav dem man vet existerar anses ca 1 500 ha stor bredd och stort djup. Så stort är alltså detta problem.

Datainspektionen meddelar sina tillstånd enligt datalagens bestämmelser. Av särskilt intresse är 3 § i denna lag, vilken lyder:

"Datainspektionen skall meddela tillstånd till inrättande och förande av personregister, om det saknas anledning antaga att, med iakttagande av de föreskrifter som meddelas enligt 5 och 6 §§, otillbörligt intrång

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Datafrågan*

i registrerads personliga integritet skall uppkomma.

Vid bedömandet av om otillbörligt intrång kan uppkomma skall särskilt beaktas arten och mängden av de personuppgifter som skall ingå i registret samt den inställning till registret som föreligger eller kan antagas föreligga hos dem som kan komma att registreras.”

Jag ber kammarens ledamöter observera slutklämman i citatet – ”den inställning till registret som föreligger eller kan antas föreligga hos dem som kan komma att registreras”.

Datainspektionen har vid sin praktiska tillämpning väglett av principen att inga personregister som förs med hjälp av ADB får innehålla uppgifter om andra fysiska personer än som svarar mot myndigheternas, företagens eller organisationernas arbetsuppgifter och verksamhetsområden. I fråga om företag och organisationer har datainspektionens principiella utgångspunkt varit den, att dessa endast får registrera personer som är kunder, anställda eller medlemmar i företaget resp. organisationen, eller som frivilligt medgivit registreringen.

Som jag sade inledningsvis har datainspektionen haft två arbetstygda startår. Men man har arbetat sig framåt, säkert och konsekvent. Man kunde ju inte över en natt stoppa alla personregister, även om det var befogat i flera fall. Åtskilliga företag har därför fått tidsbegränsade tillstånd. Om detta finns inget att säga.

I några uppmärksammade fall har företag överklagat datainspektionens beslut till regeringen. Jag skall beröra ett fall som är upprinnelsen till utskottsbetänkandet. Readers Digest AB anhöll år 1974 om tillstånd att upprätta register över huvudmännen i samtliga landets hushåll, i allt 3,5 miljoner personer. Datainspektionen ansåg att ett sådant register skulle innebära intrång i berörda personers integritet och att registertillståndet borde begränsas till den verkliga kundkretsen.

Readers Digest överklagade datainspektionens beslut hos regeringen. Justitiekanslern, som skall tillvarata det allmännas intressen, yttrade sig över besvären och delade datainspektionens integritetssynpunkter. Trots detta kunde regeringen inte motstå trycket från det USA-ägda företaget. Företaget fick sitt tillstånd – och utan tidsbegränsning. Endast vissa gallringsföreskrifter utfärdades.

Därmed är jag, fru talman, framme vid kärnfrågan: Var det riksdagens avsikt, när den tog datalagen 1973, att tillstånd av denna art, denna omfattning och detta syfte skulle ges? Enligt den åsikt som vi reserverar för företräder var detta *inte* riksdagens avsikt. Hela datalagen har nämligen en restriktiv grundton. Det framgår också av förarbetena. Datalagen tillkom ju därför att folket önskade restriktioner på detta område, därför att det låg i folkets intresse att värna om den enskilda individens skydd för sin integritet.

Det finns anledning att särskilt observera vad konstitutionsutskottet anför i sitt betänkande 1973:19, s. 7: ”Det primära syftet måste vara att tillgodose den enskildes behov av skydd för den personliga integriteten.” Slutsatsen är given: De registerförande företagens intressen är

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

en sekundär fråga, den enskildes rätt går före.

Regeringens toleranta handläggning av datalagen i detta fall får också prejudicerande betydelse. En grind har öppnats, ett gärde har upprivits. Det blir svårt för datainspektionen att i fortsättningen säga nej till andra privata företag som vill upprätta centrala personregister såsom Readers Digest. Därmed sker en ytterligare urholkning av datalagens tanke att mängden register där medborgaren är registrerad upplevs som besvärande.

Fru talman! Vad som hänt kan inte göras ogjort, men riksdagen kan enligt vår mening inte undgå att uttrycka sitt ogillande.

Jag yrkar bifall till reservationen 8.

Fru JACOBSSON (m):

Fru talman! Jag skall inte upprepa vad herr Nordin har sagt utan i stället ta fram några andra fakta och synpunkter, som då skall betraktas som tillägg, för givetvis instämmer jag i herr Nordins redogörelse. Det gäller alltså en tolkning av 3 § datalagen – en lag som varit i kraft några år. Tolkningen avser den passus där det heter att datainspektionen skall meddela tillstånd "om det saknas anledning antaga att --- otillbörligt intrång i registrerads personliga integritet skall uppkomma". Kan sådant intrång uppkomma skall datainspektionen således inte ge tillstånd till upprättande av ADB-register.

Den här paragrafen har ju en väldigt obestämd utformning – man får betrakta den som en rambestämmelse. Hur skall man då göra när man tillämpar en rambestämmelse av den här typen? Ja, givetvis måste man ta hänsyn till de riktlinjer som finns att hämta ur förarbetena, när man skall tillämpa den.

Vi har här gjort gällande att regeringen vid lämnande av tillstånd till Readers Digest har gått emot riksdagens intentioner, gått emot – som herr Nordin uttryckte det – den restriktiva grundtonen hos riksdagen.

Frågeställningen är ur juridisk-konstitutionell synpunkt intressant, för enligt ordalydelsen strider förfarandet givetvis inte mot rambestämmelsen. Men man kan ju inte bara hålla sig till ordalydelsen när det gäller en paragraf som är så obestämt utformad. Man kan inte gå förbi riksdagens allmänna intentioner när det gäller tillämpningen av 3 §.

Det var den rent konstitutionella aspekten.

Sedan skulle jag vilja göra det tillägget, att när det gäller den personliga integriteten och integritetsintrånget, så är det i fråga om de här befolkningsregistren väldigt viktigt att komma ihåg att det finns möjlighet att samköra olika register. Det gäller inte bara samkörning av privata register eller samkörning inom den offentliga sektorn, utan det gäller också någonting som blir mer och mer vanligt, nämligen samkörning mellan statliga register å ena sidan och privata register å andra sidan. Uppgifter som intas i ett ADB-register kan, sedda för sig själva, verka relativt oskyldiga, men när registret samkörs med ett eller flera andra register kan uppgifterna tillsammans ge en mycket fullständig bild av en person. Däri ligger alltså en risk för integritetsintrång.

Egentligen är regeringens agerande i fallet Readers Digest för mig en gåta. Regeringen ger tillstånd till ADB-registret, men bara några månader senare – den 11 mars 1976 – säger justitieminister Geijer i direktiven till översynsutredningen att han vill erinra om att han i annat sammanhang har uttalat "att det kan visa sig lämpligt att, i syfte att begränsa antalet personregister av totalkaraktär, göra en provisorisk ändring i datalagen i samband med beslut om ett centralt statligt personregister för adressaktualisering, personnummersättning och urvalsdragning". Bakgrunden härtill är följande. Riksdagen har tidigare inte antagit ett förslag om inrättande av ett statligt personregister. Nu har man tillsatt en utredning för att få fram ett förslag till instundande höst. När vi får ett statligt personregister menar man att privata företag skall kunna köpa uppgifter därifrån och att ett sådant register skall göra privata register överflödiga. Men vad vi f. n. befinner oss i är i själva verket ett vakuum innan vi – antagligen – får ett statligt befolkningsregister. Och frågan, som i dag är brännande aktuell, är: Vad gör vi i väntan på att detta vakuum fylls? Ja, där har vi då herr Geijers uttalande att man kan ifrågasätta om vi inte skulle ta en provisorisk ändring av datalagen, när vi beslutar om ett centralt statligt personregister.

Om man nu ser på datalagen på det sätt som jag har skisserat tidigare, att 3 § är en rampapagraf, så undrar man: Varför inte i väntan på en provisorisk lagändring ha en restriktiv praxis? Om vi har en praxis som den regeringen har givit anledning till genom sitt beslut om tillstånd till Readers Digest, så kan i själva verket ett mycket stort antal personregister hinna tillkomma innan vi får den provisoriska lagändring som herr Geijer talar om. Jag menar att det hade varit logiskt av honom att då stödja en restriktiv praxis, till dess vi kunde ta ett beslut om en provisorisk ändring av datalagen. Men så har alltså inte skett. I stället har man skapat en liberal praxis i väntan på en provisorisk ändring av datalagen.

Och vad kan bli följderna av det? Ja, följderna kan faktiskt bli ganska besvärande. Ty om man i privata företag under tiden hinner inrätta ADB-register, så kan det innebära att när de provisoriska lagändringarna genomförs blir företagen skyldiga att skrota ner sina register. Och det kostar pengar. Jag kan givetvis inte i dag yttra mig om hur dyrt det blir, men att det blir dyrt torde vara alldeles säkert.

Slutligen vill jag bara tillägga några ord om integritetsskyddet. Det intressanta med integritetsskyddet och de privata ADB-registren är ju att här har vi inte motsatsparet offentlighet och integritet, den klassiska frågeställning som vi har när det gäller offentliga handlingar. Vi har ett annat motsatspar som heter integritet och effektivitet, och det ger onekligen en annan infallsvinkel. Av den anledningen tycker jag inte att det borde ha varit svårt för regeringen att följa den restriktiva linjen.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! När nu också jag tar till orda för att yrka bifall till reservation nr 8 i KU:s granskningsbetänkande, är det för att denna fråga också är behandlad i folkpartiets partimotion nr 168, som senare kommer att behandlas av kammaren. Vi har där tydligt sagt ifrån, hur vi anser att regeringen borde ha tolkat datalagens 3 §, nämligen när det gäller att ta rätt hänsyn till de personer som kan komma att bli registrerade.

Vad sakfrågan handlar om är nämligen detta: Medborgarna vill inte stå i ett register enbart av den anledningen att de angett att de *inte* vill stå i det. Om man fått ett anbud om att köpa en viss vara och sagt nej, så vill man inte bli registrerad som en som inte vill ha den. Om man vägrar att vara med i en viss insamling, köpa en viss bok, prenumerera på en viss tidning, gå in i en viss fackförening, stödja en viss grupp flyktingar, osv., så vill man inte bli registrerad i den egenskapen att man vägrar, inte ens i tre år.

Vidare har dörren öppnats för att registrera vilka som har klagat över leveranser, behandling etc. Även med ett sådant register kan det bedrivas mycket ofog under tre år, eftersom det är den tid som regeringen har bestämt att registret skall få finnas på data innan det gallras. Folk som klagat antingen på enskilda företag eller på myndigheters handlande kan bli en ytterst intressant grupp att hålla reda på, och även här är det viktigt att dörren slås igen innan andra registerhungeriga organ har hunnit tränga in igenom den.

Regeringen anser i ett utlåtande av den 11 december i fjol från justitiedepartementet, att det *inte* kan anses som en risk för den enskilde att han finns i en stor *mängd* register och att dessa register har mycket stort *omfång*. Det verkar för mig ytterst osannolikt att inte svenska medborgare skulle uppleva en alltmer ökad obchagskänsla, ju fler av dem okontrollerade instanser som kan föra register över deras förhållanden.

Det är vidare så att med dagens teknik för marknadsföring, både kommersiell och politisk, är det lätt att utnyttja totalregister över befolkningen till att ta ut vissa grupper, utvalda på ett eller annat sätt, och rikta in speciell reklam eller propaganda mot dem. Genom att skicka till dem en rad anbud av olika slag, alla kanske skenbart mycket oskyldiga, och notera inställningen till dem är det möjligt att upprätta signifikanta profiler över olika befolkningsgrupper och sedan skraddarsy reklam eller propaganda för dem. Den moderna beteendevetenskapen kan i många fall ställa mycket subtila medel till förfogande: Man kan genom att studera inställningen till *en* viss, ideologisk eller politisk eller personlig fråga, dra relativt pålitliga slutsatser om hur samma grupp människor ställer sig till *andra* åsikter, som man inte har behövt fråga dem om. På det sättet kan man få ytterst intressanta resultat även av skenbart helt menlösa frågor.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

Jag säger inte att förlaget Det Bästa, som det är fråga om här, har just dessa avsikter eller denna förmåga, men jag säger att dörren genom regeringens handlande är öppnad även för denna typ av manipulationer, och det är ett starkt krav att slå den i lås, *innan* något har hänt.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag skall också ta upp frågan om regeringens beslut rörande Det Bästas personregister. Jag återgår därmed till den konstitutionella granskning som utskottet ägnat sig åt men som fru Anér inte deltagit i.

Regeringen har här haft att tillämpa datalagens bestämmelser. Enligt datalagen skall datainspektionen bevilja tillstånd att föra personregister om det saknas anledning att anta att otillbörligt intrång i den personliga integriteten skall uppstå. Datainspektionen har därvid möjlighet att lämna särskilda föreskrifter för att undvika sådant integritetsintrång. Den som inte är nöjd med datainspektionens beslut kan överklaga till regeringen.

Som herr Nordin påpekade fattades beslut om datalagen våren 1973. Sverige var, som herr Nordin också var inne på, det första landet i världen som fick en datalag som täcker både den offentliga och den privata sektorns personregister. Däremot nämnde inte herr Nordin – och det är viktigt i detta sammanhang – att en sådan lagstiftning på ett helt nytt fält måste betraktas som ett provisorium. I propositionen anfördes också att lagen kunde behöva ändras eller kompletteras sedan erfarenheter vunnits av tillämpningen, och förra året beslöt också riksdagen att en utredning skulle tillsättas för att göra en allmän översyn av datalagen.

När det gäller den centrala frågan om principerna för tillståndsgivningen ger lagtexten och förarbetena bara vissa riktlinjer. I propositionen framhölls att de närmare principerna för tillståndsgivningen måste utbildas i praxis. Utgångspunkten skulle därvid vara att man i första hand skall pröva vilka föreskrifter för registret som behövs för att ett otillbörligt integritetsintrång skall kunna förebyggas.

I det här aktuella ärendet ansökte Det Bästa om att få föra ett register som innehöll dels företagets kunder, dels personer som tidigare varit kunder, dels ock sådana personer som aldrig accepterat något erbjudande från företaget. Datainspektionen gav tillstånd till registret men föreskrev att det endast fick innehålla personer som kunde sägas vara aktiva kunder. Vid prövningen av besvär från företaget gav regeringen tillstånd till registrering även av tidigare kunder och dem som aldrig köpt något av företaget. Beträffande dessa grupper gjordes dock väsentliga inskränkningar i vilka uppgifter som fick registreras. Bl. a. skulle alla uppgifter som gällde tidigare kunders betalningsförhållanden gallras bort efter tre år. Beträffande de personer som aldrig reagerat på något av bolagets erbjudanden innehåller registret uppgift om namn, adress och personnummer samt en anteckning om att de inte accepterat något försäljningserbjudande. Detta bör väl nämnas med tanke på vad fru Anér här talat om beträffande möjligheten att bygga upp ensig-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

nifikant profil med anledning av uppgifter som man kan få in.

Jag utgår när jag diskuterar den här frågan, fru Jacobsson, inte bara från paragraftexten utan också från förarbetena. Enligt utskottsmajoriteten kan man inte göra gällande att regeringen genom att bevilja tillstånd till detta register har brutit mot datalagens bestämmelser. Inte någonstans i förarbetena till lagen kan man finna stöd för ett påstående att uppgifter av detta slag som registret, efter regeringens inskränkningar, innehåller skulle vara integritetskränkande. Beträffande de uppgifter om tidigare kunder som finns i registret – gällande utebliven betalning samt klagomål av olika slag – har regeringen föreskrivit att en galtring skall ske.

Frågan om Det Bästas register är emellertid en viktig principfråga som datainspektionen tagit initiativet till att aktualisera. Inspektionen har i olika sammanhang försökt tillämpa en princip som innebär att inga personregister som förs med automatisk databehandling skall få innehålla uppgifter om andra fysiska personer än vad som svarar mot myndigheternas, företagens eller organisationernas arbetsuppgifter och verksamhetsområden. I fråga om företag eller organisationer innebär detta att de endast bör få registrera personer som är kunder, anställda eller sådana som frivilligt medgivit registreringen.

Syftet med denna grundprincip är att förhindra att ett stort antal personregister skapas – t. ex. för direktreklamändamål – vilka innehåller alla eller en stor del av medborgarna i landet, i en kommun eller i ett län.

Det har visat sig att det i dag är förenat med stora svårigheter att tillämpa en sådan praxis som datainspektionen förordat. I ett fall har inspektionen själv tvingats att gå ifrån principen, och i Det Bästa-fallet har justitiekanslern i sitt yttrande över besvaren påvisat svårigheterna att tillämpa ett så snävt kundbegrepp som inspektionen har förordat. Jag vill med detta inte förneka att inspektionen sannolikt har rätt i sin bedömning att ett stort antal privata personregister skapar ökade faror för integritetsintrång och leder till en oro och olust bland människorna över att de kan vara registrerade i en mängd olika sammanhang.

Fru Anér anknöt till folkpartiets motion vid riksdagens början, som också är föremål för behandling i konstitutionsutskottet. Men menar fru Anér, när hon vill att riksdagen skall uttala sig för en mer restriktiv praxis, att ingen förändring i gällande lagstiftning är nödvändig? Jag tror nämligen att det här problemet nu är på väg att lösas. Justitieministern har här i kammaren och i direktiven till den nya datalagsutredningen deklarerat att regeringen under hösten i år kommer att lägga fram förslag om ett centralt statligt person- och adressregister, SPAR. Förslaget härtill kom ursprungligen från datainspektionen. Förslaget har utretts vidare av statskontoret, som har samrått med olika avnämare, för att registret skall få ett sådant innehåll att det kan ersätta en stor mängd av de register som i dag finns, t. ex. för adressering av direktreklam.

När detta SPAR har inrättats i statlig regi ökar förutsättningarna för

en konsekvent tillämpning av en praxis som står i nära överensstämmelse med datainspektionens grundprincip. Justitieministern har också utlovat att regeringen i samband med att registret inrättas skall pröva en provisorisk ändring av själva lagen – det skall ske i höst – så att den oklarhet som finns i dag på detta område undanröjs.

Jag har stor förståelse för att Det Bästa-beslutet har väckt farhågor bland allmänheten för att dörren skall vara öppnad för en stor mängd kommersiella personregister. Herr Nordin sade att en grind hade öppnats. Det är därför med desto större tillfredsställelse som jag i dag kan konstatera att dörren antagligen definitivt kommer att stängas inom en nära framtid. När vi fått det centrala statliga person- och adressregistret kan de företag och intresseorganisationer som behöver adresser för direktreklam och andra ändamål köpa dessa därifrån, och de behöver därför inte längre tillstånd att föra egna register annat än för medlemmar och kunder.

Detta om de synpunkter som här tidigare anförts av fru Anér och herr Nordin.

Jag vill även säga något om vpk-reservationen. Det finns inget stöd i datalagen för att förbjuda register av den anledningen att de skall utnyttjas för direktreklam eller föras av företag med ägare i andra länder. Vad som i det sistnämnda fallet är viktigt att se till är att uppgifterna inte används för databehandling utomlands. Man kan ha vilken uppfattning som helst om direktreklam och om multinationella företag, men så länge det inte finns något stöd i lagen för att särbehandla direktreklamföretag eller multinationella bolag måste de självfallet av regeringen behandlas på samma sätt som övriga företag. Något annat vore omöjligt i ett rättssamhälle.

Herr Nordin antydde att regeringen skulle ha gett vika för trycket från ett USA-dominerat företag. Den insinuationen får stå för herr Nordins egen räkning.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Herr Svensson i Eskilstuna framhöll att jag inte nämnt att datalagen skulle vara ett provisorium. Det sade föredragande statsrådet på sin tid i propositionen. Men jag vill påpeka att i den propositionen sades det också att datainspektionen skulle bilda praxis. Det är vad datainspektionen försökt att göra. Men regeringen har kört över den med sitt beslut.

Regeringens handläggning av den här frågan skall ses i ett större sammanhang; man har ju haft flera besvärärenden. I mars 1975 fick Datema och Bonniers tillstånd att föra register motsvarande det vi kritiserar här. Men i det beslutet sade regeringen att registret skulle gälla endast kort tid och därför kunde tillståndet ges. I december 1975 kom man fram till Readers Digest-ärendet. Då fanns inte tillståndstiden kvar som något skäl, man accepterade ett permanent register. Man gled alltså ännu längre i rättspraxis, och det är anledningen till att fru Anér och jag och även

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

andra undrar: Hur långt tänker regeringen glida? Vi hävdar att den bästa grindvakten i den frågan är riksdagen själv genom det beslut som jag hoppas att den kommer att fatta i dag.

Innerst inne tror jag att herr Svensson i Eskilstuna är lika illa berörd av detta regeringsbeslut som jag. Det kan inte vara så att regeringen eller andra inte gjort något fel, någon måste ha handlat fel. Har regeringen handlat rätt då har datainspektionen och justitiekanslern handlat fel. Man skall tydligen vara fullständigt dogmatiskt fixerad till tron på regeringens ofelbarhet för att låta en fråga som denna passera utan ett påpekande.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Nu lyckades herr Svensson i Eskilstuna göra precis samma sak som justitieminister Geijer, dvs. förklara att det står ingenting i förarbetena om en restriktiv praxis, men ändå anse att datainspektionen har rätt i sin tolkning när den tillämpar en restriktiv praxis.

Herr Svensson i Eskilstuna tycker väl i själva verket att datainspektionens ställningstagande var det riktiga. Sedan vill herr Svensson i Eskilstuna inte utan vidare gå med på att det också låg i linje med låt oss kalla det grundtonen i riksdagen. Här måste man emellertid beakta att detta var ett nytt område när datalagen togs av riksdagen, och man får väl säga att det var ytterligt svårt, kanske omöjligt, för riksdagen att närmare precisera sitt ståndpunktstagande. Även om man inte precis kan peka på ordalydelsen "restriktiv tillämpning av tredje paragrafen" må det väl vara tillåtet att när det gäller ett nytt område som detta tolka den allmänna grundinställning som fanns.

Regeringen är ju överordnad besvärmyndighet till datainspektionen, och det är detta som gör det hela så allvarligt. Detta avgörande som gäller Readers Digest kan inte ses som ett isolerat fall, utan det är ett prejudikat från regeringens sida. Det är därför frågan är så allvarlig. Och det är därför som vi från de borgerliga partierna i konstitutionsutskottet har velat ha ett klart och skarpt uttalande av riksdagen i dag, att en restriktiv praxis skall följas vid tillståndsgivningen fram till den dag då man kan få en provisorisk lagändring. Det är huvudinnehållet i vår reservation.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Jag undrar verkligen hur herr Svensson i Eskilstuna kan framkasta den förmodan att folkpartiet skulle vara emot reformer när det gäller datalagen. Det är ju vårt parti om något som med motioner har drivit fram bl. a. den nya datautredningen, en utredning som vi hittills bara har sett direktiven till – den är inte tillsatt ännu, men den kanske kommer.

Vad regeringen har gjort i det här fallet är ju att den reformerat baklänges. I dag är situationen den att nu behövs en lagändring för att hindra uppkomsten av hur många privata totala befolkningsregister som helst. Före regeringens beslut att gå emot datainspektionens princip förelåg

inget sådant behov. Då tolkades lagen av alla så att antalet totala befolkningsregister skulle hållas så lågt som möjligt. Nu hänger många företag på låset till datainspektionen och vill få lov att hålla sig med sådana register. Risken är att en mängd sådana tillstånd måste ges. Sedan kommer eventuellt den 1 januari 1977 ett förbud mot sådana register, och det kan verkligen inte vara bra från vare sig företagens eller allmänhetens synpunkt. Det är därför väldigt viktigt att riksdagen i dag markerar att regeringens lagtolkning icke var riktig i detta speciella fall.

Det är ju ostridigt att 3 § i datalagen ger datainspektionen uppgift att ta hänsyn till vad de registrerade kan tänkas ha för inställning till att bli registrerade. Datainspektionen är utan tvivel den institution som har mest kontakt med allmänheten i den frågan och får reda på hur man reagerar, även om enskilda riksdagsmän också får en icke obetydlig insikt i saken genom brev och andra påstötningar. Datainspektionen har genom sin verksamhet fått den bestämda uppfattningen att folk inte vill bli registrerade hos företag eller andra organisationer som de inte har någon anknytning till.

Om nu regeringen anser att datainspektionen skall tolka lagen på annat sätt, dvs. tolka allmänhetens inställning på annat sätt, får den väl lägga fram några grunder härför – framlägga skäl som gör det troligt att folk tvärtom *inte* tycker att det är några integritetsrisker med detta.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Bara helt kort. Vi anser i likhet med fru Anér och herr Nordin att 3 § i datalagen ger datainspektionen möjlighet att begränsa registren genom den skrivning som jag citerade i mitt första inlägg och som anger att man måste ta hänsyn till den inställning till registren som föreligger eller kan antas föreligga hos dem som kan komma att registreras. Här föreligger, tycker jag, fullständig täckning för datainspektionens beslut, och det är uppenbart att regeringen har struntat i 3 §.

Det råder väl ingen tvekan om att den negativa inställningen hos svenska folket förstärkts i det här fallet just genom att det var fråga om ett multinationellt företag.

Datainspektionen har – det har visst sagts tidigare – i något yttrande till konstitutionsutskottet förklarat att regeringens beslut skapat ett prejudikat. Innan vi hinner få fram någon ny lag, tvingas datainspektionen ge ytterligare stora tillstånd. Hos datainspektionen ligger nämligen ansökningar, som måste behandlas med det snaraste. På det sättet vidgas registren ytterligare.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Vad vi här diskuterar är att datainspektionen och regeringen har kommit till olika uppfattningar i en fråga. Det läget är inte så konstigt med hänsyn till datalagens utformning. Det gäller här att successivt skapa underlag för en ny praxis. I den allmänna debatten är

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Datafrågan

det mycket omdiskuterat vilka risker som följer med breda men grunda personregister av detta slag.

Vad jag här vill, fru Anér och herr Nordin, är alltså att man skall åstadkomma en förändring av lagstiftningen, vilken medger en ändrad praxis som ligger i nära överensstämmelse med datainspektionens grundprinciper. Det är väl inte så svårt att förstå.

Det går inte att ta beslutet om Det Bästa till utgångspunkt för slutsatsen att regeringen inte vill följa en restriktiv praxis på detta område. Vad man har att hålla sig till är nu de två fall som har redovisats inför utskottet, där tillstånd givits till centrala personregister mot datainspektionens beslut. Det första fallet gällde Datema, som fick tillstånd att fortsätta med sitt register. Man kan utgå från att detta beslut kommer att omprövas, när SPAR har inrättats. Det andra fallet gällde ett tillfälligt direktreklamregister hos ett bokförlag. Det är ett mycket tunt underlag för slutsatser om vilken praxis regeringen vill följa på detta område.

Sedan kom fru Anér in på historien och de insatser som kan ha gjorts av folkpartiet i olika lägen. När det gäller den revision av datalagen som nu är på väg har initiativet kommit från datainspektionen. Jag vet att en rad socialdemokrater har varit mycket aktiva i dessa frågor.

Vi skall komma ihåg en viktig sak, nämligen att alla dessa bekymmer egentligen har skapats av oppositionen, som 1972 fällde den proposition som då framlades om inrättande av ett centralt statligt register. Många bekymmer hade vi varit utan, om oppositionen den gången inte intagit en så egendomlig ståndpunkt.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Det är förträffligt att vi i alla fall är ense om att vi har olika uppfattningar!

Oenigheten kanske beror på vad herr Svensson i Eskilstuna sade allra sist. Han förklarade att vi i dag inte skulle ha haft några bekymmer, om riksdagen 1972 beslutat om ett stort statligt register. Då utgår väl herr Svensson från att detta i statens hand varande register i sin tur skulle lämna ut uppgifter till alla möjliga och omöjliga företag. Det vittnar om hur pass förutseende vi var 1972 och vad som då egentligen låg socialdemokraterna i tankarna.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Skillnaden mellan 1972 och 1976 är att år 1972 fanns ännu inte datalagen. Det var anledningen till oppositionens inställning den gången.

Vad beträffar att man inte kan säga vad regeringen kommer att ha för praxis i fortsättningen kan jag väl få lov att citera vad justitieministern sade här i kammaren den 22 januari i en frågedebatt. Herr Wikström anförde i den debatten bl. a.: "Därmed har justitieministern också sagt att datainspektionen under innevarande år bör följa det prejudicerande beslut som regeringen har fattat." På det svarade herr Geijer att "i iden-

tiskt lika fall kan jag inte förstå att regeringen kan komma till något annat resultat". Av detta framgår alltså att det finns en praxis som kommer att följas.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag antar att kammarerna märkte att fru Anér, som kan de här frågorna, inte använde herr Nordins argument, nämligen att försöka beteckna det som något misstänkt och kränkande från integritets-synpunkt att inrätta ett centralt statligt register. Det är ju den metod som bland andra herr Nordins partivän herr Polstam har förordat i datakommissionen för att få en bättre kontroll över utvecklingen, och jag tror att vi är överens om att ett sådant register är ett nödvändigt inslag bland de reformer som vi skall komma fram till genom beslut här i riksdagen.

Sedan vill jag säga till herr Måbrink, till fru Anér och till alla andra som har yttrat sig i den här debatten, att jag förstår mycket väl att man i en sådan här diskussion som rör konstitutionella frågor kan hävda att endast det bästa är gott nog. Man vill alltså ha reformer i den eller den riktningen. Och i den konstitutionella frågan vill jag upprepa vad jag sade redan i mitt första anförande: Vi skall ha klart för oss att ändringar i dag är på väg i restriktiv riktning. Men vad konstitutionsutskottet har haft att ta ställning till är justitieministerns tolkning av gällande lag, inte vad lagen borde ha innehållit enligt fru Anérs, herr Nordins och herr Måbrinks önskemål.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Visst vet vi att det vi skall ta ställning till i dag är frågan om justitieministerns tolkning av gällande lag. Men det här ärendet är så beskaffat att vi kan se litet grand också på den aktuella situationen. Det är egentligen av rätt litet intresse vilken lagstiftning som kommer sedan. Vi har med vår reservation velat täcka in det vakuum som finns nu. Det är därför vi håller på att riksdagen bör göra ett uttalande som kan stödja datainspektionen när det gäller att iakta en restriktiv praxis fram till dess att det blir en lagändring.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Statsmakternas inställning på det här området har väl så klart kommit fram att det inte behöver finnas risk för någon tråkig utveckling under den tid vi väntar på reformerna.

Till fru Jacobsson vill jag säga att det finns möjlighet att återkomma i samband med behandlingen av motioner i denna fråga och i anslutning till redovisning av regeringens intentioner på området.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Datafrågan anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Utrikesfrågor m. m.

Herr JONNERGÅRD (c):

Herr talman! Mitt anförande nu avser punkten 9. Vissa frågor rörande utrikesnämnden m. m. Det gäller främst två saker. Den ena är frågan om skriftväxlingen mellan statsministern och Cubas premiärminister borde ha diarieförts. Det andra problemet avser huruvida regeringens beslut hösten 1975 om vissa restriktioner för skoimport borde ha föregåtts av överläggningar i utrikesnämnden.

De synpunkter som vi från centern tillsammans med folkpartiets företrädare funnit väsentliga utöver vad som framgår av utskottsbetänkandet har vi framfört i de särskilda yttrandena 4 och 5.

Frågan om diarieföring av brevväxlingen mellan statsministern och Cubas premiärminister behandlades redan i förra årets granskningsbetänkande. Riksdagen biföll då en reservation från oppositionspartierna med bl. a. uttalande om att diarieföring självklart alltid bör ske om breven avhandlar frågor som sammanhänger med avsändarens eller mottagarens ämbete eller tjänstefunktioner.

Offentlighetsprincipen är av mycket stor betydelse för vår demokrati och vår rättssäkerhet. Brev eller meddelanden, som ställs privat till myndighetspersoner, har ofta ett sådant innehåll att de bör behandlas som allmänna handlingar. Det uttalades t. ex. i förarbetena till tryckfrihetsförordningen 1948, att det måste anses strida mot offentlighetsgrundsatsen, om meddelanden som tillkommit för att påverka ett ärende skulle undandras offentligheten genom att betraktas som enskilda.

Såsom redovisats i vårt granskningsmaterial finns det på grundval av en promemoria, som upprättats i statsrådsberedningen 1969, vissa allmänna riktlinjer för gränsdragningen mellan allmänna handlingar och privata meddelanden. Har handlingen getts in i syfte att föranleda tjänsteåtgärd eller påverka handläggningen eller avgörandet av ett ärende, är den att anse såsom allmän, oavsett om den ställts till ett statsråd eller en tjänsteman personligen. Handlingen skall då överlämnas för registrering. Avser handlingen däremot rent personliga angelägenheter eller har den ställts till mottagaren i hans egenskap av medlem av viss organisation, är den inte att anse som allmän och behöver då inte diarieföras.

Det finns alltså en praxis att personligt adresserade brev och meddelanden skall betraktas som allmänna handlingar, om de avser att påverka avgörandet av ett ärende eller syftar till direkta tjänsteåtgärder. Avsikten är ju att grundlagsfästa denna praxis i den revision av tryckfrihetsförordningens 2 kap. som nu föreslås i propositionen om nya grundlagsbestämmelser angående allmänna handlingars offentlighet. Det är ett uttryck för betydelsen av att handlingar, som är av intresse för offentligheten, inte undanhålles.

Vi har i vårt särskilda yttrande nr 4 i granskningsbetänkandet nu uttalat

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

att dokument i utrikesärenden självfallet alltid bör diarieföras, i förekommande fall i hemligt diarium. Man bör kunna utgå från att en brevväxling mellan Sveriges statsminister och Cubas premiärminister är av den karaktären att den bör diarieföras. Det ligger ingen större sannolikhet i att det här skulle vara fråga om rent privata och personliga angelägenheter mellan de svenska socialdemokraternas ledare och de kubanska kommunisternas ledare eller mellan den svenska socialdemokratin och den kubanska kommunismen.

Den andra frågan vid denna punkt, begränsningen av skoimporten hösten 1975, var ett politiskt mycket uppmärksammat beslut. Det var enligt min bedömning en nödvändig åtgärd. Den konstitutionella bedömningen här gäller alltså om detta beslut borde ha föregåtts av överläggningar i utrikesnämnden. Såsom vi anført i det särskilda yttrandet nr 5 anser vi att det hade varit värdefullt om regeringen tagit upp frågan i utrikesnämnden. Men det finns inte skäl för någon konstitutionell anmärkning mot regeringen för att den inte gjorde det.

Det heter i regeringsformen 10 kap. 6 § att regeringen fortlöpande skall hålla utrikesnämnden underrättad om de utrikespolitiska förhållanden som kan få betydelse för riket och överlägga med nämnden om dessa så ofta det erfordras. I alla utrikesärenden av större vikt skall regeringen enligt regeringsformen före avgörandet överlägga med utrikesnämnden om det kan ske.

Vid den konstitutionella bedömningen i det nu aktuella särskilda fallet måste det först beaktas – såsom det framhålls i utskottets betänkande – att beslutet om vissa restriktioner för skoimporten ligger inom ramen för vårt avtal med EG och att det här inte är fråga om något principiellt avsteg från vår allmänna handelspolitiska linje. Flera liknande beslut har tidigare träffats i fråga om främst textilimporten.

Vidare är det så att riksdagen genom en särskild lag bemyndigat regeringen att meddela föreskrifter om in- eller utförsel av varor. Rege- ringen får enligt denna lag meddela sådana föreskrifter bl. a. om det är påkallat med hänsyn till risk för störning inom samhällsekonomin eller folkförsörjningen.

Det var obestriddligen ett mycket bekymmersamt läge inom den svenska skoindustrin vid tiden för beslutet om begränsning av skoimporten. En fortsatt nedgång i den svenska produktionskapaciteten kunde inte accepteras från försörjningsberedskapssynpunkt. Det är svårt att då komma till annan slutsats än att regeringens beslut om vissa restriktioner för skoimporten låg inom det område där regeringen hade bemyndigande att besluta. Då finns det knappast grund för konstitutionell anmärkning mot regeringen för att den inte förde frågan till utrikesnämnden. Men samtidigt bör man notera att frågan, särskilt vad beträffar vårt förhållande till EG, var mycket uppmärksammat. Man kan nog också säga att det var en fråga av större vikt. Det kan erinras om att regeringen själv i grundlagspropositionen 1973 understrukt betydelsen av att överläggningar med utrikesnämnden sker i alla utrikesärenden av större vikt, såvida

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

detta inte är omöjligt av särskilda skäl. Det hade inte varit omöjligt att åstadkomma sådana överläggningar i fråga om skoimportrestriktionerna, och det hade varit värdefullt om så skett.

Herr talman! Jag har på denna punkt inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! När det gäller skriftväxlingen mellan statsminister Palme och premiärminister Fidel Castro kan jag till alla delar instämma i vad herr Jonnergård har sagt. Som så ofta förr förbluffar herr Jonnergård mig, och jag undrar nu varför i all världen han inte har skrivit under vår reservation. I sitt klara och rediga anförande uttrycker han den bestämda meningen att det nämnda brevet borde ha diarieförts, och det tycker ju också vi reserverar. Brevet var uppenbarligen inte enbart ett privatbrev. Som framgår av vår reservation nr 4 förmedlades det av en svensk ambassadör, och detta skedde i nära samband med statsminister Palmes officiella besök på Cuba. Det var alltså inget vanligt påskkort. Som nämnts uttalade riksdagen i fjol att brevet borde ha diarieförts och delgivits utrikesnämnden. Med tanke på de ledamöter som sitter i nämnden kan man där tillåta sig en extra generös praxis när det gäller denna information. Riksdagens uttalande ledde inte till esterrättelse, och därför har vi nu tagit upp frågan igen. Sedan ärendet väcktes tidigt i år har statsministern funnit för gott att besvara ett brev från frågeställaren Gösta Bohman. I sitt svar meddelade statsminister Palme att han delgivit utrikesnämnden innehållet i brevet till Fidel Castro, men att han fortfarande inte ansåg att brevet behövde diarieföras. Just i dag har vi i konstitutionsutskottet behandlat grundlagspropositionen om handlingars offentlighet, och dagens fråga har nära anknytning till vad som sades i det sammanhanget.

När det gäller brev mellan två statsministrar – låt vara att de är ideologiskt befryndade med varandra – kvarstår vår mening att sådana bör diarieföras, vid behov i hemligt diarium. Det måste vara angeläget att en ny regering – och en sådan kan man ju vänta sig – i alla detaljer vet hur företrädaren agerat. Att det som statsrådet i fjol lät undslippa sig endast rör sig om "bilaterala frågor" gör inte detta mindre angeläget. Statsrådet borde alltså kunna kosta på sig att följa riksdagens uttalade mening härvidlag.

Herr talman! Jag vill sedan ta upp ett annat ärende, och det gäller det på sin tid mycket debatterade vetebeståndet som vi behandlar i vår reservation nr 17. Riksdagen tog här ett beslut den 12 december 1974, och detta innebar att skyndsamma åtgärder skulle vidtas på grund av den katastrofsituation som var rådande i några svältdrabbade länder. Det stora veteöverskott vi då hade förde i första hand tanken till att bistå med svenskt vete. Som bekant föreslog utrikesutskottet i sitt betänkande den gången också ett alternativ, nämligen andra förnödenheter som mottagarlandet kunde komma att prioritera.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Vi vet av en tidigare debatt att beslutsfattandet tog en osedvanligt lång tid, och jag skall inte nu gå in på detta. Frågan behandlades i den förra dechargedebatten, men den hör ändå med i dagens debatt. I bilaga 9 anges den senare delen av tidsutdräkten mellan det att beslutet fattats, utskedningarna begynte och leveranserna var klara. Huvuddelen av leveranserna ägde rum i juni, juli och augusti, och Somalia och Etiopien fick inte sitt vete förrän i oktober. En katastrofhjälp som tar sju till nio månader för att komma fram har definitivt upphört att vara katastrofhjälp. Man borde kalla den för något annat. De som svalt redan ett halvår tidigare hade för länge sedan upphört att finnas till när hjälpen äntligen kom. Vi menar att regeringen i ett sådant läge självfallet borde ha sett sig om efter ett alternativ, och ett sådant var ju också angivet i utrikesutskottets betänkande. Man borde givetvis ha begagnat sig av ett sådant alternativ när det svenska vetet inte var tillgängligt eller om det som då var fallet tog alltför lång tid att transportera. Vad gäller Indien och Bangladesh fanns ju spannmål på närmare håll. Departementet i Sverige och beskickningen på platsen borde på ett tidigt stadium ha kunnat bedöma att andra åtgärder var nödvändiga om man över huvud taget skulle göra en katastrofinsats. Enligt vad biståndsministern har uttalat var man, sedan vetedebatten, på något sätt fixerad vid att bara svenskt vete skulle kunna komma i fråga. Undersökningar har gett vid handen att ingen diskussion har förts med förslagsvis biståndsattachén i Dacca om huruvida man borde avhjälpa situationen med andra medel än svenskt vete. Det var mycket beklagligt att regeringen inte uppmärksammade den alternativmöjlighet som angavs i utrikesutskottets betänkande. Därför yrkar jag nu, herr talman, bifall till reservationerna 4 och 17.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag skall beröra några utrikespolitiska frågor som är avhandlade i årets dechargebetänkande från konstitutionsutskottet. Jag kan när det gäller frågan om diarieföring av Fidel Castros brev till Palme nöja mig med att instämma i vad herr Jonnergård har sagt tidigare.

Vikten av vidsträckt information i och enighet om de fundamentala principerna för svensk utrikes- och handelspolitik gör det önskvärt att utrikesnämnden informeras i alla viktiga frågor på det här området och särskilt i sådana frågor som kan uppfattas som nya ställningstaganden. Det omstridda ärendet om särskilda restriktioner mot skoimporten från vissa u-länder tedde sig för många bedömare som en omkastning av vissa principer i svensk utrikes- och handelspolitik. Utskottsmajoriteten bestrider det här och säger att beslutet låg inom ramen för Sveriges avtal med EG och inte innebar något principiellt avsteg från vår allmänna handelspolitiska linje. Utskottsmajoriteten bortser då från att det här beslutet också var relaterat till Sveriges principiella hållning i FN inför den nya ekonomiska världsordningen. Och det är när man alltså ser de utrikes- och handelspolitiska följderna i ett sammanhang som man nog måste säga att det här innebär ett nytt ställningstagande. Det hade därför

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

varit värdefullt att utrikesnämnden just fått diskutera det principiella och eventuellt principiellt nya i det här beslutet innan regeringen band sig. Från mittenpartiernas sida uttalas den meningen i utskottsbetänkandet.

Herr talman! En svårare och principiellt mer betydelsefull fråga gäller Sveriges bistånd under föregående år till den angolanska befrielse rörelsen MPLA. I förra årets budgetproposition föreslogs ett fortsatt stöd till MPLA. Det skedde innan en särskild överenskommelse mellan de tre befrielse rörelserna MPLA, FNLA och UNITA hade träffats om bildande av en interimregering.

I det läget uttalade riksdagens utrikesutskott enhälligt att under pågående förhandlingar om Angolas självständighet kunde nya spänningar mellan olika politiska rörelser inte uteslutas. Utskottet delade uppfattningen att det vore synnerligen olämpligt om Sverige till en av parterna i Angola lämnade ett stöd som kunde uppfattas som svenskt ställningstagande i en intern angolaisk angelägenhet.

Det faktiska händelseförloppet i Angola innebar ju därefter en snabb upptrappning av motsättningarna och ledde till en våldsam och blodig konfrontation mellan de tre seriösa befrielse rörelserna MPLA, FNLA och UNITA. Jag noterade att den kommunistiske talaren tidigare i dag gjorde en helt annan bedömning av de tre befrielse rörelserna, men den var väl naturlig från hans kommunistiska utgångspunkter.

Vad vi i reservationen 6 har velat framhålla är att svensk u-hjälp aldrig i sådana här situationer får bli ett ställningstagande i en intern konflikt. Det är ett sådant agerande vi har reagerat emot. Vi menar därmed inte att allt bistånd till MPLA skulle ha dragits in, utan vi menar att regeringen med anledning av riksdagens bestämda uttalande på denna punkt borde ha upphört med allt sådant stöd till MPLA som kunde uppfattas som ett svenskt ställningstagande till förmån för en av parterna i inbördeskriget i Angola. Jag tycker att det i en situation av det slag som då förelåg i Angola finns verklig anledning till varsamhet i handläggningen av biståndsfrågor.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Under denna punkt tänker jag med herr talmannens tillstånd ta upp två olika frågor. Den ena frågan rör Angola. Det är dock icke samma spörsmål som herr Molin nyss berörde. I den delen av Angolaproblemet kan jag helt instämma med honom och har därför ingen anledning att försöka lägga något till det han sade.

Vad den Angolafråga som jag vill ta upp gäller är följande. Sverige band sig på sin tid genom ett avtal med MPLA för vad som kallades humanitär hjälp till denna rörelse. När striderna i Angola flammade upptäckte man i det svenska utrikesdepartementet – eller var det nu var – att det avtal som man hade ingått i själva verket omfattade andra ting än vad som brukar kallas humanitärt bistånd, trots att det var just humanitärt bistånd man borde ha ingått avtal om och ingenting annat.

Det befanns att man med stöd av avtalet levererade bl. a. lastbilar och bensin, som även i fredstid men framför allt i krigstid är begärliga ting. Med anledning härav verkställdes så småningom en s. k. omförhandling rörande detta bistånd till MPLA, och då uteslöts bl. a. dessa varugrupper från det avtal som senare kom till stånd.

Nå, säger någon, det var väl bra. Ja visst – det var bra att en omförhandling kom till stånd, och det bör de som handlade ha en eloge för. Men det hindrar ju inte att det skedda ger en anledning till att uppmärksamma vad som ryms under begreppet humanitärt bistånd. Det används ju i en rad olika sammanhang, i samband med åtskilliga avtal och överenskommelser och i samband med svenska leveranser av olika slag, icke minst till motståndsrörelser.

Utskottet säger att det är svårt att ge någon exakt definition på begreppet humanitärt bistånd, och det kan man instämma i. Det är kanske ibland lättare att säga vad det inte är än vad det är. Att man inte skall vara alltför snäv när man definierar begreppet är också klart.

Men humanitärt bistånd har här ansetts omfatta åtskilliga ting. Förutom transporter och transportredskap har det också inrymt t. ex. bidrag till angolanska kontor och MPLA:s representation i Stockholm. Detta tycker vi inte är riktigt. Använder man begreppet humanitärt bistånd skall man se till att det har täckning i vad orden egentligen betyder.

Nu säger utskottet att regering och riksdag har fått en redovisning av begreppet humanitärt bistånd, sådant som det används av regeringen. Jag känner i varje fall inte till att riksdagen har fått någon särskild redogörelse för detta. Det kan ha gått mig förbi, men jag vet inte något sådant fall. Här råder naturligtvis ett visst dunkel.

Med påpekandet från vår sida att humanitärt bistånd verkligen skall vara humanitärt bistånd menar vi att det även i fortsättningen icke skall ges en godtycklig tolkning av begreppet. Det bör följa vissa vedertagna begrepp. Det bör också följa vad som internationellt sett anses som humanitärt bistånd. Annars blir det lätt så att det svenska humanitära biståndet uppfattas på ett annat sätt än vad som var avsikten och att den hjälp som vi avser vara humanitärt bistånd i själva verket av omvärlden betecknas som någonting annat.

Jag yrkar bifall till reservationen 7.

Den andra frågan jag tänkte ta upp, herr talman, gäller utrikesnämnden och regeringens underlåtenhet att höra denna nämnd innan man bestämde sig för de handelsrestriktioner som nyss har berörts av två talare, herrar Jonnergård och Molin. Dessa två talare är överens med oss om att utrikesnämnden hade bort höras, men de har inte ansett att det hela var av sådan vikt att en anmärkning borde riktas mot vederbörande statsråd.

Jag är tacksam över det stöd vi har fått i huvudfrågan, sakfrågan. Det är alltså klart att både herr Jonnergård och herr Molin anser att utrikesnämnden borde ha hörts och regeringen underlät detta, vilket var felaktigt. Kanske tillmåter vi denna underlåtenhet något större vikt än

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

vad de andra talarna har gjort.

Utrikesnämnden skall nämligen höras i frågor av större vikt. Vi kan inte undgå att beteckna det som en fråga av större vikt när Sverige för första gången åberopar en klausul i avtalet med EG som enligt vår mening innebär en viss handlingsfrihet för vårt vidkommande i speciella fall. Vi menar att detta är en ganska viktig sak – den rör innehållet i ett avtal som riksdagen har beslutat om. Vi menar också att de konsekvenser som regeringens åtgärd framkallade hade bort förutses. Då hade det för regeringens egen del varit tacknämligt om man, när dessa konsekvenser inträdde, hade haft stöd av en diskussion i utrikesnämnden eller av information till utrikesnämnden.

Vad inträffade då? Jag skall inte trötta kammaren med att räkna upp allt vad som skedde. Men EG inkallade t. ex. till ett extra möte med den blandade kommittén, EG-kommissionen sammanträdde sedan med Sverige rörande det faktum att kommissionen inte kunde godkänna Sveriges tolkning av den åberopade artikeln. Kommissionen framhöll att Sveriges åtgärd mycket väl kunde ge upphov till kedjereaktioner som kunde bli ganska svåra i världens ekonomiska läge just nu. Det är också klart att åtskilliga motåtgärder vidtogs av kommissionen. En tredjelandstull utlöstes på plafond nr 14, som den tekniska termen lyder och som Sverige åberopar sig på. Därmed fick Sverige en tullhöjning vid leveranser av detta varuslag. Det är en liten tullhöjning, men det är första gången en sådan plafondtull uttas. Användandet av den skulle annars antagligen inte ha utlösts.

Man gick sedan vidare, och vid ett generalsammanträde beslöt EG:s ministerråd att inte genomföra höjningen på 5 % av Sveriges sammanlagt tolv tullkontingenter för 1976 som avtalet förutsåg. Vissa andra länder drabbades också av sådana frysningar, men i betydligt mindre omfattning.

Det är klart att Sverige kommer att begära att återfå vad som här förlorats, men om inte tvisten angående skoimporten är löst så är frågan om detta kommer att beviljas. Det skulle innebära att Sverige under hela övergångstiden fram till 1984 drabbas av full tull på betydligt större kvantiteter än man räknat med. Den svenska regeringen har som sagt vid ett ytterligare sammanträde med den blandade kommissionen framlagt material om den svenska skoindustrins läge för att få stöd för sin uppfattning. Detta har inte på något sätt inneburit en ändring av kommissionens ställningstagande.

EFTA:s ministerråd har behandlat frågan den 6 november och väddjat till den svenska regeringen att ompröva åtgärden. Vid ett nytt rådsmöte den 30 januari togs frågan upp igen.

Kritiken från enskilda länder har varit skarpast från Finland, som har en betydande skoexport till Sverige, och från Schweiz, men även Danmark har framfört mycket kritiska synpunkter, vilka kommit till offentligheten.

GATT har behandlat frågan vid ett rådsmöte den 31 oktober, och då framförde tolv länder och EG kritik mot de svenska åtgärderna.

Detta var några exempel på de konsekvenser även av ekonomisk natur

som uppstått förutom det moraliska fördömande som skett.

Vi anser att detta hade kunnat förutses och att regeringen hade bort höra utrikesnämnden innan beslutet fattades. Vi kan inte förstå varför så inte skedde. Inga skäl har åberopats från regeringens sida för varför den inte gjorde så.

Observera att jag inte talar om beslutet i sak utan om den formella gång som regeringen här skulle ha följt och som innebär att utrikesnämnden skall höras i frågor av större vikt.

Något utanför det konstitutionella kan jag också nämna att restriktionerna har fått så olycklig utformning att det uppstått en handel med licenser leverantörer emellan – en handel som är av ganska betydande omfattning och som medför ytterligare kostnader för Sverigeconsumenterna och som också medfört att vissa leverantörer finner det fördelaktigare att leva på att sälja licenser i stället för att tillverka varorna i fråga.

Detta faller som sagt inte innanför det konstitutionella annat än i den meningen att den brådska som regeringen ådagalade vid genomförandet av dessa restriktioner kan vara ett utslag av den nervositet som inte bort präglade beslutet och inte heller bort föranleda att utrikesnämnden inte hördes.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservationerna 5 och 6 för att på så sätt få frågan bragt till kammarens prövning.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag har här att ta upp två utvisningsfall enligt terroristlagen. Det gäller de kända fallen Kitagawa och Shimada. Jag skall börja med några formella påpekanden.

För det första: Granskningen kan inte avse terroristlagen som sådan och den svävande rättsgrund som den anger. Granskningen kan givetvis avse endast statsrådet Leijons handläggning och dess överensstämmelse med lagen.

För det andra: Vid granskningen har man att utgå bara från sådant som direkt åberopats i ärendet. Allt övrigt i form av påståenden och rykten saknar naturligtvis juridisk relevans.

För det tredje: Vid en konstitutionell granskning är varje riksdagsledamot på sätt och vis domare. En rättrådig domare leds inte av personliga sym- eller antipatier för de anklagade. Det handlar bara om att undersöka huruvida statsrådets handläggning givit de anklagade deras lagliga rätt eller ej.

Jag övergår nu till sakärendet, och börjar med fallet Shimada.

Terroristlagens utvisningskrav är att det finns grundad anledning antaga att den anklagade tillhör eller verkar för terroristisk organisation. Att verka för innebär rimligen att man i någon form avsiktligt bistår organisation som klassats som terroristisk, eller någon enskild terrorist i dennes verksamhet just som terrorist.

Uttrycket "grundad anledning antaga" medger ju en lägre grad av

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

bevisning än annars i svensk rätt. Även tämligen lösliga indicier kan utgöra sådan grundad anledning enligt denna slappa lag.

Här finns emellertid en viktig punkt att observera. Att godta en svag indiciebevisning innebär inte att man dessutom får eftersätta beviskraften i varje enskild omständighet. Där tillåter knappast lagen att ett indicium är oredovisat, att det icke kunnat bemötas eller att det bara utgörs av vilket obestyrkt påstående som helst.

Vad talar då emot Shimada, den utvisade, och för statsrådet Leijon?

För det första skall konstateras att utlänningsnämnden inte funnit att Shimada bör betraktas som terrorist, och det talar klart till hans förmån. Det betyder i sin tur att statsrådet Leijon måste ha mycket påtagliga skäl för beslut i motsatt riktning.

Vad görs då gällande i fallet? Ja, det är inte mycket.

Shimada har inte i något fall påståtts eller påvisats ha träffat någon person som tillhört eller verkat för terrororganisationen Röda armén. Han har haft kontakt med Kitagawa, men ingen gör gällande att denna kontakt haft sådana former som antyder samband med Röda armén.

De omständigheter som föranlett utvisningen av Kitagawa ingår i hans förhavanden i Paris hösten 1974, men det har inte gjorts gällande att Shimada haft med dessa ting att skaffa. Shimada har bevisligen inte varit i Paris sedan 1971.

Två påståenden finns som möjligen ändå kunde antyda ett samband. Men dessa påståenden visar sig vara irrelevanta eller obestyrkta.

Enligt ett Interpolmeddelande skulle Shimada vara misstänkt för delaktighet i passförfalskning till förmån för en annan japan, en viss Okudaira. Men det påstås ingenstans att Okudaira haft med Röda armén att göra. Namn på vittnen som lämnat denna uppgift finns tydligen inte heller. Uppgiften har därmed inget bevisvärde. Den motsägs också av att Shimadas pass, som hade förkommit, kunde ha använts vid förfalskning. Så kan inte ha varit fallet, eftersom passet mycket snabbt ogiltigförklarades av japanska ambassaden.

Det bör f. ö. noteras att rättsförhållandena för oppositionella i Japan och för oppositionella japaner i utlandet ofta är svåra. De japanska myndigheterna trakasserar dem, inte minst just i passammanhang. Att det förekommer viss trafik med falska identitetshandlingar har därför sin särskilda förklaring och är inte i sig självt något tecken på beröring med de små terroristiska grupperna.

För det andra bör konstateras att franska polisen har uppgett att Shimadas namn förekommit i en kodifierad adresslista hos en rödarmist i Paris. Uppgiften förefaller konstruerad. Det sägs inte hur polisen kan veta att koden avser Shimada. Koden sägs ange täcknamnet Sodeno. Detta ord har ingen mening på japanska; ordet "sode" betyder manschett. Angivna täcknamn på andra terrorister utgörs av naturliga japanska namn. Ett nonsensnamn av det här slaget är uppenbart föga lämpligt att användas i brev eller samtal.

Sedan kan f. ö. den reflexionen göras att man kan förekomma i en

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

brottslig persons adresslista utan att man för den skull själv är brottslig. Man behöver inte själv känna till antecknarens brottslighet, och man behöver givetvis inte heller själv ha lämnat ut ett namn eller en adress.

Påståendena mot Shimada är alltså obestyrkta och få. De utgör ingen sammanhängande helhet. De är bitvis uppenbart irrelevanta eller förklarliga på naturligt sätt. De utgör inte vad lagen kallar grundad anledning.

På detta underlag har Shimada skilts från sin fru och sitt barn och utvisats ur Sverige.

Herr talman! Så kan det enligt vpk:s mening inte få gå till i en rättsstat. Statsrådet Leijon förtjänar en reprimand.

Jag yrkar bifall till reservationen 14.

Jag övergår till fallet Kitagawa. Detta fall är mer oklart. Vi yrkar därför inte på åtgärd mot statsrådet. Men fallet ger en inblick i hur det går till när terroristlagen tillämpas. Jag skall därför något beröra det.

En japansk tidning återgav på sin tid en intervju med en känd röd-arméledare. Intervjun påstods ha ägt rum i en villa i Stockholm, och denna villa sägs ha osökt fört tanken till Kitagawas bostad. Alltså: Om en beskrivning i en tidning för tanken på min bostad – då är jag misstänkt för terrorism.

Vidare uppges att Kitagawa studerat på samma utbildningslinje som maken till en kvinnlig terrorist. Alltså: Om maken till en brottsling hamnar på samma utbildningslinje som jag, då föreligger ett samband mellan mig och terrorism.

Man påstår att Kitagawa i maj 1975 träffade rödarmisten Omura i sin bostad. Man hänvisar till en trovärdig men känslig källa, som man inte vill avslöja.

Alltså: Källan till anklagelsen avslöjas aldrig. Uppgiftslämnaren kan inte höras. Uppgiften är lokaliserad till maj månad. Tiden är i övrigt inte preciserad. Alibibebisning för den anklagade är därmed omöjlig, liksom varje prövning av källans rättsliga värde. Källan säger dessutom att den som Kitagawa träffade "sannolikt" var Omura. Sannolikt! Med sådana uppgifter bevisar man att en person är terrorist.

Svensk polis har samarbete med franska Sureté. Fransk säkerhetspolis är – det bör alla veta – en djupt korrupt institution i Frankrike. Den var delaktig i Algerietmilitärernas intriger 1958. Den var inblandad i attentatet mot förre inrikesministern, socialistledaren Mitterand. Den är i dag underställd den beryktade inrikesminister Poniatowski – en man som med oegentligheter och godtyckliga massarresteringar vid många tillfällen väckt stormar av kritik även i gaullistpartiets ledning. Detta är alltså svenska myndigheters samarbetspartner.

Från Frankrike har sålunda påståtts att en rödarmist vid namn Furuya haft Kitagawas namn antecknat i kod. Anteckningarna och lösningarna av koden har ingen i Sverige sett. Bland dem som Kitagawa sägs ha träffat i Paris är en professor Takahashi. Han är en känd japansk Viet-namaktivist, som av polisen i Frankrike helt behändigt omvandlas till

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

terrorist. Något direktsamband mellan Kitagawa och rödarmisten Furuya har däremot inte påvisats, av den enkla anledningen att Furuya grips i juli 1974, en månad innan Kitagawa reser till Frankrike.

Nu kommer dock franska polisens stora trumfkort. Det tycks också ha varit statsrådet Leijons avgörande argument för utvisningen. Franska polisen har beslagtagit bl. a. två falska pass. Dessa upptar Kitagawas fotografi men är utställda i andra namn.

Vad är detta värt? Är det det avgörande beviset? Eller är det en konstruktion av franska säkerhetspolisen? Ju mer man funderar över detta, desto märkligare måste man finna det.

Om man nämligen förfalskar ett pass, så är ju det rimliga att man har en passhandling någonstans ifrån och sätter dit sitt eget fotografi, ty fotot skall ju förnuftsmässigt helst tillhöra den som skall göra bruk av passet. Och då uppstår frågan: Varför ställer man då ut falska pass för två personer, för att sedan klistra in en tredje persons fotografi i dem? Det är ju fullständigt absurt! Hur skall någon kunna använda ett pass som bär fotot av en helt annan människa än han själv?

Och varför skulle båda passen bära samma porträtt, när de är utställda på olika människor? Det måste ju starkt öka risken för upptäckt.

Men ännu märkvärdigare är, att mellan de personer på vilka passen utställts är det en åldersskillnad på 13 år. Den ene är 27 och den andre 40 år. Den ene är hela 7 cm längre än den andre. Varför använder man då Kitagawas porträtt i båda passen? Det verkar ju rena rövarhistorien. Kommer möjligen porträtten någon annanstans ifrån, och är det någon tjänstvillig polisman i Sureté som klistrat dit dem?

Något samband mellan Kitagawa och passen finns i övrigt inte. Passen har hittats i bagage på en parkeringsplats. Bagaget har stått där – på sin parkeringsplats – och snällt väntat på polisen. Detta är ju minst sagt ett franskt bisarrerie.

Svenska polisen har konstaterat att det inte har varit möjligt att bringa full klarhet i ärendet, och det kan man oreserverat hålla med om. Men utvisning blev det.

Jag tror inte, herr talman, att någon vill göra gällande att en sådan ordning är särdeles tillfredsställande. Något borde göras för att ändra lagstiftningen – och göras snart!

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! I reservationen 15 riktar vpk en anmärkning mot förutvarande handelsministern Feldt och den nuvarande handelsministern Lidbom. Anmärkningen är föranledd av den svenska exporten av flygplanet Supporter till Pakistan under pågående konflikt i detta land.

Det finns bestämmelser som klart säger när export av krigsmateriel inte får förekomma. Bl. a. sägs klart, att om det pågår en konflikt inom ett land, alltså inre väpnade oroligheter, så äger vi icke rätt att exportera krigsmateriel. Från regeringspartiets sida har man försökt göra gällande att det har handlat om små stamkrig i Pakistan, som inte är något att

fästa sig vid. En sådan argumentering beror måhända på att regeringspartiet har bristfälliga informationer.

I en interpellationsdebatt den 30 januari i år redogjorde fru Theorin för material som visade att en allvarlig inre konflikt pågått och fortfarande pågår i Pakistan, måhända i dag i mindre omfattning än tidigare. Det material som fru Theorin redovisade var bl. a. en vitbok som premiärminister Ali Bhutto presenterat den 11 februari 1975. I den klargör han att en inre väpnad konflikt pågår. Han uppger att 385 människor har dödats och att 5 500 upprorsmän har givit upp.

Vi vet att de svenska Supporterplanen kan bestyckas med lätta kanoner eller vad vi skall kalla dem. De kan alltså användas mot befrielseörelser osv. – det är helt klart: Vi vet också att de svenska militärerna gör reklam för planet i utlandet just med att framhålla att de kan bestyckas och användas mot exempelvis nationella befrielseörelser.

Dessa plan levererades i december 1974. Regeringspartiets talesmän säger att konflikterna i Pakistan då skulle ha upphört. Men det finns pressuppgifter från slutet av 1975 – det påvisade också fru Theorin i interpellationsdebatten – som verifierar att allvarliga konflikter då fortfarande pågick.

Det är alltså dokumenterat att en inre, väpnad konflikt pågått och pågår i Pakistan. Därmed är det också helt klart att Sverige enligt de bestämmelser som finns inte skall exportera krigsmateriel dit.

Jag yrkar bifall till reservation 15.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Herr Hernelius konstaterade i sitt anförande att det var få ledamöter i kammaren. Jag konstaterar att sedan han själv talat finns inte heller han kvar för att se till att vi är några stycken här. Men jag tror att rätt många ledamöter lyssnar till debatten på sina rum.

I den fråga jag skall beröra hade vi en debatt även föregående vår. Den gäller Olof Palmes skriftväxling med Fidel Castro. Jag skall försöka fatta mig så kort som möjligt, eftersom vi hade frågan uppe förra året. Jag hänvisar till vad utskottet skrev i sitt granskningsbetänkande 1975:12 liksom till den skrivning som återfinns i årets betänkande. Jag konstaterar att vi är överens beträffande de allmänna riktlinjerna för diarieföring och den praxis som har utbildats.

I följd bifölls reservationen i detta ärende. I år säger man att regeringen inte följt riksdagens beslut. Jag har inte funnit något i fjolårets reservation som anger att statsministern retroaktivt skulle ha informerat utrikesnämnden eller diariefört breven. I reservationen föregående år heter det: "– – om i dessa "– skrifter –" avhandlas frågor som sammanhänger med avsändarens eller mottagarens ämbete eller tjänstefunktioner bör diarieföring självklart alltid äga rum." Sedan säger man att för exempelvis en ny regering är det nödvändigt att få kunskaper om utfästelser osv. Mera en passant vill jag nämna att herr Werner i Malmö tydligen var lika litet angelägen som jag att vi skall få en ny regering,

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

eftersom han sade "att vi kunde befara en ny regering".

Jag anser inte att regeringen har gjort något fel på den här punkten. Frågan har sedan tagits upp igen av en ledamot i utrikesnämnden, och Olof Palme har då i brev meddelat att han inför utrikesnämnden redogjort för innehållet i korrespondensen och för skälen varför han inte har utlämnat brevet. Dessa upplysningar har för utskottsmajoriteten varit tillräckliga för ett ställningstagande, såväl beträffande frågan om innehåll som diarieföring.

Jag citerar vad utskottet skriver:

"Utskottet har inte funnit anledning att göra något ytterligare uttalande i ärendet än att utskottet beträffande skriftväxlingens diarieföring vidhåller vad utskottet anfört i samband med förra årets granskning, nämligen att utskottet inte funnit anledning att göra något uttalande med anledning av den bedömning som skett från statsministerns sida beträffande brevväxlingens karaktär."

Herr Werner åberopade propositionen 1975/76:160 som vi i dag har behandlat i utskottet. Som stöd för sin uppfattning tog han § 4. Och från andra utgångspunkter – tydligen – kan jag åberopa samma proposition och paragraf för utskottets ställningstagande.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bara efter fru Thunvalls anförande konstatera att när man skriver i utskottsbetänkandet att det inte funnits anledning att göra något uttalande om brevväxlingens karaktär, och ingenting mer, så skulle det alltså betyda att man tror att brevväxlingen mellan Palme och Castro är av privat karaktär! Det har nog vi och svenska folket svårt att tro.

Fru THUNVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingen anledning att betvivla att statsminister Olof Palme har bedömt läget och fattat sitt beslut efter noggrant övervägande och i anslutning till den promemoria som är upprättad i statsrådsberedningen. Med anledning därav är jag övertygad om att han har handlat riktigt i det här fallet.

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingen anledning att bestrida att statsminister Palme noggrant har bedömt sitt beslut, men det jag har anledning att tro är att brevväxlingen skulle varit diarieförd.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Jag vill kort kommentera utrikesnämnden och skoiporten, vetebiståndet och Angola.

När det gäller frågan om utrikesnämnden borde ha hörts innan man införde restriktioner för skoiporten vill jag med tillfredsställelse konsta-

Torsdagen den
29 april 1976*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Utrikesfrågor m. m.*

tera att utskottets överväldigande majoritet på den punkten skriver följande: "Utskottet vill erinra om att beslutet ligger inom ramen för Sveriges avtal med den europeiska gemenskapen och inte heller innebär något principiellt avsteg från vår allmänna handelspolitiska linje. Mot denna bakgrund kan enligt utskottets bedömning kritik inte riktas mot regeringen för att den inte bedömt ärendet kräva utrikesnämndens hörande." Moderaterna har alltså isolerats när de slår på stora trumman och kräver anmärkning mot statsrådet. Jag tror att orsaken till att man har kommit till så skilda bedömningar i den här frågan har att göra med hur man allmänt ser på Sveriges handelspolitik. Det framgår att moderaterna anser att det här var fråga om ett avsteg från den handelspolitiska huvudlinjen som Sverige hävdade i olika internationella sammanhang. Om det verkligen hade varit så att man hade ändrat kurs i handelspolitiken, anser jag utan vidare att frågan skulle ha behandlats i utrikesnämnden. Men nu har majoriteten av riksdagen den klara uppfattningen att det här ligger inom ramen för den fastställda handelspolitiken och inom ramen för våra handelsavtal. Man handlade i detta fall i enlighet med dessa avtal.

Herr Hernelius talade en del om EG, medan herr Molin ansåg att beslutet innebar att man införde restriktioner för importen från vissa u-länder. Även om herr Molin ställer sig bakom utskottets allmänna bedömning, ville han ändå antyda att det är någonting principiellt nytt gentemot u-länderna som här har förekommit. Jag kan inte hålla med herr Molin. I själva verket innebär det här beslutet inte någon försämring för u-länderna. Dessa har i dag 12 % av den svenska skoimporten. Det är inte troligt att den andelen kommer att minska på grund av det beslut som har fattats. Blir det några förändringar är det snarast möjligt att det blir små marginella förskjutningar till u-ländernas fördel.

Frågan om vetebiståndet är ett annat exempel på att moderaterna har isolerats. Utskottets folkpartister, centerpartister, vpk:are och socialdemokrater finner inte anledning till någon erinran mot regeringens handläggning.

Jag känner mig litet illa till mods, mot Mårten Werner, inför den här debatten. Det är ett mycket allvarligt problem som vi här diskutera. Skall vi då göra den frågan till ett politiskt slagträ och angripa regeringen med konstitutionella medel därför att det uppstår svårigheter i samband med katastrofbistånd? De här länderna befinner sig i ett socialt kaos; det är därför det behövs katastrofbistånd. Och det är därför det uppstår alldeles speciella svårigheter för biståndsarbetet. Men vårt bistånd t. ex. till Bangladesh har inte mött ett sämre öde än andra länders bistånd. Man har råkat ut för svårigheter – transportproblem, problem med korruptionen och mycket annat – men samtidigt vågar jag påstå att biståndet varit till nytta för många människor.

Den här frågan var uppe i förra årets dechargegranskning. Då gällde det beslutet den 30 december 1974. Moderaterna menade då att det gick för lång tid från riksdagsdebatten till dess regeringen fattade be-

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

slutet den 30 december. Det avvisades av en stor majoritet i riksdagen förra året. Men det beslut vi då granskade innehåller just det som moderaterna kritiserar. I det beslutet slogs fast att biståndet skulle utgå i form av *svenskt vete*. Jag kan inte förstå att man nu, 1976, kritiserar det beslut vi hade uppe till diskussion och granskning förra året.

Beträffande biståndet till Angola har vi två reservationer. Den ena reservationen innebär att man inte skulle fullfölja de löften som givits från svensk sida när det gäller humanitärt bistånd. Vad man än säger skulle konsekvensen i praktiken blivit denna. Och detta i ett skede där de humanitära aspekterna verkligen accentuerades på grund av utvecklingen i landet.

Man påstår att den omförhandling som ägde rum ledde till vissa begränsningar av insatserna. Det är inte riktigt. Ramen blev precis densamma och insatserna innebar för Sveriges del precis lika mycket som tidigare. Man fullföljde det löfte som givits. Det hade varit orimligt att svika de utfästelserna i det här läget.

Sedan har vi den reservationen som gäller humanitärt bistånd – det är en moderatreservation. Jag har litet svårt att förstå resonemanget i den reservationen. Här säger man att det "med hänsyn till vårt lands internationella anseende är av vikt att de principer som bl. a. lagts fast i FN beträffande humanitära insatser karaktär respekteras av den svenska regeringen". Javisst, så har också skett.

Var i folkrätten står det att humanitärt bistånd har den innebörden som herr Hernelius försökt teckna här? Innebar inte den kritiken att man ifrågasätter att flyktingberedningen skulle sätta sig över de principer som lagts fast i FN; flyktingberedningen som enhälligt godkänt de här humanitära insatserna, flyktingberedningen där vi har representanter för SIDA, svenska kyrkan, Svenska missionsförbundet, LO, TCO och riksdagen?

Herr Hernelius kan ju inte vara omedveten om vad som under årens lopp har ingått i det humanitära bistånd som lämnats till de afrikanska rörelserna. Låt mig ta en lista på vad som har lämnats under 1970-talet fram t. o. m. kalenderåret 1974 och som har redovisats för riksdagen i resp. statsverkspropositioner. Det är bidrag till juridisk hjälp, understöd till anhöriga såväl genom FN:s förvaltningsfond som via privata organisationer, undervisningsmateriel, sjukvårdsartiklar, livsmedel och kläder, varor för hälsovård, undervisning och konsumtion, enklare redskap, fordon för distribution av varubiståndet, fordon för sjuktransporter, handelsvaror för folkaffärer, kontantbidrag till barnläger, kontantbidrag till Moçambiqueinstitutet, som var huvudkvarter för FRELIMO:s civila verksamhet, särskilda kontantbidrag för transport och lagring av varor, kontorsmateriel, utrustning av en skola, stöd till MPLA:s sociala och ekonomiska utvecklingsarbete, utrustning till sjukstugor, utrustning till transporter, stöd för insatser inom utbildning, hälsovård och jordbruk.

ZANU har fått bidrag på 1 milj. kr. till sin civila verksamhet. ZAPU har fått bidrag på 50 000 kr. till sin välfärdsfond. ANC har fått kläder

och andra civila förnödenheter till medlemmarna i Tanzania och Zambia.

Det är alltså en omfattande lista som har redovisats för riksdagen och som jag förmodar har behandlats i utrikesutskottet. I den mån herr Hernelius under årens lopp hade tyckt att det här var alltför lösligt, borde han tagit upp det i utrikesutskottet och begärt en insnävning. Det har inte skett. I varje fall har utrikesutskottet och riksdagen inte gått med på en insnävning. Därför kan man säga att riksdagen godkänt den praxis som utvecklats sig.

Det är enligt min mening helt orimligt att man inom konstitutionsutskottet skulle sitta och diskutera hur man skall definiera begreppet humanitärt bistånd. Det måste vara en uppgift för utrikesutskottet.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Bergqvist sade är väl inte så mycket att gå in i detalj på – det präglades ju av en omfattande rörlighet. Jag skall ta några punkter.

När det gällde Angola åberopades att humanitärt bistånd hade bestått bl. a. i bidrag till Moçambiqueinstitutet i Dar es Salaam. Det är riktigt, och det var just vid det institutet som eleverna gick i strejk när de fick reda på att de efter utbildningen i skolan skulle sättas in i striderna som gerillasoldater. Begreppet humanitärt bistånd får nog tolkas efter vad orden innebär och inte tilläggas åtskilligt annat. Herr Bergqvist frågade vad det står i folkrätten att humanitärt bistånd är för någonting. Jag vet inte – folkrätten är oändlig och även om man kan slå i olika listor och böcker så tror jag inte att ärendet finns behandlat i folkrätten. Det som finns i folkrätten är naturligtvis vad FN och andra institutioner har uttalat på den punkten.

Herr Bergqvist säger att omfördelningen inte innebar någon begränsning av avtalet – det har jag inte heller påstått – men det innebar att vissa varugrupper uteslöts. Man fann att begreppet humanitärt bistånd inte täckte de avtal som en gång träffats. Därför gjorde man en omfördelning. Det är väl rätt självklart.

Beträffande utrikesnämnden anför herr Bergqvist att regeringens beslut låg inom ramen för avtalet. Ja, ärade kammarledamöter, det skulle bara fattas att det låg utanför ramen. Ingen har väl tänkt sig att regeringen skulle ha gjort en direkt avtalsbrott. Diskussionen rör sig ju om vad som kan ske inom ramen, hur det bör ske och vilka åtgärder som bör vidtas såsom förberedelse för vad man vill göra.

Herr Bergqvist framhåller vidare att det inte innebar något avsteg från Sveriges traditionella handelspolitik. Därmed menar han väl att vi tidigare har infört restriktioner. Det är riktigt. Men det står inte så i reservationen. Där står att "beslutet innebar ett avsteg från den handelspolitiska huvudlinje som Sverige hävdade i olika internationella sammanhang". Det är något annat.

Jag skall inte besvara kammaren med att åberopa olika citat från svenska regeringsledamöter om hur Sverige håller på handelsfriheten såsom

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Torsdagen den
29 april 1976

Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.

Utrikesfrågor m. m.

en huvudlinje i vår handelspolitik. Det vet väl alla. Det var detta det gällde och ingenting annat.

Moderaterna är isolerade, säger herr Bergqvist. Ja, men även herr Bergqvist skulle vara isolerad i en hel del frågor, om han inte hade hjälp av vpk.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergqvist anklagar mig för att inte ta allvarligt på biståndet till de svältdrabbade länderna. Jag har varit där två gånger i katastrofsituationer och sett 10 000-tals uthungrade människor. Skulle jag inte ta det allvarligt? Just därför att jag tar det allvarligt, vill jag framhålla att man borde ha prövat alla tänkbara vägar för att komma de nödställda till hjälp.

Vi använder förvisso inte denna fråga såsom något politiskt slagträ. Det är nästan kränkande att påstå något sådant, herr Bergqvist. Har man sett verkligheten, gör man inte det.

Skulle det svenska biståndet befinna sig i ett sämre läge än andra länders bistånd, frågar herr Bergqvist. Nej, naturligtvis inte. Det är inget fel på svenskt vete. Men ett sent bistånd kommer alltid olägligt för många. Regeringen borde i tid ha insett att vi måste använda alternativa möjligheter. Slå upp s. 286 i betänkandet. Där står att utskeppningen av tredje omgången till Bangladesh skedde den 10 april. När så lång tid hade gått sedan beslutsfattandet, borde man ha kunnat inse att det blev på tok för sent. Man kunde ha använt de hundra miljoner kronorna till att köpa ris i Thailand, vilket en stor biståndsorganisation gjorde och därför gjorde en snabb insats. Det beslut som fattades gällde inte 100 000 ton vete utan 100 milj. kr. Därför kunde pengarna användas till vete eller alternativt till förnödenheter som kunde skaffas på annat håll.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara göra två korta kommentarer till herr Bergqvists anförande.

De restriktioner mot lågprisimport av skor som Sverige vidtog förra året har, såvitt jag förstår, en otvetydig relation till Sveriges i FN deklarerade anslutning till principen om en ny ekonomisk världsordning. Herr Bergqvist och jag deltog i detta FN-arbete.

Nog måste herr Bergqvist medge att de svenska skoimportrestriktionerna pekar åt ett helt annat håll än FN-arbetet på att föra in u-länderna såsom likaberättigade parter på de rika staternas marknad, vilket var ett huvudinslag i deklarationen om en ny ekonomisk världsordning. Beslutet om restriktioner i skoimporten innebar en nyorientering på handelspolitikens område visavi u-länderna och kunde därför med fördel ha tagits upp i utrikesnämnden.

När det sedan gäller Angola vill jag upprepa att utrikesutskottet förra våren sade att det vore synnerligen olämpligt om Sverige till en av par-

Torsdagen den
29 april 1976*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Utrikesfrågor m. m.*

terna i Angola lämnade ett stöd som kunde uppfattas som ett svenskt ställningstagande i en intern angolesisk angelägenhet. Man kunde, anser jag, ha utnyttjat den omförhandling som skedde till att, eventuellt temporärt, upphöra med sådant bistånd som i Angola kunde uppfattas som svenskt stöd till en av parterna i inbördeskriget, nämligen MPLA. Jag vidhåller att även efter omförhandlingen kunde det bistånd som utgick till MPLA i Angola uppfattas som stöd till den ena av parterna, och det var just så riksdagen sade att Sverige inte borde handla.

Herr BERGQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hernelius började med att säga att mitt inlägg präglades av rörighet, och det kan ju hända att det gjorde. Men jag undrar om det inte hade varit bättre att herr Hernelius, i stället för att recensera mitt inlägg, hade svarat på några väsentliga frågor och tittat på vad det står i de reservationer som moderaterna har avgivit.

Herr Hernelius anser att jag har fel när jag säger att här påstås att det vid omfördelningen skedde begränsningar av insatserna. Men vad är det som står i reservationen? Där står klart och tydligt att omförhandlingen ledde till begränsningar av insatserna. Herr Hernelius och jag är alltså överens om att det finns ett sakfel i reservationen. Det är bra att vi kan konstatera den saken.

Vad innebär FN-principer och folkrätt? säger herr Hernelius. Ja, det är ju herr Hernelius som har åberopat dessa begrepp som slagträ mot den humanitära biståndsinsats som sedan många år gjorts av Sverige.

Herr Hernelius säger vidare att Sverige visserligen inte har brutit mot avtalen men väl avvikit från vår handelspolitiska huvudlinje. På den punkten konstaterar jag att huvuddelen av riksdagen har en annan uppfattning. Men har man uppfattningen att skoimportrestriktionerna innebär en avvikelse från huvudlinjerna för handelspolitiken, då måste man ju komma till den slutsats som moderaterna har gjort.

Herr Werner i Malmö blev upprörd, men jag måste säga att man kommer inte till rätta med de problem som möter katastrofbiståndet genom att rikta konstitutionell kritik mot regeringen. Är den befogad, så *all right*, men i det här fallet har ju herr Werner själv faktiskt underlåtit att reagera mot regeringens beslut av den 30 december, som klart innefattade att det skulle vara svenskt vete. Herr Werner talade då om att beslutet kom för sent, men han hade ingenting att invända mot att det stod *svenskt vete* i beslutet.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Vi skall väl inte förirra oss i semantik, men "vissa begränsningar", som det står i reservationen, avser ju begränsningar i fråga om vissa varuslag. Det borde herr Bergqvist förstå av debatten.

Vad beträffar den humanitära hjälpen står det ju uttryckligen angivet att som humanitärt bistånd har i Sverige tolkats bidrag till flyktingkontor, representationskontor osv. i Stockholm. Är det humanitärt bistånd? Jag

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

bara ställer frågan.

Sedan citerade herr Bergqvist mig fel. Jag har inte sagt att hans anförande präglades av viss rörighet. Jag sade rörlighet – men à la bonne heure!

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergqvist menar att man inte skall rikta någon anmärkning mot regeringen om man finner läget så allvarligt. Det är väl det man skall göra. Om nu förseningen av biståndet har kommit att kosta så många människoliv som den tvivelsutan har gjort, varför skulle man då dra tystnadens slöja över det? Man får hoppas att vi nästa gång vi går ut för att ge bistånd i ett katastrofläge begriper att vi måste handla snabbt.

Vidare säger herr Bergqvist att vi inte reagerade mot vetebistånd den 30 december trots att vi tyckte att beslutet var sent fattat. Det är riktigt, men då hade vi ännu kvar hoppet, herr Bergqvist, att regeringen skulle snabba på med utskeppningen. Det var just därför vi reste frågan förra gången. Vi ville ha sagt att nu har redan lång tid gått, och sedan räknade vi med att regeringen själv skulle förstå att det gällde att handla så snabbt som möjligt i fortsättningen.

När regeringen insåg att man inte skulle kunna skeppa ut förrän i april och att sändningen skulle vara framme först i juni, juli eller augusti, kunde man ju ha kastat om och valt en annan väg. Det anser jag hade varit normalt.

Herr BERGQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Ja, herr Hernelius, även om rörighet och rörlighet är olika saker, tycker jag att det hade varit bättre om herr Hernelius avstått från att karakterisera mina inlägg och i stället svarat på mina frågor. Jag kan inte förstå logiken i talet om att här blev det begränsningar av vissa varor. Den totala omfattningen blir ju lika stor i alla fall. Vissa varor minskade, men i gengäld ökade andra. Den totala insatsen blev precis lika stor ändå.

Herr Werner i Malmö och jag kanske missförstår varandra något. Visst kan man komma med kritik mot regeringen och visst kan man bli förtvivlad när biståndsarbetet möter enorma svårigheter och problem. Men herr Werners kritik tar som utgångspunkt att det skulle vara svenskt vete. Det är ju det herr Werner vänder sig emot. Han vill i stället att man skall satsa på andra varor. Beslutet om svenskt vete fattades redan den 30 december 1974. Herr Werner reagerade inte förra året, när vi behandlade dechargebetänkandet. Men nu kommer herr Werner och säger att när man såg vartåt det lutade skulle man ha gjort något. Men varför reagerade inte herr Werner redan från början? Tittar vi på vad som hände med de här leveranserna, vågar jag påstå att de problem och svårigheter som mötte de svenska leveranserna var exakt samma problem som mötte de andra europeiska staternas leveranser och stöd. Det är sådana problem

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Utrikesfrågor m. m.*

som man möter i ett samhälle med socialt kaos.

Herr Molin talade om att restriktionerna för skoimport stred mot en ny ekonomisk världsordning. Herr Molin skiljer sig på den punkten från samtliga företrädare för u-länder som över huvud taget har hörts av eller som man har kunnat få några reaktioner ifrån. De anser inte att detta beslut strider mot en ny ekonomisk världsordning.

Beträffande Angola skulle ert förslag i praktiken ha inneburit att man hade stoppat de humanitära insatserna i ett skede då de kanske behövdes bättre än någonsin.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Werner i Malmö anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Under punkten 15 i utskottsbetänkandet riktar vpk i en reservation en *crinran mot statsrådet Leijon* angående tillämpningen av terroristlagen rörande två japanska medborgare. Härigenom har, menar reservanten, de farhågor befästs som uttalades vid lagens införande – att lagen skulle kunna leda till ingripande mot personer utan att detta var motiverat med hänsyn till lagens officiellt uttalade syfte.

I sitt yttrande till inrikesutskottet rörande vissa delar av propositionen 1975/76:18 framhöll justitieutskottet att det från rättssäkerhetssynpunkt framstod som en klar förbättring i förhållande till gällande regler att avvisning och utvisning inte skulle grundas enbart på en utlännings anknytning till terroristorganisation utan också på en bedömning av hans farlighet. Med hänsyn till att terroristlagen dittills endast tillämpats beträffande utlännningar som vid en individuell prövning hade bedömts utgöra en säkerhetsrisk innebar ändringsförslaget enligt utskottet bara en anpassning till gällande praxis och borde således inte försämra möjligheterna att skydda Sverige mot terroristaktioner.

Under den granskning som konstitutionsutskottet gjort har utfrågning ägt rum med statsrådet Anna-Greta Leijon. Utskottet har också haft tillgång till visst sekretessbelagt material – ett material som knappast herr Svensson i Malmö kunnat ha tillgång till. Nu försöker herr Svensson i Malmö göra gällande att bevisningen skulle vara svag i de här båda fallen. Jag vill hävda motsatsen, därför att vi som har granskat ärendet och haft tillgång till materialet ansett att bevisningen har varit stark nog. Utskottet har vid granskningen av berörd fråga inte funnit anledning att ifrågasätta regeringens bedömande rörande terroristlagens tillämpning i de fall som här avses.

Några ord om krigsmateriel till Pakistan: Frågan om Sveriges krigsmaterielexport har vid flera tillfällen behandlats och diskuterats i riksdagen. Herr Måbrinks tvärsäkra påståenden i reservationen 15, och även här i talarstolen, om att vår export av viss materiel till Pakistan skulle stå i strid mot de av riksdagen godtagna riktlinjerna för krigsmateriel-export är felaktiga och måste med skärpa tillbakavisas.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Exporten av krigsmateriel regleras i kungörelsen 1949:614, den s. k. krigsmaterielkungörelsen. I propositionen 1971:146 angav departementschefen riktlinjer till ledning för tillståndsprövningen. Han slog i nämnda proposition fast att det i vissa fall föreligger ovillkorligt hinder mot krigsmaterielexport, t. ex. på grund av internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd eller folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig. Också vid granskningen av denna fråga har utskottet tagit del av sekretessbelagda uppgifter rörande omfattningen av exporten och tidvis lämnade utförseltillstånd. Vid en frågedebatt den 30 januari i år framhöll handelsministern att den information regeringen kunnat inhämta genom sina diplomatiska kanaler inte tytt på att det skulle pågå mera omfattande strider i Pakistan eller att det skulle vara fråga om väpnade oroligheter i den mening som åsyftas i riktlinjerna för krigsmaterielexporten. Jag tror faktiskt mera på de informationskanaler som regeringen har än på de påståenden om situationen i Pakistan som herr Måbrink här lämnat.

Ett med undantag för vpk:s representant enligt utskottet har efter ingående granskning funnit, att det inte förekommit något som motsäger regeringens ifrågavarande bedömning. Utskottet anser således inte att de av riksdagen godkända riktlinjerna för krigsmaterielexport åsidosatts genom berörda utförseltillstånd.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Herr Måbrink är frånvarande. Jag skall därför bara påpeka att uppgifterna om inbördeskriget i Pakistan har lämnats av landets premiärminister som bör veta hur det förhåller sig i det avseendet.

Så till utvisningsfallen. Herr Johansson i Malmö säger att han har fått ta del av material. Hur är det med den saken, herr Johansson? På vilket sätt fick herr Johansson, som skulle döma i det här fallet från konstitutionell granskningssynpunkt, ta del av det materialet? Har han läst promemoriorna och förhörsprotokollen? Är det inte så att han har fått vissa handlingar upplästa för sig, att det har idkats högläsning och att dokumenten inte har lämnats ut?

Jag vill då fråga herr Johansson: Vilken svensk domare skulle kunna döma med någon kompetens och med någon rimlig rättvisa på basis av en anklagelse som bara bestod i att åklagaren läste upp en skrivelse som domaren sedan inte fått ta del av utan bara skulle försöka erinra sig i all hast efteråt? Tycker herr Johansson att det är en tillfredsställande procedur, som gör det möjligt för herr Johansson att säga: "De här uppgifterna litar jag på. Jag har fallet fullt klart för mig"?

Till skillnad från herr Johansson har jag sysslat mycket med dessa rättsfall, både från principiell och från litet mer praktisk synpunkt, och jag har noga satt mig in i dem. Jag vet åtskilligt om de uppgifter som där har åberopats. Jag skulle bara vilja ställa en fråga till herr Johansson, som gäller de förfalskade pass med Kitagawas porträtt som figurerat i sammanhanget. Om herr Johansson över huvud taget intresserat sig så mycket för fallet att han har observerat denna detalj, som tydligen spelat

en avgörande roll för beslutet om utvisning av Kitagawa, vill jag fråga: Är det ingenting som säger herr Johansson att det är någonting underligt med dessa pass? Varför skulle man förfalska ett pass på det sättet att man tar en passhandling, skriver in en persons namn och sedan sätter in ett fotografi som inte föreställer den som skall använda passet? Hur kan samma fotografi, som inte överensstämmer med identiteten hos den för vilken passet är utfärdat, användas i två olika pass när de för vilka passen utställts redovisar en åldersskillnad på 13 år? Det verkar ju rena vansinnet, ifall man skall använda dessa pass praktiskt och om de verkligen skulle vara sådana förfalskningar som den franska polisen påstår att de är. Är det inte någonting i herr Johanssons samvete som inför denna typ av uppgifter ändå säger, att det måste vara något fel och att det inte har gått rätt till?

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Jag tror att det vore fel om herr Svensson i Malmö och jag här i kammaren skulle börja leka domare och försvarsadvokat. Det är trots allt inte det som det här är fråga om. Jag tycker emellertid att herr Svenssons beskyllning mot mig och indirekt mot andra i konstitutionsutskottet, att vi inte på ett tillfredsställande sätt skulle ha tagit del av det material som varit tillgängligt för oss, närmast är en oförskämdhet mot oss i utskottet som granskat detta ärende.

Jag har tidigare ifrån talarstolen sagt att vi har fått ta del av ett sekretessbelagt material, ett material som herr Svensson i Malmö av förklarliga skäl inte kunnat ta del av. Vi har vid vår granskning av ärendet konstaterat att bevisningen är så stark att det inte finns anledning att framställa någon erinran mot statsrådet Leijon, som man har gjort i vpk-reservationen.

Men trots att herr Svensson i Malmö inte känner till detta material som vi i utskottet har tagit del av står han i talarstolen och försöker med tvärsäkerhet framställa det på det sättet att han skulle veta mer i ärendet än vad konstitutionsutskottets ledamöter skulle göra. Det faller naturligtvis, herr talman, på sin egen orimlighet.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Här möter vi den klassiska partibossens taktik att tala om någonting annat och att spela förolämpad oskuld i stället för att diskutera sakfrågan – därför att sakfrågan är så känslig att han inte kan diskutera den.

Skall vi inte vara försvarsadvokater? Jaså, vad är då meningen med den konstitutionella granskningen? Är det inte meningen att vi just skall försvara människornas rätt gentemot byråkratin? Är det inte avsikten med den konstitutionella granskningen?

Herr Johansson har tydligen missuppfattat detta. Är det meningen att vi skall skydda byråkratin? Herr Johansson sysslar ju med att skydda byråkratin i det här fallet genom att inte diskutera sakfrågan.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

Utrikesfrågor m. m.

Visst skall vi vara försvarsadvokater. Det är just det som är vår uppgift. Men den uppgiften har ledamoten av konstitutionsutskottet herr Johansson i Malmö uppenbarligen inte – att döma av hans senaste inlägg – förstått.

Han säger sedan att beskyllningarna om att utskottet dåligt har tagit del av uppgifterna och inte granskat dem noga är oförskämda. Det är möjligt. Men jag tar ganska lätt på om herr Johansson tycker att jag är oförskämdd. Det är inte det saken gäller, utan den gäller vad som har utspelats i utskottet.

Jag har frågat herr Johansson: Var det inte så att ni aldrig har fått läsa detta material, att ni bara har fått det – åtminstone i vissa delar – uppläst för er? Är det inte så? Det är ju detta det handlar om – om det är så eller inte.

Om det är så – hur kan ni då säga att ni ordentligt har granskat och kan bedöma dessa olika uppgifters bevisvärde? Det handlar ju om uppgifter och påståenden som är ytterligt intrikata och svåra att analysera, som man måste sitta med under lång tid för att få verklig inblick i – som t. ex. passen som jag nämnt, som man behöver granska och fundera över ganska länge innan man kan få klarhet i om de är ett korrekt bevismaterial eller inte.

Det finns ju inget ordentligt bevismaterial i fallet Shimada. Det finns en massa hänvisningar till känsliga men trovärdiga källor, obevisade påståenden som de anklagade aldrig haft möjlighet att bemöta därför att den som gjort dem inte kan höras under en rättslig procedur.

Tycker herr Johansson att det är riktigt? Tycker herr Johansson att det är rätt att en utlänning, en gäst här i Sverige under Sveriges lag, på detta usla underlag skall skiljas från sin fru och sitt barn och utvisas ur Sverige?

Om han tycker att det är riktigt har han avlägsnat sig långt från vad som borde vara den svenska arbetarrörelsens rättsliga och ideologiska utgångspunkt.

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Jag vet inte vad som har tagit åt herr Svensson i Malmö. I sitt tidigare inlägg sade han ju klart och tydligt att vi skulle vara domare i det här fallet. Nu går han upp i talarstolen och säger indignerat att det är fruktansvärt att herr Johansson i Malmö inte nu vill vara försvarsadvokat. Jag tycker nog att det är dags för herr Svensson att bestämma sig vilken roll han vill att jag skall spela, om jag nu skall vara domare eller försvarsadvokat. Jag har sagt klart och tydligt i mina inlägg att jag vägrar att vara med i någon lek om domare och försvarsadvokat, och det står jag fast vid.

Sedan kan det ju också ha sitt speciella intresse att herr Svensson tydligen själv upptäckte att han hade varit oförskämdd inte bara mot mig utan också mot utskottets övriga ledamöter. Jag tror att det är första gången som åtminstone jag har hört i en debatt här i kammaren att

herr Svensson verkligen har erkänt detta – och det är jag honom ytterst tacksam för.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Partibossen fortsätter sin klassiska taktik att inte tala om sakfrågan utan att tala om sin egen ära, andras ära och andras oförskämndhet. Säg nu äntligen klart: Har herr Johansson i Malmö läst handlingarna i målet, och anser han sig kunna döma? Eller har han inte läst handlingarna i målet? Minns han direkt ur huvudet detta omfattande material? Och tycker han att det var ett material som var starkt nog för att motivera en utvisning enligt lagen? För att kunna göra en sådan bedömning måste man faktiskt läsa materialet. För det är ju ett omfattande material, det vet både herr Johansson och jag, det behöver vi inte hyckla med. Det handlar om ett flertal polispromemorior och ett flertal förhörprotokoll. Herr Johansson måste veta att det är ganska många sidor det gäller, och det minns man inte så noga om man bara har fått det uppläst för sig. Var det så, herr Johansson, att ni bara fick det uppläst för er och att ni efter denna uppläsning fann att allt var gott och att man kunde godkänna det?

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan samtliga under avsnittet Utrikesfrågor m. m. anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Fråga om viss säpoverksamhet.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! I oktober månad i fjol började rykten spridas om att säkerhetspolisen skulle – genom särskilda personer – spionera på de anställda vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg. Detta föranledde ett uttalande från justitieministern, som sedan kompletterade detta uttalande. Därav framkom att uppgifterna blev liksom litet motstridiga. Detta föranledde i sin tur ett sammanträde i kanslihuset den 27 oktober, då justitieministern erhöll informationer av rikspolischefen och chefen för säkerhetspolisen. Någon tid därefter sände han till Göteborg som sina informatörer två personer, dels säkerhetspolisens chef, dels sin egen pressekreterare i departementet.

Dessa två herrar upprättade en promemoria, som utskottet inte har fått del av, låt vara att den upplästs i tillämpliga delar för utskottet. Denna promemoria och hemlighållandet av den för utskottet skall jag inte här närmare ingå på – det kommer följande talare att göra. Jag skall i stället ta upp frågan om den utredning som herr Geijer lät verkställa.

Det var alltså säkerhetspolisens chef som för herr Geijers räkning sattes att utreda frågan om säkerhetspolisens delaktighet i de påstådda förehavandena. Vid sin sida fick han herr Geijers egen publicrelationman, herr Geijers egen pressman. Men hade det inte varit naturligare att re-

Nr 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
säpoverksamhet*

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
säpo-verksamhet*

geringen – observera: regeringen – hade uppdragit åt det ansvariga ämbetsverkets chef, chefen för rikspolisstyrelsen, att inkomma med den utredning varav behov förelåg? Det ville inte herr Geijer. Varför inte? Så brukar det ju gå till när man upptäcker något som förekommer eller uppges ha förekommit i ett ämbetsverk.

Herr Johansson i Trollhättan, ordförande i utskottet, sade tidigare i dag att PR-chefen icke hade lagt sig i säkerhetspolisens operativa uppgifter. Nej, det har inte påståtts i *detta* fall. Men herr Geijers förfarande är över huvud taget anmärkningsvärt. Det har karakteriserats som en sorts ministerstyre, och jag har ingenting emot det uttrycket. Herr Geijer har valt en väg som inte var den naturliga. Han har valt den väg som i själva verket framstår som ganska onaturlig, nämligen att chefen för avdelningen inom verket själv skall vara med och utreda vad som har förevarit under hans chefskap. Och som biträde har han alltså justitieministerns egen förtrogne och, kan jag även säga, reklamchef.

Kanske är diskussionen om Göteborg inte slutförd. Här föreligger nu två JO-uttalanden. De rör inte regeringens verksamhet. Låt mig i alla fall få uttala den förhoppningen att det ansvariga ämbetsverket endera dagen skall få möjlighet att och ta tillfället i akt att göra den utredning som i dag ännu inte har kommit till stånd och som kan komplettera det material som nu föreligger.

Jag yrkar bifall till reservationen 12.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Säkerhetspolisens verksamhet vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg har väckt stor uppmärksamhet. Justitieombudsmannens nyligen avlämnade utredning visar att en tjänsteman, tillhörig det socialdemokratiska partiet, från årsskiftet 1974-1975 erhöll anställning vid ett ekonomiskt utredningsprojekt på sjukvårdsstyrelsen som var avsett att vara en täckmantel för vederbörandes egentliga verksamhet: säkerhetstjänsten. Denne tjänsteman kontaktades en och en halv månad senare av säpo och erhöll då i uppdrag att för säpos räkning kartlägga vissa anställda vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg.

Den socialdemokratiske vice ordföranden i Göteborgs sjukvårdsstyrelse, som tidigare varit kontaktman åt säpo, var den som ursprungligen tog initiativet till anställningen av tjänstemannen och som gav honom hans första uppdrag. Detta skedde utan att information lämnades vare sig till ordföranden i sjukvårdsstyrelsen eller till sjukvårdsdirektören.

JO anser sig inte kunna utesluta att också andra motiv än säkerhetsskäl härvidlag bestämt vice ordförandens agerande. Men JO, som har att begränsa sin tillsyn till offentliga myndigheter, har naturligen inte kunnat gå vidare.

Den här frågan reser många frågetecken. Varför tog man inte kontakt med sjukvårdsstyrelsens ordförande? Var det för att ordföranden inte var socialdemokrat? Varför nyanställde man en person bara för det här med ett annat arbete som täckmantel? Varför kunde man inte ha som

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
säpoverksamhet*

kontaktman tagit någon av de många tjänstemän som redan fanns vid sjukvårdsförvaltningen? Varför väntade man med att ge säkerhetsuppgifter till vederbörande i ungefär två månader efter anställningen?

Herr talman! Det finns alltså många obesvarade frågor i detta ärende. En del av frågetecknen skulle kanske kunna rätas ut, om man fick lov att ta del av den promemoria i ärendet som upprättats av avdelningschefen vid säkerhetspolisen Hans Holmér och pressekreteraren vid justitiedepartementet Ebbe Carlsson. När denna fråga togs upp i konstitutionsutskottet efterlyste jag den promemorian. Vad inträffade då? Jo, konstitutionsutskottets socialdemokratiska majoritet avskog med ordförandens utslagsröst yrkandet om att utskottet skulle få se denna handling. Det betydde att utskottsmajoriteten därigenom förhindrade en ordentlig granskning av denna fråga och av vad regeringen har gjort i detta omdiskuterade ärende. Allmänt sett tycker jag det är betänkligt att socialdemokraterna på detta sätt vill använda sin maktställning till att hindra parlamentarisk insyn i den socialdemokratiska regeringens förehavanden. Det är betänkligt också därför att flertalet av de personer som har agerat i säpoaffären i Göteborg är socialdemokrater. Jag har vid ett par tillfällen ställt krav på att socialdemokratiska partiet skulle lämna ett klart besked om sin roll i säkerhetsaffären vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg, men något sådant besked har inte givits. I stället har man valt att med alla medel så långt möjligt hemligstämpla hela affären.

Jag ställer nu frågan: Vad är det i denna promemoria som ni är rädda för att visa för konstitutionsutskottets ledamöter, som ju har tystnadsplikt? Vad är det ni försöker dölja? Säkerhetspolisens verksamhet skall kontrolleras av ansvariga parlamentariker, och så sker också i rikspolisstyrelsen. Men även *regeringens* handläggning av säkerhetspolisärendena måste i någon form kunna granskas. Om inte konstitutionsutskottet får göra denna granskning, vem kan då göra den? Vad blir det av den parlamentariska kontrollen, om majoriteten i det granskande utskottet genom omröstning hindrar granskning av vissa handlingar?

I socialdemokratisk teori tillerkänns alltid parlamentet tre funktioner: en lagstiftande, en anslagsbeviljande och en kontrollerande. Socialdemokraternas handlande i konstitutionsutskottet har i detta fall satt riksdagens kontrollfunktion ur spel. Detta har naturligtvis också lett till att vi i utskottet inte har kunnat komma fram till någon säker slutsats rörande justitieministerns agerande. Jag har därför litet svårt att förstå den kommunistiska reservationen, där man utan att ha fått se handlingarna med rätt stor tvärsäkerhet uttalar kritik mot justitieministern.

Jag skulle kunna stanna här, herr talman, men jag vill också ställa en fråga till moderaternas talesman. När detta ärende avgjordes i konstitutionsutskottet röstade sju ledamöter för att promemorian skulle lämnas ut till utskottets ledamöter. Det var fyra centerpartister, en moderat, en kommunist och en folkpartist. Sju socialdemokrater röstade emot, och med ordförandens utslagsröst avskog alltså yrkandet. Men var fanns då den femtonde utskottsledamoten? Det var en moderat ledamot, och

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
säpoverksamhet*

vi utgick väl från att det var rent slarv som gjorde att han inte hade funnit sig. Men efter att ha läst vad riksdagsman Anders Björck skrev i Göteborgs-Tidningen den 8 april har jag anledning att till moderaternas företrädare ställa frågan: Var ni avsiktligt borta? Var det för att försäkra er om att den omstridda handlingen inte utlämnades som ni höll en av platserna tom? Ni uppnådde då måhända det avsedda resultatet, men all kritik kom att riktas mot socialdemokraterna. Jag tycker att moderata samlingspartiets representant i den här debatten måste ge ett svar på den frågan.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall genast söka besvara frågan. Svaret på frågan har herr Molin själv angivit. Herr Björck i Nässjö var borta. Jag var också borta. Jag kan inte bidra till historieskrivningen mer än så.

Jag vill även säga att den materiella skadan av att en stol stått tom förefaller vara ganska ringa, eftersom vi har kommit fram till en reservation som är gemensam för de tre oppositionspartierna. Vi har också fått en del av promemorian uppläst för oss. Men jag håller med herr Molin om att det hade varit mycket bättre om vi från början fått ett beslut om att hela promemorian var tillgänglig för oss i utskottet. Genom min anslutning till reservation 12 har jag givit till känna vad jag tänker i frågan.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Skadan av att en utskottstol, en av moderaternas, stod tom bestod ju i att utskottets ledamöter inte fick se den begärda promemorian. Jag förstår att herr Hernelius och jag är ense om att detta var beklagligt. Jag nöjer mig med det besked jag nu fått från herr Hernelius.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Raden av skandaler där säkerhetstjänsten är inblandad börjar bli lång. IB-affären, värnpliktsriksdagen, telefonavlyssningen är några exempel. Aktuell i raden är säpoverksamheten vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg. Det är uppenbart att säpo och andra organ opererar på ett sätt som gör skärpt kontroll av verksamheten nödvändig.

Säpooverksamheten vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg har av vpk anmälts som granskningsärende i konstitutionsutskottets granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

Är detta en konstitutionsutskottets angelägenhet och en fråga som rör statsrådets tjänsteutövning? Jag vill besvara den frågan med ja.

Ett statsråd som är departementschef har ett särskilt ansvar för frågor som uppkommer inom de verksamhetsområden som faller under hans departement. Polisverksamheten, inklusive säpos verksamhet, tillhör justitieministerns verksamhetsområde. Av betydelse för granskningen av justitieministerns handläggning av den aktuella frågan är också att en

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.**Fråga om viss
säpo verksamhet*

departementschef har särskild skyldighet att hålla sig informerad om vad som förekommer inom departementets verksamhetsområde. I detta avseende har allvarliga brister förekommit.

För att bedöma den konstitutionella sidan av saken är det nödvändigt att allmänt beröra händelseförloppet i fråga om säpos verksamhet vid sjukvårdsförvaltningen, även om dessa frågor återkommer när så småningom JO:s utredning skall redovisas för riksdagen. Denna utredning, som nyligen framlagts, lämnar fortfarande en rad frågor obesvarade. De inblandade kan inte ens enas om vilka uppgifter som den ene eller andre känt till. Den benägenhet till minnesförlust som tillskrivs en befattningshavare vid säpo tycks ha drabbat flera av de inblandade. Efter att motsägelsefulla uppgifter redovisats sida upp och sida ner kan man knappast komma till annan slutsats än att någon ljuger i säpoaffären i Göteborg. Farhågorna för att åsiktsregistrering förekommit har inte undanröjts utan i stället ökat. Metoden att anlita kontaktmän på arbetsplatserna godtas också i rapporten.

Det är inte min avsikt att företa en fullständig genomgång av händelseförloppet i denna märkliga affär. Jag vill dock peka på några omständigheter som kan vara av betydelse för den konstitutionella bedömningen av frågan.

Redan den omständigheten att justitieministern den 27 oktober 1975 förnekade att säpo hade med affären att göra men den 30 oktober bekräftade att säpo var inblandad är minst sagt anmärkningsvärd. Vid det första tillfället kritiserade justitieministern tidningen Aftonbladet och frågade:

”Vad är det tidningen vill åt? Vad i Herrans namn väntar man sig att hitta på en sjukvårdsförvaltning som kan intressera säpo?”

I ett pressmeddelande den 30 oktober däremot framkom säpos intresse i justitieministerns redogörelse för att sjukvårdsförvaltningen rekryterat pol. mag. Lindqvist, som det hette, ”i syfte att denne skulle hjälpa säkerhetspolisen med att skaffa vissa uppgifter.”

Detta tyder knappast på att departementschefens skyldighet att hålla sig informerad om vad som förekommer inom verksamhetsområdet uppfylls. Snarare måste man dra slutsatsen att justitieministern av någon anledning felinformerats.

Bakom anställningen av en person med uppgift att hjälpa säkerhetspolisen att skaffa vissa uppgifter finns hela den motsägelsefulla härvan. Ibland har hävdats att sjukvårdsförvaltningen tagit initiativet, ibland att säpo gjort det. Där finns uppgifterna om sabotage bakom driftstörningar, som senare visat sig vara grundlösa misstankar. Där finns den socialdemokratiska sjukvårdspolitikern Leif Andersson, som dels rekommenderat anställningen, dels ansetts ha särskilda egenskaper på grund av sina tidigare kontakter med säpo under sin ombudsmannatid. Där finns uppgifterna om att agenten fått vissa namn av säkerhetspolisen, men att han också lämnat ytterligare namn till polisen, vilka denna dock redan hade intresserat sig för.

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
säpoverksamhet*

Vad gör då justitieministern när han upptäcker att säpo uppenbarligen varit inblandad i affären? Han låter företa en utredning. Den ene utredningsmannen är hans pressekreterare Ebbe Carlsson och den andre är säpochefen Hans Holmér! Säpo lämnar uppenbarligen felaktiga uppgifter om sin roll – säpos roll utreds av säpochefen! Detta är verkligen anmärkningsvärt. Utredningen hemligstämplas också.

Det var sannerligen ingen lätt uppgift för konstitutionsutskottet att komma till botten i detta ärende. Redan på ett tidigt skede aktualiserade jag i utskottet att vi borde få ta del av den hemligstämplade utredningen. Konstitutionsutskottet brukar ju kunna få ta del av material som behövs för att granska en fråga. Här borde det ligga i allas intresse att få fram alla fakta. Det borde inte minst ligga i socialdemokraternas intresse eftersom uppgifter förekommit att verksamheten vid sjukvårdsförvaltningen var sammankopplad med det socialdemokratiska partiet.

Men socialdemokraterna i utskottet var inte alls intresserade av att alla papper skulle läggas på bordet. Om man inte ville ha klarhet i frågan, eller om man fruktade de hemligstämplade uppgifterna, tillhör de obesvarade frågorna. Något formellt hinder fanns inte.

Herr Johansson i Trollhättan anförde tidigare i debatten i dag att den hemligstämplade promemorian inte innehöll något av betydelse för granskningsarbetet. Vi som inte fått ta del av handlingarna kan ju inte veta om hans bedömning är riktig. Men frågan reser sig onekligen varför inte socialdemokraterna i så fall kunde låta utskottet självt komma till den slutsatsen genom att ta del av promemorian. Genom att vägra ledamöterna att ta del av handlingarna har socialdemokraterna själva gett näring åt misstankarna om att det finns för dem besvärande uppgifter i det hemligstämplade materialet. Allt smussel i en sådan affär leder ofelbart till att misstankarna kvarstår och förstärks.

Men hur kan 7 av 15 ledamöter förhindra att begärda handlingar läggs på utskottets bord? Som redan framkommit i debatten stod en moderat ledamots stol tom. Vid lika röstetal faller ordföranden utslagsrösten, och därför blev det avslag på begäran att handlingarna skulle fram.

Det var naturligtvis ingen tillfällighet att en stol stod tom. Moderaten Anders Björck har skroderat om att han motsätter sig att hemliga handlingar redovisas i utskottet när vpk är representerat. Detta, herr talman, måste jag karakterisera som en grov förolämpning mot vänsterpartiet kommunisterna.

Den hårda kritik mot socialdemokraterna för att de hindrat en fullständig granskning som också finns i den borgerliga reservationen, till vilken herr Hernelius anslutit sig, måste riktas även mot moderaten Anders Björck. Endast på grund av den tomma moderatstolen kunde en fullständig granskning förhindras. Detta är lika besvärande för moderata samlingspartiet som för socialdemokraterna.

De borgerliga partiernas kritik av säpoverksamheten vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg liknar f. ö. berget som födde en råtta. Av allt anmärkningsvärt som framkommit i denna affär får man inte ut något

mera än att pressekreteraren i justitiedepartementet deltagit i utredningen och att detta skulle kunna uppfattas som "inblandning från justitiedepartementets sida i förvaltningsmyndighets, i detta fall säkerhetspolisens, verksamhet".

I stället för att anmärka på förhållandet att säpo tydligen opererat utan att departementschefen varit informerad anmärker man mot att departementet i efterhand söker informera sig. I stället för att anmärka på förhållandet att säpochefen utreder säpos agerande kritiserar man departementets medverkan. I stället för att anmärka på förekomsten av säpoagenter på arbetsplatserna klagar man över att regeringen – alltför senkommet visserligen – blandar sig i säpos verksamhet.

Vad beträffar den allvarliga kritik som kan riktas mot säpoverksamheten vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg och justitieministerns handläggning av frågan finner den socialdemokratiska utskottsmajoriteten inte anledning till något kritiskt uttalande. Allt är gott och väl enligt dess uppfattning.

I reservationen 13 till utskottets betänkande har jag påtalat att utskottet hindrats att fullt ut genomföra sin grundlagsenliga skyldighet att granska detta ärende genom att alla handlingar inte redovisats. Trots de svårigheter som därigenom skapats att klarlägga justitieministerns roll står det dock klart att han gjort motsägelsefulla uttalanden om vad som förekommit från säkerhetspolisens sida i detta fall. Detta tyder på att informationen till justitieministern varit bristfällig, vilket är betänkligt med hänsyn till det särskilda ansvar som åvilar honom för säkerhetsfrågor.

Mot bakgrunden av vad som framkommit angående säkerhetstjänstens roll i andra uppmärksammade fall, exempelvis IB-affären, finns anledning till misstanken att säkerhetspolisen agerat otillbörligt även i detta fall. Det är därför anmärkningsvärt att justitieministern inte vidtagit kraftfullare åtgärder för att bringa klarhet i vad som från säpos sida förekommit vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg. Det bör också ligga i öppen dag att säkerhetspolisens chef inte intar den opartiska roll i sammanhanget som krävs för en undersökning. Kraven, som framförts bl. a. i riksdagen, på en fempartikommission för att utreda vad som förekommit har avvisats av justitieministern.

Farhågorna för att en åsiktsregistrering förekommit har icke kunnat skingras. Omständigheterna talar i stället för att det varit fråga om åsiktsregistrering. Ett stort ansvar vilar på justitieministern och regeringen att tillse att säkerhetspolisens verksamhet blir föremål för kontroll i syfte att förhindra sådan verksamhet i framtiden.

Vi har, herr talman, från vänsterpartiet kommunisterna kommit fram till att justitieministerns handläggning av säpoverksamheten vid sjukvårdsförvaltningen i Göteborg från konstitutionella grunder uppvisar så allvarliga brister att det föranleder en erinran mot statsrådet Geijer, som anförts i reservationen 13, till vilken jag yrkar bifall.

Nr. 113

Torsdagen den
29 april 1976

*Granskning av
statsrådets
tjänsteutövning
m. m.*

*Fråga om viss
söpoverksamhet*

Torsdagen den
29 april 1976

*Anmälan av
interpellation*

den fortsatta överläggningen om detta betänkande samt behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till kl. 19.30.

§ 9 Anmäldes och bordlades

Proposition

1975/76:150 med förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1976/77, m. m. (kompletteringsproposition)

§ 10 Anmäldes och bordlades

Motioner

1975/76:2529 av herr *Hermansson m. fl.* med anledning av propositionen 1976/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning vid förundersökning m. m.

1975/76:2530 av herrar *Hernelius* och *Carlshamre* med anledning av propositionen 1975/76:204 om ändringar i grundlagsregleringen av tryckfriheten

1975/76:2531 av herr *Hörberg* och fru *Anér* med anledning av riksdagens förvaltningsstyrelsens förslag (1975/76:20) om riksdagens lokalfrågor på längre sikt m. m.

1975/76:2532 av herr *Ekinge m. fl.* med anledning av riksdagens förvaltningsstyrelsens förslag (1975/76:22) till vissa ändringar i ersättningsstadgan för riksdagens ledamöter

§ 11 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 29 april

1975/76:176 av herr *Hallenius* (c) till herr industriministern om prioritet för forskning rörande näringsriktiga livsmedel:

Livsmedelsforskningen i dag är främst knuten till de medicinska fakulteterna, tekniska högskolan i Lund samt livsmedelsindustrin och branschforskningsinstitut. Vid de medicinska fakulteterna spelar kostens näringsriktighet en stor roll i forskningsarbetet, men vid de övriga instanserna bearbetas endast teknologiska problem. Den största forskningsvolymen inom livsmedelsområdet finansieras från STU via nämnden för livsmedelsteknik. Anslagen rör sig om ca 14 milj. kr. för budgetåret 1975/76.

Enligt de riktlinjer som finns för STU:s verksamhet skall emellertid denna summa anslås endast till projekt av teknologisk natur med prioritering av sådana projekt som kan leda till industriellt utnyttjande. Projekt rörande näringsriktighet blir i dessa sammanhang lågprioriterade.

I ett samhälle som vårt borde näringsriktighet vara ett viktigare mål än att med hjälp av modern teknologi skapa livsmedel med önskvärd textur, smak och färg. I många fall synes den moderna livsmedelsforskningen vara koncentrerad på hur man med alternativa råvaror skall imitera konventionella livsmedel. Denna strävan kan i och för sig vara lovvärd i ett framtida samhälle med brist på livsmedelsråvaror, men användning av alternativa råvaror utan tillräckliga baskunskaper om näringsriktighet förefaller mig vara mycket vansklig. Tyvärr är det ett faktum att våra kunskaper om människans näringstillförsel på många punkter är mycket bristfälliga. När det gäller våra livsmedels näringssammansättning är vår kunskap också begränsad. Det är min bestämda åsikt att livsmedelsteknologins främsta mål bör vara att åstadkomma näringsriktiga produkter. Utredningar om hur olika teknologiska processer påverkar tillgängligheten av näringsämnen borde vara viktigare än frågor av mer kommersiell natur. Vi måste förstärka våra kunskaper om människans näringsbehov, främst beträffande aminosyror och spårämnen, och vi måste också skaffa oss en bättre överblick över våra livsmedels innehåll av sådana komponenter. Stora insatser av grundforskningskaraktär behövs på detta område, framför allt som det gäller att fastställa inte de totala halterna utan de tillgängliga halterna. Detta senare är ur analytisk synpunkt ett relativt svårt problem. Därför borde projekt rörande näringsriktighet ges högsta prioritet inom områdets livsmedelsteknik.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr industriministern få ställa följande fråga:

Vill statsrådet medverka till att forskningsprojekt rörande näringsriktighet ges högsta prioritet inom området livsmedelsteknik?

§ 12 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 29 april

1975/76:332 av herr *Romanus* (fp) till herr socialministern om vidgad rätt till bidragsförskott för adoptivbarn:

Barn som har endast en vårdnadshavare får normalt stöd i en av följande tre former: underhåll från den andre föräldern, barnpension eller bidragsförskott. Barnpension utgår om den andre föräldern är död. Bidragsförskott utgår om den andra föräldern inte kan betala underhåll, eller bara ett litet underhåll. En grupp av barn med bara en vårdnadshavare får dock inte stöd i någon av dessa former, nämligen barn som adopterats av en förälder. En enkel reform vore att ge även dessa rätt till bidragsförskott. Jag ber att få ställa följande frågor till socialministern:

Vad skulle det kosta att ge barn, som adopterats av en förälder, rätt till bidragsförskott?

Vill socialministern verka för att den rätten införs?

Torsdagen den
29 april 1976

*Meddelande om
frågor*

1975/76:333 av herr *Lindström* (s) till herr jordbruksministern om ökat stöd åt yrkesfisket:

Regeringen har bl. a. genom propositionen 1975/76:130 tagit initiativ till olika stödåtgärder på fiskets område. Det sammanlagda stöd på ca 27 milj. kr. och det ökade stöd för säkerhetsutrustningar som där föreslås kommer med säkerhet att väsentligt underlätta lösningen av fiskets problem.

Väl medvetna om innehållet i denna proposition och det stöd som där föreslås är sydkustfiskarna ändock djupt oroliga inför framtiden och för sin yrkesutövning.

Min fråga till jordbruksministern är därför:

Avser jordbruksministern initiera ytterligare åtgärder för att trygga framtiden för yrkesfisket?

1975/76:334 av herr *Sven Gustafson* i Göteborg (fp) till herr kommunikationsministern om SJ:s bestämmelser om biljett för kombinerad tåg- och bussfärd:

I SJ:s järnvägstidtabell för sträckan Göteborg-Borås finns angivet att tåget vid vissa tidpunkter ersättes med landsvägsbuss. Åtgärder av detta slag brukar motiveras med att det är billigare att sätta in en landsvägsbuss. En resenär med tur och retur-biljett reser med tåg Göteborg-Borås men önskar göra returren vid en tidpunkt, då tidtabellen visar att tåget ersätts av landsvägsbuss. När han visar upp sin returbiljett på bussen får han till svar att den inte gäller, därför att det är dyrare att åka buss än tåg. Han invänder att bussen ju satts in därför att den skulle vara billigare att köra än tåget, men ber trots detta att få lösa mellanskillnad. Inte heller detta är tillåtet. Han måste lösa en helt ny enkelbiljett. Någon återbetalning av den icke använda returbiljetten kan han endast få i biljettluckan och under förutsättning att han också kan uppvisa en bussbiljett.

Med anledning av detta frågar jag herr kommunikationsministern:

Anser statsrådet att SJ i den resande allmänhetens intresse bör ändra sina bestämmelser om resor Göteborg-Borås och på andra liknande sträckor?

1975/76:335 av herr *Mundebo* (fp) till herr statsrådet Feldt om åtgärder för att underlätta för äldre statsanställda att få deltidsarbete:

Vilka åtgärder har regeringen vidtagit för att underlätta för äldre statsanställda att få deltidsarbete och därmed för att förverkliga lagen om delpension?

1975/76:336 av fröken *Hörlén* (fp) till fru statsrådet Leijon om villkoren för avvisning av libanesiska flyktingar:

Anser statsrådet att regeringsbeslutet den 9 april 1976 kan återopas

för avvisning generellt av flyktingar från Libanon som tagit sin tillflykt till Sverige?

1975/76:337 av herr *Johansson* i Simrishamn (s) till herr jordbruksministern om åtgärder för att lösa fiskerinäringens problem:

Med hänsyn till den allvarliga situationen som fiskerinäringen f. n. befinner sig i vad gäller prissättning, marknadsföring, fiskegränser samt export- och importsituationen vill jag ställa följande fråga till jordbruksministern:

Är statsrådet beredd redogöra för vilka åtgärder regeringen ämnar vidta för att lösa fiskerinäringens problem?

1975/76:338 av herr *Jonasson* (c) till herr socialministern om formerna för pensionsutbetalning:

Pensionsutbetalningar sker i dag genom postanvisning. Många pensionärer anser att pensionsbeloppets storlek är en privat angelägenhet och att det därför är olämpligt att utbetalningen sker i en sådan form att andra personer, exempelvis där gemensamma brevlådor förekommer, kan ta del av uppgifterna på postanvisningen. Detta kunde undvikas om avin utsändes i slutet kuvert.

Med hänvisning till det anförda vill jag till socialministern ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd överväga möjligheten att i framtiden sända pensionsavierna i slutet kuvert?

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 17.56.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert